

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK SOCIJALNI RAD

**UTJECAJ SOCIO-EKONOMSKIH PRILIKA PORODICE NA
USPJEH DJECE U ŠKOLI**
- magistarski rad-

Kandidat/kinja:
Gavrić Janja
Broj indeksa: 671/II-SW

Mentor:
Prof.dr. Sanela Šadić

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK SOCIJALNI RAD

**UTJECAJ SOCIO-EKONOMSKIH PRILIKA PORODICE NA
USPJEH DJECE U ŠKOLI**
- magistarski rad-

Kandidat/kinja:

Gavrić Janja

Broj indeksa: 671/II-SW

Mentor:

Prof.dr. Sanela Šadić

Sarajevo, juli 2019. godine

SADRŽAJ

UVOD	1
I. METODOLOŠKI OKVIR RADA	3
1. Problem istraživanja	3
2. Predmet istraživanja	4
3. Ciljevi istraživanja.....	5
3.1. Naučni ciljevi istraživanja	5
3.2. Društveni ciljevi	5
4. Sistem hipoteza	6
4.1. Generalna hipoteza.....	6
4.2. Posebne hipoteze:	6
5. Metode istraživanja	7
6. Vremensko određenje predmeta istraživanja:	7
7. Prostorno određenje predmeta istraživanja:	7
II. PORODICA KAO PRIMARNA LJUDSKA ZAJEDNICA.....	8
2. Pojmovno određenje porodice.....	8
2.1. Funkcije i zadaci porodice.....	11
2.1.1. Reproduktivna funkcija	11
2.1.2. Odgojna funkcija	12
2.1.3. Funkcija društvenoga položaja	12
2.1.4. Ekomska funkcija	12
2.1.5. Funkcija pružanja zaštite	13
2.2. Porodica kao primarni nosilac socijalizacije	14
2.2.1. Faze socijalizacije.....	16
2.3. Značaj uslova u porodici za razvoj djetetove ličnosti.....	17
2.4. Položaj porodice u kontekstu suvremenih društvenih promjena	18
2.5. Ostvarivanje prava djeteta unutar porodice	20
2.5.1. Prepreke u ostvarivanju prava na životni standard djece u porodici	20
III. ZNAČAJ OBRAZOVANJA U ŽIVOTU DJETETA	22
3. Ostvarivanje prava na obrazovanje	22
3.1. Pristup kvalitetu obrazovanja	25
3.2. Važnost osnovnoškolskoga obrazovanja za daljnji napredak i nastavak obrazovanja	27
3.3. Uloga porodice u pripremi djeteta za obrazovanje	28
3.3.1. Izazovi s kojima se susreće porodica u ostvarivanju prava djeteta na obrazovanje	30
IV. POVEZANOST SOCIO-EKONOMSKIH PRILIKI PORODICE I USPJEHA DJETETA U ŠKOLI	32
4. Razumijevanje socio-ekonomskoga statusa	32

4.1. Značaj školskoga (ne) uspjeha djeteta	34
4.1.1. Školski neuspjeh.....	36
4.1.1.1. Posljedice školskog neuspjeha	38
4.2. Uloga porodičnih prilika u školskom uspjehu djeteta	39
4.2.1. Utjecaj obrazovanja roditelja na školski uspjeh djeteta.....	41
4.2.2. Radni status roditelja i ekonomski stabilnost u funkciji utjecaja na školski uspjeh ...	42
4.2.3. Utjecaj veličine porodice na uspjeh djeteta u školi	43
4.3. Podrška u školovanju djece iz porodica s nepovoljnim socio-ekonomskim prilikama	44
V. SURADNJA PORODICE I ŠKOLE.....	46
5. Potreba za suradnjom i važnost partnerstva porodice i škole.....	46
5.1. Značaj rada s roditeljima	48
5.1.1. Motivacija roditelja za uključivanje u školski život djece.....	49
5.2. Stavovi škole i porodice o važnosti međusobne suradnje	50
5.3. Primarni izazovi koji utječu na uspješnu suradnju porodice i škole.....	51
5.4. Suradnja porodičnog i školskog sistema kao faktor prevencije neuspjeha djeteta.....	53
5.5. Uloga socijalnog radnika kao stručnog suradnika u školi	54
VI. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	56
6.1. Rezultati anketnog upitnika provedenog među roditeljima.....	56
6.2. Rezultati intervjuja sa socijalnom radnicom	77
ZAKLJUČAK.....	83
LITERATURA	86
PRILOZI	90

UVOD

U svakoj društvenoj zajednici porodica ima izuzetno važnu ulogu u zdravom razvoju novih generacija. Kao kolijevka čovjeka i čovječanstva, porodica predstavlja osnovu na kojoj je ljudsko društvo nastalo, te razvija se i usavršava zajedno sa čovjekom i cjelokupnim društvom. Značaj koji porodica ima unutar društvenog sistema zahtjeva od nje izvršavanje brojnih obaveza i zadataka koji se definiraju kroz njene funkcije. Iako su se kroz historiju uslovi ljudske egzistencije mijenjali, a samim time i njene funkcije, porodica i dalje ima veliku ulogu u životu svakoga pojedinca te predstavlja primarni faktor u djetetovom rastu i razvoju. Kao jedan od primarnih nosilaca socijalizacije od porodice se zahtjeva da ispravno procjeni svoje postupke i djelovanja kako bi se djetetov razvoj unutar porodičnog sistema uspješno odvijao te kako bi bile zadovoljene njegove razvojne potrebe i time se ostvario uspješan razvoj djetetove ličnosti. Odgoj djeteta u porodici, predstavlja jedan od najzahtjevnijih zadataka u životu svakog roditelja, jer od njih se očekuje da dijete od najranijih dana njegova života uče porodičnim i životnim vrijednostima te pripreme ga za uspješno funkcioniranje i suočavanje sa svim zahtjevima koje nameću sistemi izvan porodičnog okruženja. Tako jedan od prvih sistema u kojem se nakon porodičnog okruženja, nastavlja socijalizacija djetetove ličnosti jeste odgojno-obrazovni sistem, odnosno škola.

Od porodice, odnosno roditelja se očekuje pažljivo odabran individualni pristup kao i primjena odgojnog stila koji će doprinijeti razvoju pozitivnih osobina kod djeteta, spremnosti za školu i školske obaveze kao i za učenje. Funkcionalnost porodice s aspekta odgoja i obrazovanja je sigurno najsloženiji aspekt s kojeg se porodica može posmatrati i analizirati. Njenu funkcionalnost s ovoga aspekta treba posmatrati i analizirati na osnovu toga koliko porodica pridonosi dobrobiti djeteta, budući da je dobrobit djeteta aspekt koji se uzima i kao polazište i kao cilj. Brojni međunarodni dokumenti, prije svega Konvencija o pravima djeteta ukazuju na odgovornost roditelja kao i države da sve svoje postupke koji se tiču djeteta poduzimaju u skladu s njegovim najboljim interesom.

Polazeći od toga da je roditeljski dom prva učionica a roditelji prvi i najbitniji učitelji, snage porodice kao odgojnog faktora su nezamjenjive. Dijete gleda na život kroz prizmu porodičnog života, posmatra, prihvata i oponaša međusobne odnose između roditelja i drugih članova. Porodica u ovom vremenu, zbog društvenih okolnosti u kojima živimo ima ogromnu i tešku odgovornost, budući da mora da brine o pravilnom razvoju djeteta, usvajanju znanja, razvoju intelektualnih snaga i sposobnosti, interesa, sklonosti, formiraju moralnih uvjerenja kao i razvoju pozitivnih osobina ličnosti i karaktera.

Različite su okolnosti od koji zavisi da li će proodica ispuniti sve obaveze i zadatke u pogledu djeteta. Jedan od izazova koji dovodi u pitanje mogućnost porodice da uspješno ostvaruje brojna djetetova prava jeste i ekomska kriza unutar društvenog sistema, koja je značajno utjecala na povećanje siromaštva i financijske ranjivosti porodice, čime je socio-ekonomski status porodice može biti doveden u nepovoljan položaj. Govoreći o pravima djeteta koja mogu biti ugrožena nepovoljnim socio-ekonomskim prilikama koje vladaju u porodici, ono na koje će zasigurno ostaviti utjecaj jeste upravo pravo na obrazovanje, u smislu mogućnosti obezbjeđivanja uslova za pravilno školovanje i ostvarivanje dobrog školskog uspjeha. Značajna povezanost socio-ekonomskih prilika porodice s obrazovnim postignućem djeteta potvrđena je u brojnim istraživanjima, budući da je ovo tema koja je inspirirala brojne znanstvenike 40-ih te 60-ih godina prošlog vijeka. Tako socio-ekonomske prilike u porodici predstavljaju jednu od determinanti školskog uspjeha djeteta, budući da se u nekim državama upravo prema socio-ekonomskim prilikama stvaraju učenici različitih profila, od onih koji zbog financijskih situacija imaju loš uspjeh i obrnuto. Stoga se nameće potreba da se predstavi povezanost pokazatelja socio-ekonomskih prilika porodice (stupanj obrazovanja roditelja, radni status, visina mjesecnih primanja, broj djece i porodici i sl.) i školskog uspjeha djeteta, kako bi se došlo do saznanja o tome na koji način se socio-ekonomske prilike porodice odražavaju na djetetov uspjeh u školi.

I. METODOLOŠKI OKVIR RADA

1. Problem istraživanja

Socio-ekonomski status predstavlja jednu od dimenzija kojoj se sve više posvećuje pažnju u društvenim znanostima. Interes istraživača za istraživanje socio-ekonomskoga statusa izuzetno je velik, iako nikada nije postignuta suglasnost oko toga što on zapravo predstavlja. Prema nekim autorima (npr.Krieger, Williams i Moss, 1997; Lynch i Kaplan, 2000, prema Gallo i Mathews, 2003) socio-ekonomski status predstavlja mjeru definiranu razinom resursa ili prestiža u odnosu na druge. Najčešće se mjeri preko prihoda, stupnja obrazovanja, zanimanja ili statusa na radnom mjestu. Mjere zasnovane na resursima odnose se na materijalnu i društvenu imovinu, prihode te stupanj obrazovanja (Gallo i Mathews, 2003).

Socio-ekonomski status ima značajnu ulogu u životu svake porodice, određujući njen pravac kao i kvalitetu samo odgoja. U porodičnom sistemu kao indikatori socio-ekonomskoga statusa koriste se različite varijable: visina prihoda, zanimanje i zaposlenost roditelja, stupanj obrazovanja roditelja, uvjeti stanovanja i slično. Upravo ove varijable poslužile za ispitivanje odnosa socio-ekonomskoga statusa obitelji i uspjeha djeteta u školi, te pokazale su različite korelacijske odnose s mjerama uspjeha u školi, koji dodatno varira s obzirom na dob djeteta, mjeru njegova školskoga uspjeha i slično. On zasigurno utječe na svaku etapu obrazovanja djeteta, bez obzira na "besplatno" školovanje na osnovnoškolskoj i srednjoškolskoj razini, te i dalje je povezan s mogućnostima izbora škole, školskoga programa i daljnog razvoja ličnosti djeteta.

Na osnovu brojnih istraživanja koja su se bavila pitanjem socio-ekonomskih prilika porodice i njenog utjecaja na uspjeh djeteta u školi, može se reći da mnoga upućuju na jedinstven zaključak, da je slab uspjeh djeteta u školi kao i zainteresiranost i manjak motivacije za školu posljedica nepovoljnoga i niskoga socio-ekonomskoga statusa, te da ova djeca time ostvaruju i lošija obrazovna postignuća, dok za razliku od njih djeca iz porodica gdje su socio-ekonomske prilike jako dobre postižu znatno bolji uspjeh u školi. Pred porodicu se tako postavljaju brojni zahtjevi od strane društva, a jedna od njih svakako jeste taj da djetetu obezbijedi socio-ekonomsku stabilnost kako bi pravilno odrastalo, napredovalo i postizalo uspjeh, kako na obrazovnom nivou tako i u drugima područjima njegova života, koji su značajni za uspješan razvoj djeteta.

2. Predmet istraživanja

Porodica kao primarni faktor socijalizacije određuje cjelokupni razvoj djeteta pa tako determinira i njegov uspjeh u školi. U procesu socijalizacije kao značajni elementi porodičnog života koju su važni za razvoj djetetove ličnosti izdvajaju se: struktura porodice, odnosi među roditeljima, odnos roditelja prema djetetu, ne/prisutnost nasilja i porodici kao i devijantnoga ponašanja. Kreso (2005) izdvaja segmente socio-ekonomskoga statusa porodice koji utječu na razvoj djetetove ličnosti: materijalni uslovi života vezani za socio-ekonomski položaj, profesionalni nivo roditelja, kulturni nivo porodice, struktura porodice, promjena životne sredine i nivo aspiracije porodice.

Ono na čemu će u ovom istraživanju biti stavljen naglasak jeste uspjeh djece u školi određen utjecajem socio-ekonomskih prilika porodice. Prvenstveno je potrebno doći do saznanja o tome s kojim se problemima i poteškoćama susreću djeca u postizanju uspjeha u školi, što određuje njihovu motivaciju za napredovanjem i postizanjem uspjeha, koji činioci socio-ekonomskoga statusa u porodici mogu ostaviti utjecaj na njihovo obrazovno postignuće i odraziti se na cjelokupnu djetetovu ličnost. Školski uspjeh djeteta od izuzetnoga je značaja za uspješan razvoj osnovnih životnih vještina djeteta i mogućnosti uspješne integracije u socijalnoj sredini. Stoga je izuzetno važno obratiti pažnju na sve elemente porodičnog života koji mogu utjecaj na djetetov uspjeh u školi. Od brojnih obilježja koja određuju porodicu, socio-ekonomski status jeste upravo jedan od onih koji najbolje može predvidjeti uspjeh djeteta u školi. On utječe na školski uspjeh dvojako, direktno preko ekonomske moći, te indirektno preko roditeljskih postupaka. Prema Mayerovom modelu obiteljske investicije (Čudina-Obradović i Obradović, 2006) objašnjava se direktni utjecaj socio-ekonomskoga statusa na uspjehe djece u školi. Ekonomska moć porodice utječe na mogućnost kupovine opreme i nastavnih materijala, osiguravanje putovanja, izleta, tečajeva i drugih oblika dodatnoga podučavanja, koji doprinose djetetovom kognitivnom razvoju, a time ostavljaju utjecaj i na njegov školski uspjeh.

Porodice u kojima su prisutne ekonomske poteškoće povezane s nepovoljnim socio-ekonomskim statusom susreću se s brojnim problemima koji otežavaju pravilno obavljanje roditeljske uloge a time dovode i do promjene roditeljskoga stila, povećavaju konflikte unutar porodice, narušavaju mentalno zdravlje roditelja, dovode do emocionalnih teškoća djece i problematičnoga ponašanja, što u konačnici vodi slabijem školskom uspjehu. Osim ekonomske situacije u porodici kao izuzetno važan pokazatelj socio-ekonomskoga statusa jeste i obrazovanje roditelja, gdje je povezanost između obrazovnih postignuća roditelja i

obrazovnih postignuća djece prilično snažno dokumentirana brojnim empirijskim istraživanjima.

3. Ciljevi istraživanja

U okviru određenja ciljeva istraživanja razlikujemo dvije vrste ciljeva: naučni i društveni. Stoga se javlja potreba da u ovom istraživanju odredimo naučne i društvene ciljeve.

3.1. Naučni ciljevi istraživanja

Naučni cilj ovoga istraživanja odnosi se na potrebu sticanja saznanja koje će omogućiti potpunje shvaćanje i razumijevanje utjecaja koje socio-ekonomske prilike u porodici ostavljaju na uspjeh djeteta u školi, u smislu postizanja dobroga i lošeg školskoga uspjeha, motivacije za učenjem i napredovanjem. S obzirom na to da obrazovanje predstavlja temelj za uspješan razvoj svakog ljudskoga bića i jedno od najvažnijih prava samoga djeteta, s naučnoga aspekta cilj je utvrditi vezu između socio-ekonomskih prilika u porodici i uspjeha djeteta u školi, kako bi došli do saznanja o tome koliko doista one određuju djetetovo obrazovno postignuće i daljnji napredak u budućnosti.

3.2. Društveni ciljevi

U našoj društvenoj zajednici zbog cjelokupnog političkoga i društveno prilično negativnoga ambijenta prisutni su brojni problemi, koji se zasigurno odražavaju i na same porodice u smislu nemogućnosti zapošljavanja i ostvarivanja brojnih prava i pomoći od strane države. Brojna djeca nemaju pristup kvalitetnom obrazovanju, upravo zbog lošeg socijalnog i imovinskoga statusa porodice kao i dostupnost nužnih pratećih sadržaja koji samo obrazovanje upotpunjaju. Tako upravo mnoge porodice nisu u stanju pružiti adekvatne uslove za školovanje svojih najmlađih članova porodične zajednice, što može ostaviti značajne posljedice na djetetov obrazovni uspjeh i ugroziti djetetovo odrastanje u okruženju u kojem svakodnevno boravi. Stoga društveni cilj ovoga istraživanja odnosi se na potrebu ukazivanja ovoga problema i njegovih karakteristika, posljedica koje uzrokuje neuspjeh učenika u školi, kao i podizanja društvene svijesti o njegovoј rasprostranjenosti i ozbiljnosti, kako bi sama društvena zajednica mogla spoznati važnost pravovremenoga djelovanja i poduzimanja različitih mjera neophodnih u rješavanju ovoga problema. Samo istraživanje može biti korisno u planiranju budućih aktivnosti stručnjaka koji se bave ovom problematikom, prije svega misleći na socijalne radnike ali i druge profile stručnjaka koji svoje aktivnosti usmjeravaju upravo na ovo područje.

4. Sistem hipoteza

4.1. Generalna hipoteza

Socio-ekonomski prilike određene obrazovanjem i radnim statusom roditelja, prihodima u porodici, uslovima stanovanja, brojem djece kao i položajem porodice na društvenoj ljestvici, upućuju na jedinstven zaključak, da djeca iz porodica niskog socio-ekonomskoga statusa postižu lošiji uspjeh u školi od djece iz porodica prosječnog i visokoga socio-ekonomskoga statusa. S tim u vezi možemo reći kako socio-ekonomski prilike porodice u velikoj mjeri određuju uspjeh djeteta u školi.

4.2. Posebne hipoteze:

1. Obrazovanje roditelja može djelovati na školski uspjeh djeteta preko roditeljskoga odnosa, postupaka odgoja, roditeljske uključenosti. Tako su obrazovani roditelji u većoj mogućnosti osigurati bolje prilike za obrazovanje, pomagati djeci u učenju, razvijati uvjerenje i stavove o važnosti školovanja te uključenosti u proces obrazovanja.
2. Porodice u kojima su roditelji visokoobrazovani na tržištu rada su u prednosti nad onima s nižim stupnjem obrazovanja, rjeđe su nezaposleni i zadovoljniji svojim poslom čime imaju i veću ekonomsku sigurnost da svojoj djece obezbijede uslove za školovanje.
3. Mjesečna primanja i prihodi u porodici određuju mogućnost kupovine školskoga pribora i materijala potrebnog za pohađanje nastave, osiguravanje izleta, putovanja kao i mogućnost ulaganja u aktivnosti koje olakšavaju postizanje školskoga uspjeha te doprinose uspješnom kognitivnom razvoju djeteta.
4. Djeca iz obitelji niskoga socio-ekonomskoga statusa zbog uvjeta u kojima žive (nedostatak prostora za učenje, loša prehrana, rjeđe interakcije s odraslima, nedostatak igračaka i drugih sadržaja za djecu) u ranoj dobi počinju zaostajati u kognitivnom i socio-emocionalnom razvoju što se odražava i na njihov uspjeh u školi.
5. U porodicama u kojima ima više od troje djece, roditelji nisu u mogućnosti zasigurno svakome djetetu posvetiti jednaku pažnju u pogledu pomoći oko izvršavanja školskih obaveza zbog čega djeca mogu postići loš uspjeh u školi.
6. Nizak socio-ekonomski status porodice uzrokuje nepovoljan položaj porodice na društvenoj ljestvici, što može dovesti do toga da djeca iz ovih obitelji u školskom okruženju budu izložena raznim oblicima ponižavajućeg ponašanja od strane vršnjaka zbog svoga uspjeha, čime se kod djeteta može razviti odbojan stav prema školi kao i manjak motivacije za školovanje.

5. Metode istraživanja

Prije samoga navođenja metoda koje će biti primijenjene u ovom istraživanju potrebno je ukazati na to da istraživanje na temu: „Utjecaj socio-ekonomskih prilika porodice na uspjeh djece u školi“ je teorijsko-empirijsko, zbog toga što se oslanjamo na teorijska saznanja socio-ekonomskim prilikama porodice i uspjehu djeteta u školi, a empirijsko zbog toga što se bavi jednim od problema društvene stvarnosti.

Pristup ovom istraživanju je integralno-sintetički, gdje se ne favorizuje posebno niti jedan teorijsko metodološki pravac, što predstavlja jedan opći pogled na temu istraživanja.

Ovo istraživanje provesti ćemo uz primjenu sljedećih naučnih metoda:

Osnovne metode: U okviru njih poseban naglasak će biti na metodi analize koja je u procesu naučnoga saznanja prva i osnovna metoda, pomoću koje ćemo pojedinačno sagledati i razmotriti osnovne činioce i strukturu teme, te sintezi kako bi stekli uvid o cijelini problema.

Opštenaučne metode: Od opštenaučnih metoda primijenit ćemo hipotetičko deduktivnu budući da će nam za istraživanje poslužiti provjerena, potvrđena saznanja o društvenim iskustvima vezanim za ovu temu u raznom vremenu. Pored nje primijenit ćemo statističku metodu kao i komparativnu putem koje ćemo usporediti stavove ispitanika s obzirom na različite karakteristike koje će u ovom istraživanju biti obuhvaćene kroz ispitivanje.

Metode pribavljanja podataka- Od ovih metoda koristit ćemo metodu ispitivanja, u okviru koje ćemo primijeniti njene dvije tehnike a to su anketa i intervju. Upotrijebit ćemo anketu u pismenom obliku, gdje ćemo za anketiranje koristiti anketni upitnik, sastavljen od seta pitanja formuliranih za potrebe ovoga istraživanja, a u okviru intervjeta za ispitanika je planiran određen broj pitanja vezanih za temu istraživanja na koje bi trebao dati odgovor u skladu sa svojim znanjem i kompetencijama, nakon čega ćemo detaljno razmotriti njegove odgovore na postavljena pitanja.

Uzorak ispitanika:

Za anketu: Roditelji djece koja pohađaju osnovnu školu na području općine Usora

Za intervju : Socijalni radnik uposlen u osnovnoj školi u općini Usora

6. Vremensko određenje predmeta istraživanja: Ovo istraživanje planirano je provesti u vremenskom periodu od marta 2019. do septembra 2019. godine.

7. Prostorno određenje predmeta istraživanja: Ovo istraživanje bit će realizirano na području općine Usora.

II. PORODICA KAO PRIMARNA LJUDSKA ZAJEDNICA

Zbog značaja kojeg porodica predstavlja kao osnovna jedinica društva, koja svakome ljudskome biću treba da omogući da pronađe mjesto u društvu kojemu pripada, neophodno je predstaviti njenu važnost i osnovna obilježja koja je određuju. Obavljajući određene funkcije i zadatke, porodica ispunjava svoju ulogu jedne od prvih sredina u kojima se počinje formirati ličnost svake individue, stvarajući temelje za budući rast i razvoj. U svome nastojanju da uspješno ostvari svoju ulogu i zadatke, zasigurno se suočava brojnim problemima i poteškoćama koje su posljedice trenutno vladajućih društvenih prilika, te kao takve stavljuju pred porodicu veliki zadatak da odgovori svim izazovima s kojima se susreće i na taj način doprinese uspješnom funkcioniranju svih svojih članova a posebice onih najmlađih to jeste djece, za čiji je rast i razvoj najvažnija i nezamjenjiva.

2. Pojmovno određenje porodice

U svakoj društvenoj zajednici porodica se shvata kao osnov na kojem je ljudsko društvo nastalo te kao takva predstavlja jednu od najsloženiji, najstarijih i najtrajnijih društvenih grupa. Kao primarna ljudska zajednica, postoji otkad i društvo, te povezujući čovjekovo biološko i socijalno, razvija se i usavršava zajedno s njim i cjelokupnim društvom, te nastoji da odgovori zahtjevima koje pred nju postavljaju određeno vrijeme, prostor i društveni sistem. S društvenog stajališta ona vrši bitnu posredujuću funkciju od koje zavisi društveno-kulturni kontinuitet, stabilnost i opstanak svake društvene zajednice.

Iako se na prvi pogled može učiniti da je sam pojam porodice toliko jasan i određen, da nema potrebe da se definira, ipak pokušaj definiranja može biti mnogo složeniji zadatak nego kako se to prвobitno činilo. Stoga samo definiranje ovoga pojma treba da bude sveobuhvatno i potpuno, kako niti jedna porodična zajednica ne bi bila odbačena, označena kao neprihvatljiva ili kako ne bi bila marginalizirana. Tako su u ovom području isprepliću brojna pitanja vezana za njen historijski razvoj, strukturu, funkciju, odnose prema globalnom društvu kao i unutrašnje odnose i dinamiku. Upravo zato iz složenosti same prirode i funkcije koju porodica ima, kako u društvu tako i u samom čovjekovom razvoju, prirodno je da su se pojavile mnoge teorije i istraživanja, kako bi se ona i njena historija razumjеле te došlo se do spoznaje o čovjekovom nastajanju i postojanju. Postojanost porodice kao posebne društvene grupe u njenom proučavanju nameće potrebu za suradnjom velikoga broja nauka, kako prirodnih tako i društvenih.

Dr. Slavo Kukić (2004:225) porodicu definiše kao: „primarna društvena grupa, koja uključuje odrasle osobe oba spola, od kojih najmanje dvoje održavaju spolnu vezu, i jedno ili više njihove djece, vlastite ili usvojene, a koju karakterizira zajedničko prebivanje, ekomska suradnja i razmnožavanje, srodstvo i psihosocijalna povezanost njezinih članova“. Prema ovom autoru postoje i četiri univerzalna elementa porodice:

1. Zajednica koju čine odrasli različitoga spola i njihova djeca, sopstvena ili usvojena
2. Primarna zajednica u kojoj se razvija ličnost djeteta
3. Porodica čini ekonomsku zajednicu ali i zajednicu stanovanja
4. Zajednica koja omogućava psihosocijalnu povezanost svojih članova

U brojnim sociološkim analizama koje se bave pitanjima porodice, porodica je definirana kao: „kolijevka čovječanstva“, „veza biološkoga i socijalnoga“, „dio društvenoga sistema“, „primarna društvena zajednica“. Osnovni društveni smisao porodice od najranijeg vremena pa do danas jeste onaj biološki i edukativni. Porodica je međutim zasigurno i mjesto u kojem se međuljudski odnosi najintenzivniji i najbogatiji, kao i najbolje okruženje za djetetov rast i razvoj, ali i brigu o svim ostalim članovima koji sačinjavaju porodicu (Majstorović, 2007, Ilišin i sar., 2013).

Ušakin(2004) definiše porodicu kao način organizacije života, a moskovski sociolog A.I. Antonov kao zajednicu ljudi koje je povezana brakom, roditeljstvom i srodstvom na osnovi zajedničkoga domaćinstva i (ili) proizvodnje, koja vrši reproduktivnu funkciju stanovništva i socijalizaciju djece, a također i uzdržavanje (podršku u životu) članova porodice (Ušakin, 2004).

Veoma je važno istaknuti i pedagoški definiciju te u skladu s tim Pašalić-Kreso (2012:54) navodi: „Porodicu čine roditelji ili najmanje jedna odrasla osoba, i djeca, ili najmanje jedno dijete, koji žive u zajedničkom domaćinstvu, uspješno funkcioniraju kao zajednica zadovoljavanja potreba njenih članova, a njihov odnos se temelji na krvnom srodstvu, zakonskoj (brak, usvojenje) ili na običnoj regulativi“. Ovom se definicijom jasno ukazuje da porodicu čine jedna ili više odraslih osoba, to mogu biti roditelji, baki i djedovi ili drugi srodnici i jedno dijete ili više djece različitih vidova povezanosti. Ovi članovi ne moraju biti vezani isključivo krvnim srodstvom, a najvažnije je da funkcioniraju tako da svi imaju ravnopravan tretman i da se nitko ne osjeća isključenim, čak i kada nisu u krvnom srodstvu.

Porodica kao odgojna zajednica roditelja i djece, zasnovana je na emocijama ljubavi i privlačenja, a obilježena zajedničkim stanovanjem i ekonomskom kooperacijom članova. Bila je i ostala primarna zajednica u kojoj se razvija ličnost djeteta, emotivna zajednica čiji je zadatak da osigura optimalne uslove za pravilan fizički i psihički razvitak djeteta te njegovu pripremu za život u društvenoj zajednici (Maleš, 1998). Ono što porodicu razlikuje od drugih zajednica jeste to da ona predstavlja okruženje sigurnosti, međusobnoga prihvaćanja, gdje se pojedinac može osjetiti slobodnim i biti bez ograničenja u vlastitom djelovanju.

U brojnim definicijama pojma porodice od naglašen je njen značaj kao prvo bitne društvene zajednice koja ima vitalnu važnost za svakoga pojedinca te predstavlja temelj njegova ostvarivanja i uključivanja u širu društvenu zajednicu. Većina autora tako ima određene zajedničke elemente prilikom definiranja porodice,a to su njena uloga i funkcija. Porodica ima reproduksijsku ulogu produžavanja vrste kao i obavezu da osigura egzistenciju svojih članova te omogući zadovoljavanje socio-ekonomskih veza i odnosa čime se ne osporava njena uloga kao primarnoga agensa socijalizacije.Važna je kako za odrasle članove društva tako posebice za najmlađe članove-djecu, u čijem najboljem interesu treba da usmjeri svoju ulogu i zadatke. Stoga je pri definiranju porodice i njenih obilježja koji je određuju, potrebno se rukovoditi činjenicom da je ona nezamjenjiva sredina u životu svakoga djeteta, temeljni faktor koji određuje njegov rast i razvoj, te uzeti ovo kao jednu od glavnih smjernica prilikom njezina određenja.

2.1. Funkcije i zadaci porodice

Zbog svoga značaja u životu svakoga ljudskoga bića, porodica je određena brojnim funkcijama čije pravilno obavljanje određuje život svakoga pojedinca. U današnje vrijeme je suočena s brojnim poteškoćama i problemima kako bi se održala i ispunila pretpostavljene funkcije i očekivanu ulogu. Promjene koje se odvijaju velikom brzinom u svim segmentima društvenoga života ostavljaju značajne posljedice na stanje, razvoj, ulogu i mjesto porodice u društvu. Ona kao društvena institucija koju određuju vlastite funkcije daje unutrašnje opravdanje za postojanje porodice. Polazeći od toga da se porodica obično definiše prema funkcijama, potrebno je navesti neke od njih, koje se smatraju značajnim za njeno određenje i pravilno funkcioniranje.

Tako su jedne od najvažnijih funkcija porodice:

1. Reproduktivna
2. Odgojna
3. Funkcija društvenoga položaja
4. Ekonomski
5. Funkcija pružanja zaštite

2.1.1. Reproduktivna funkcija

Svaka društvena zajednica treba imati u interesu da se djeca u određenom broju rađaju i da budu tako odgojena da se bez velikih poteškoća mogu uključiti u cijelokupni društveni život. Iz ovoga proizilazi tako opće prihvaćena norma da djeca budu rođena u porodici, da imaju oca i majku koji će se osjećati obaveznima i odgovornima za život djeteta. Cilj reproduktivne funkcije porodice je potreba za produljenjem vrste, jer bez stvaranja potomstva, nestao bi kontinuitet života ljudske zajednice. S obzirom na sve prisutnije ekonomski, politički i druge poteškoće u zajednici, suvremenu porodicu sve više obilježava smanjen natalitet, što ostavlja značajan trag i na njenu reproduktivnu funkciju. Naime sve veći broj roditelja se odlučuje za jedno ili dvoje djece, strahujući da u koliko imaju više od dvoje, neće biti u mogućnosti osigurati im optimalne uslove za život.

2.1.2. Odgojna funkcija

Odgoj počinje u porodici. U njoj se rađa novi čovjek i započinje proces njegova ljudskoga razvitka i oblikovanja. Unutar obitelji se stječu osnove odgoja u svim područjima života. Odgojno djelovanje porodice ne može se kompenzirati niti s jednim edukativnim miljeom, a razlog tome je činjenica da je djetetu porodična sredina najbliža i najprirodnija. Dijete unutar obitelji stječe prva znanja i iskustva, izgrađuje stavove i uspostavlja odnose s okolinom izvan porodičnoga sistema. Također vrijednosti stečene u porodici ostaju za cijeli život (Vukasović, 1998). Odgojna funkcija porodice ubraja se među njezine najvažnije i najstarije funkcije. U njoj započinje proces primarne socijalizacije prilikom koje se dijete razvija u samostalnu odraslu osobu, upoznavajući druge ljude, uspostavljajući prve kontakte i prihvatajući navike kulturnoga ponašanja. Većina djece započinje svoj život u porodici, i u njoj provede sa stajališta odgoja i obrazovanja najznačajnije godine života. S obzirom na to da porodica predstavlja prvu odgojnju sredinu, opravдан je zahtjev da odgoj za ljudska prava započne u roditeljskom domu, odnosno da porodica priprema dijete za život u zajednici (Maleš, Milanović i Stričević, 2003:32). Osnovno obilježje odgojne funkcije porodice čine: jedinstvenost njenog cilja, sadržaj principa i metoda odgoja. Pažljivo odabrani odgojni sadržaji trebaju predstavljati garanciju odgoja cjelovite ličnosti koja će posjedovati opću kulturu i znanja neophodna za život u suvremenoj društvenoj zajednici.

2.1.3. Funkcija društvenoga položaja

Već samim rođenjem u porodici koja ima svoj određeni društveni položaj, uvjetovan je u većoj ili manjoj mjeri i društveni položaj djeteta, koji u određenim aspektima određuje djetetov odgoj, mogućnost školovanja i njegova napretka. Zbog toga zasigurno u porodicama ne postoje jednakе mogućnosti za svu djecu, te prije nego li djeca postanu odgovorna za svoj društveni položaj, mnogo toga je već unaprijed određeno položajem i životom njihovih roditelja. U porodici tako društveni položaj određuje i obavljanje njenih ostalih funkcija te utječe na njenu produktivnost, u smislu obezbjeđivanja svih uslova koji su neophodni za djetetovo pravilno odrastanje.

2.1.4. Ekonomska funkcija

Jedna od funkcija porodice koja je doživjela veliki broj promjena jeste ekonomска. Za razliku od ranije kada je porodica bila organizirana tako da je proizvodila sve što potrebno za život, današnja ne proizvodi za sebe gotovo ništa, nego osigurava sredstva da bi nabavila ono što joj je potrebno za život. Kako bi pravilno ostvarivala svoju ulogu, obavezna je svojim radom i prihodima osigurati te zadovoljiti egzistencijalne potrebe svojih članova.

Prihodi porodice uveliko određuju njezinu stabilnost, te svaka porodica u svojim nastojanjima teži porastu životnoga standarda, koji će joj pružiti mogućnost uspješnog ostvarivanja svih ostalih funkcija i zadatka koje ima.

2.1.5. Funkcija pružanja zaštite

Iako je u suvremenom društvu ova funkcija sve manje značajna sigurno je da svi oblici porodične zaštite još zadugo neće nestati. To su u prvom redu: biološka i prirodna zaštita (podizanje, njegovanje i čuvanje djece), moralna zaštita (pomaganje, porodična solidarnost i podrška), pravna zaštita (zastupanje), ekomska (izdržavanje i nasljeđivanje). Porodica je svakako prva koja pruža zaštitu svojim članovima, posebice djeci čija zaštita treba biti prioritetni cilj.

Pored navedenih funkcija postoje i druge koje porodica kao temeljna društvena zajednica ima obavezu da ostvaruje, koje se sastoje u zadovoljavanju kako primarnih, tako i sekundarnih ljudskih potreba, te zajedno sa navedenima doprinose definiranju njene uloge i značaja u životu svakoga pojedinca. Iako su se neke funkcije na skali važnosti kroz historijski period uvjetovan brojnim društveno-ekonomskim previranjima mijenjale, važnost porodice unutar ljudske zajednice ostala je nepromijenjena. Prema shvaćanju Meeda, ona je „jedino mjesto gdje se stvara čovjek.“. Određena je društvenim i biološkim zakonitostima (Janković, 2008:7). Svaka od funkcija je povezana jedna s drugom i međusobno se upotpunjavaju, te upravo zato porodica i jeste osnova društvena zajednica u kojoj se sjedinjuju sve funkcije, čijim pravilnim ostvarivanjem nastoji sposobiti svoje članove za uspješno funkcioniranje unutar društvenoga sistema. Zadaci koji se unutar porodice ostvaruju predstavljaju čvrsti temelj cjelokupnoga života svakoga njezina člana, te koliko kod se društvo trudilo preuzeti neke zadaće porodice, onu je nikada neće moći u potpunosti zamijeniti, niti joj pronaći blisku alternativu (Mijatović, 1995).

Ostvarujući svoje funkcije i zadatke na pravilan način jača svoju funkcionalnost. Funkcionalna porodica je ona koja pokazuje zadovoljavajući stepen ispunjenja svojih osnovnih zadataka, odnosno ona odgovara na razvojne potrebe svojih članova, osigurava podršku i suradnju, odnosno stvara uvjete za razvoj zdravih i zrelih članova u granicama njihovih intelektualnih i kreativnih potencijala (Goldner-Vukov, 1988). Funkcionalnu porodicu, između ostalog, određuju kohezija, komunikacija među članovima, interakcija između generacija, osjećaj pripadnosti i zadovoljavanje psiholoških i drugih potreba.

2.2. Porodica kao primarni nosilac socijalizacije

Socijalizacija predstavlja temelj ljudskoga postojanja, proces kojim društvene interakcije trajno utječu na ljudsko ponašanje. Ona pojedincima omogućuje da razviju svoje mogućnosti, da uče i da se prilagodavaju (Giddens, 2007). U većini društvenih sistema značajni dio socijalizacije pojedinca odvija se u okviru porodice, pa tek onda u drugim društvenim grupama kako neformalnim (npr. grupa vršnjaka ili susjedstvo) tako i formalnim (škola, radna organizacija, društveno-politička i druge). Levy (1966) ističe da se čak i u najrazvijenijim društvima (u kojima se znatni dio socijalizacije, a posebno obrazovanja odvija izvan obiteljskoga okvira), najveći dio učenja pojedinca kroz interakciju s drugima odvija u krugu porodice.

Porodica je jedan od najprimarnijih agensa socijalizacije, budući da se svako ljudsko biće biološki rađa u porodici, te stječe osnovne premise i vrijednosti, vrijednosne orijentacije i osnovne modele ponašanja. Socijalizacija ima pored specifične uloge da nametne obrasce ponašanja, kulturološke norme i društvene obrasce, još primarniju ulogu koja se stječe u porodici, a to je antropološka bit čovjeka odnosno učenje djeteta da govori, misli te usvaja osnovna saznanja o stvarima koje ga okružuju. Upravo zato najveća važnost u procesu socijalizacije pridaje se porodici, budući da su uslovi porodičnoga života, naročito u prvim godinama odlučujući za formiranje ličnosti. Porodična zajednica ima tako važnu ulogu u stvaranju uslova u kojima će jedna individua dostići svoj lični integritet, dok istovremeno živeći u porodici, otkriva oblike društvenoga ponašanja.

Jedan od faktora porodične sredine koji zasigurno određuje ličnost i karakter djeteta, kao i njegovo ponašanje u društvu jeste roditeljski odgojni stil. On ima bitnu ulogu u procesu razvoja djetetovih socijalnih vještina. Četiri opća stila roditeljstva koja se temelje na kombinaciji roditeljskoga nadzora, emocionalne topoline i roditeljskoga razumijevanja su:

- 1) Autoritaran- očituje se u zahtjevnom i restriktivnom ponašanju roditelja koji visoko vrednuju disciplinu i konformiranje njihovim vrednotama, a ne pokazuju mnogo ljubavi i topoline.
- 2) Permisivan- opisuje se kao nerestriktivan, topao i prihvácajući, ali u njemu roditelji ne postavljaju djeci gotovo nikakve granice u odgoju.
- 3) Autoritativan- predstavlja kombinaciju između prva dva ekstrema i uključuje ponašanje roditelja koje je restriktivno i odgovorno, ali uz mnogo topoline i razumijevanja.
- 4) Indiferentan- postavljaju malo ograničenja, ali pružaju i malo pažnje, zanimanja i emocionalne podrške (Šarić i suradnici, 2002, Čudina-Obradović, 2003).

Stil roditeljstva utječe na dijete, na razvoj njegovih osobnosti i sposobnosti (Pehlić, 2012:108). Tako su karakteristike djeteta s obzirom na stil roditeljstva sljedeće:

- Autoritarni: negativne reakcije na frustraciju, dobar uspjeh u školi, manja vjerojatnost za pojavu društveno neprihvatljivoga ponašanja
- Permisivan: loša kontrola osjećaja, buntovnost kada netko osporava njegove želje, asocijalnost, niska razina upornosti
- Autoritativeni: dobro razvijena kontrola osjećaja, djeca su sretna, vesela, živahna
- Indiferentan: neprilagođeno socijalno ponašanje, agresivnost

Zbog toga je izuzetno značajno djetetovo odrastanje unutar porodice, gdje se upravo uz roditelje može razviti kao jako uspješna ličnost i time u skladu sa svojim sposobnostima ostvariti puni potencijal u društvenom okruženju, počevši na prvom mjestu od škole pa nadalje.

U kontekstu socijalnoga razvoja djeteta, porodica tako predstavlja važan faktor, budući da je po rođenju dijete usmjereno isključivo na porodicu u čijem okruženju može zadovoljiti svoje razvojne potrebe. U ranom djetinjstvu, dijete se najčešće vezuje za jednu osobu a to je majka, međutim uspostavlja odnos privrženosti i za ostale članove obitelji (Klarin, 2006:21). Najvažniji momenat u formiranju ličnosti djeteta je osjećaj sigurnosti, koji podrazumijeva ljubav i brigu roditelja prema njemu. Naglasak se stavlja na njihovo cijelokupno ponašanje, porodičnu atmosferu kao i na to koliko se dijete u toj atmosferi osjeća sigurnim. Nedovoljna briga za dijete kao i nedovoljno pokazivanje ljubavi, dovode kod djeteta do negativnih osobina kao što je agresivnost i neprijateljski stav prema okolini, povučenost i pasivnost, što nije dobro za njegovu ličnost. S druge strane ponašanje roditelja prema djetetu obilježeno davanjem previše slobode i popustljivosti može otežati proces socijalizacije, jer potpuna tolerantnost, permisivnosti ne daje uspješne rezultate.

Na socijalizaciju djeteta usmjerene su sve one roditeljske aktivnosti koje mu pomažu da izraste u zrelu ličnost, sposobnu da odgovara za sebe i aktivno sudjeluje u društvu u skladu sa svojim sposobnostima. Tako oni nastoje pomoći djetetu da postane kompetentno i samostalno ljudsko biće. Stoga je važno da roditelji budu sposobni da ispravno procjene svoje postupke i djelovanja, kako bi se u porodici uspješno odvijao proces socijalizacije djetetove ličnosti.

2.2.1. Faze socijalizacije

Socijalizacija je proces koji traje tijekom cijelog života, te zahvaljujući njoj pojedinci usvajaju društveno prihvatljive i korisne oblike ponašanja, te time se prilagođavaju društvu u kojem žive. Ona obuhvata tako svaku životnu dob te dijeli se na: primarnu, sekundarnu i tercijarnu socijalizaciju koje se razlikuju po ciljevima i mehanizmima.

- 1) Primarna socijalizacija obuhvata period djetinjstva i rane mladosti, jer djeca tada usvajaju elementarne obrasce ponašanja kao što su hranjenje, odijevanje, odnose prema drugim ljudima i slično. Nakon toga slijede složenije aktivnosti kao što su govor, igra, različite praktične vještine. Pomoću roditelja i drugih bliskih osoba unutar porodice, dijete se postepeno uvodi u društvene aktivnosti i prihvata različite norme i obrasce ponašanja. U periodu adolescencije primarna socijalizacija sve više poprima karakteristike sekundarne, jer dolazi do stabilizacije osnovnih obrazaca socijalnog ponašanja, a psihičke funkcije dostižu optimalan nivo. Usvajaju se znanja, sposobnosti i vještine, te formiraju crte temperamenta i karaktera ličnosti. Zbog toga je u ovoj fazi socijalizacije izuzetno važna uloga same porodice, koja stvara za nju uslove i tako predstavlja mehanizam (instituciju) primarne socijalizacije.
- 2) Sekundarna socijalizacija predstavlja proces u kojem pojedinac preuzima odredene uloge te samim tim dolazi do promjena u ponašanju, strukturi i dinamici ličnosti. Cilj ove faze jeste usvajanje normi koje određuju društvene i radne uloge, kao i stjecanje iskustva i znanja kojima se postaje član društva ili kulturne grupe. U ovoj fazi glavni mehanizam (institucija) jeste škola i obrazovanje.
- 3) Tercijarna socijalizacija je relativno novo područje i bavi se promjenama ponašanja i ličnosti starijih osoba. Cilj je prilagođavanje novonastaloj situaciji koju donosi zrela dob.

Niti jedna od navedenih faza se ne može zaobići, te jedna drugu upotpunjaju i tako doprinose uspješnom oblikovanju ličnosti svake individue. Budući da se primarna socijalizacija odvija u dinamici porodičnoga okruženja, porodica tako predstavlja glavni faktor koji određuje razvoj socijalnih vještina djeteta. Iako je potrebno dosta vremena za usvajanje ovih vještina, dijete će u interakciji, uz pomoć roditelja i drugih bliskih članova porodičnoga sistema razviti umijeće komunikacije s okolinom i tako razvijati svoju socijalnu kompetenciju. Zato je važno staviti naglasak na primarnu fazu socijalizacije, u kojoj je porodica glavni mehanizam putem kojeg se ona odvija, te koja svojim djelovanjem stvara uslove i smjernice za naredne faze.

2.3. Značaj uslova u porodici za razvoj djetetove ličnosti

Porodični uslovi imaju posebnu ulogu i značaj za razvoj brojnih specifičnih obilježja koji su važni za formiranje ličnosti još u najranijim godinama života svakoga djeteta. Prema Potkonjak-Orlović, M. (1960) elementi porodičnoga života koji su najvažniji za razvoj ličnosti djeteta su:

- materijalni uslovi života vezani za socio-ekonomski položaj porodice
- profesionalni nivo roditelja
- kulturni nivo porodice
- struktura porodice
- promjena životne sredine
- pedagoško ponašanje roditelja

Upravo ovi navedeni elementi unutar porodičnoga sistema mogu utjecati na razvoj djetetove ličnosti, što podrazumijeva i njegov uspjeh u sredini koja ga okružuje, kao i mogućnost uspješnoga uspostavljanja socijalnoga kontakta. Način na koji porodica živi i njeguje unutrašnje odnose utječe na intelektualni razvoj, pa čak i zdravstveno stanje porodice, ishrana, determinišu djetetovu ličnost i funkcioniranje u porodično-društvenom okruženju. „Porodica kao specifična socio-kulturna sredina ne samo da stvara uslove primarne socijalizacije nego i pruža svojevrsnu kulturnu atmosferu u kojoj djeca formiraju svoje kulturno-obrazovne i radne vrijednosti i sposobnosti“ (Potkonjak-Orlović, 1960:216). Dijete koje je odraslo u porodičnom okruženju koje mu je pružilo osjećaj sigurnosti, ljubavi i pripadanja, kako od strane roditelja tako i drugih članova porodice ima zasigurno mogućnost da stvori osnovu za sve oblike pozitivnoga djelovanja i ponašanja u budućem životu, te tako ostvari sebe kao uspješnu i sposobnu ličnost..

Zbog društvenih uslova koji vladaju u današnje vrijeme pred porodicu se stavlja izuzetno velika odgovornost u pogledu ispunjavanja zadataka i obaveza koje joj se nameću. Da li će uspješno odgovoriti na zadatke, svakako zavisi od različitih okolnosti. Tako se ističe značaj skladnih i uravnoteženih porodičnih odnosa, ljubavi i povjerenja unutar porodice, ili jednom riječju skladna porodična atmosfera koja je rezultat pozitivnih međusobnih odnosa između članova porodice. U ovakvim porodičnim uslovima razvoj ličnosti djeteta neće biti doveden u nepovoljan položaj, jer će se nastojati u ovakvoj atmosferi djetetu pružiti optimalni uslovi za njegov rast i razvoj.

2.4. Položaj porodice u kontekstu suvremenih društvenih promjena

Kroz historiju ljudske civilizacije položaj porodice se mijenjao i doveo do promjena, kako u njenoj strukturi, tako i u funkcijama, odnosima i dinamici. Suvremeno društvo tako stvara nove promjene koje se ne ogledaju samo u unapređenju nauke, razvoju tehnologije, nego i u promijenjenom načinu života, prilagođavanju i stalnom učenju. Da bi se opstalo u takvom društvu, pojedinac mora biti spreman na promjene koje nastaju i prilagođavati svoj način života novonastaloj situaciji. Budući da one direktno utječu na pojedinca, to se svakako odmah implicira i na promjene u porodici. Ako porodica ne posjeduje onu vrijednost koja joj pripada, gubi se smisao za postojanje vrijednosti, te samim tim se ne mogu ni zadovoljiti osnovne ljudske potrebe poput sigurnosti, pripadanja i osjećaja ljubavi.

U bosanskohercegovačkom društvu kako prijašnja ratna događanja tako i trenutna ekonomsko-politička situacija ostavili su značajan trag na živote porodica i njihove mogućnosti da uspješno ostvaruju svoju ulogu i funkcije. Iako u Bosni i Hercegovini nema opsežnijih istraživanja na osnovu kojih bi bilo moguće utvrditi realnu sliku prosječne porodice, ona zavisi od brojnih faktora: stupnja obrazovanja, političkih te socio-ekonomskih prilika. Socijalni i ekonomski pritisci su postali nositelji problema s kojima se suočavaju porodice u našem društvu. Borba za zaposlenjem i obezbjedenjem finansijske stabilnosti porodice zasigurno utječe i na njenu strukturu, donoseći brojne promjene. One itekako utječu na položaj porodice pa tako dolazimo do sljedećeg:

- Porodica postaje sve manja: u opadanju je broj djece u porodici. Bračni parovi ne samo da imaju sve manje djece, nego nakon stupanja u brak sve više odlazu njihovo rađanje
- Uočljiv je trend odlaganja ženidbe i udaje, najčešće zbog neriješenih egzistencijalnih pitanja
- Sve je veći broj porodica u kojima oba roditelja rade i sve više djece odrasta u porodicama dvojne karijere, gdje su oba roditelja ne samo zaposlena nego im je izuzetno stalo do uspjeha i napretka u karijeri. Stoga djeca i roditelji provode malo vremena zajedno
- U porastu je procenat jednoroditeljskih porodica nastalih razvodom, smrću jednoga roditelja ili rađanjem izvanbračne zajednice
- Povećava se stopa razvoda braka
- Povećava se broj samaca, jer mladi ljudi se sve teže odlučuju na brak
- Raste procenat porodica bez djece
- Konflikte u porodici sve više rješavaju socijalne ustanove (Pašalić-Kreso,2004)

Sve ove promjene u porodici koje nastaju u odnosu na dešavanja u društvu su odraz današnje svakodnevice. One nas tako upućuju na to da je porodica promijenila svoju strukturu i uloge koje su bile ranije zastupljene, kao i svoju funkcionalnost. Sve što se dešava u promjeni strukture porodice može ostaviti utjecaj i na kvalitetu života unutar porodice. Tako se njeni članovi nalaze sve češće u rascjepu između zadovoljavanja vlastitih individualnih potreba i želja te onih porodičnih; između zahtjeva posla i obitelji; između privlačnosti uspona u vlastitoj karijeri i ljestvica podizanja djece; između porodičnih obaveza i odricanja od mnogih drugih zadovoljstava (Pašalić-Kreso, 2004). Stoga je izuzetno važno pronaći ravnotežu između potreba i želja koje se javljaju, jer ako neke od potreba prevagnu nad drugima može doći do nezadovoljstva porodičnim životom, što navodi na odustajanje od takvoga života.

Promjene unutar porodice, koje su izazvane promjenama u društvu reflektiraju se i na samo društvo. To proizilazi iz činjenice da od porodičnih odnosa i odgoja koje dijete usvaja u porodici kao njen član, zavisi kako će se dalje razvijati mlada ličnost kao budući nosilac društvenoga razvijanja zajednice. U vezi s tim u današnjem društvu veliki akcenat se stavlja na karijeru. Kako bi udovoljili tome zahtjevu, roditelji se sve više posvećuju poslu. To dovodi do čestoga odsustva od kuće, kao i malo provedenog vremena s porodicom i truda uloženoga u njeno održavanje. Stalnim odsustvom roditelja prave se praznine u odgoju djeteta, što može imati za posljedice razne oblike asocijalnoga ponašanja djeteta i nemogućnosti uspješnoga snalaženja i ostvarivanja uspjeha unutar zajednice, počevši prvenstveno od škole. Zbog toga se pred roditelje postavlja izazov kako uskladiti radne i porodične obaveze i postići uspješnost u oba područja.

Promjene suvremenog doba dovele su tako u pitanje položaj porodice, te iako su neki autori pesimistični za njen opstanak u skorijoj budućnosti, upravo zbog toga što se to odražava na njenu strukturu i funkciju, ipak je postojanost porodice nezamjenjiva. Bilo koji oblik zajedništva ne može zadovoljiti potrebe koje može porodica, niti pružiti svakom ljudskom biću onu sigurnost i podršku koju može dobiti u porodičnom okruženju.

2.5. Ostvarivanje prava djeteta unutar porodice

„Porodica je početna matrica čovjekove ličnosti, pa je od nepobitne važnosti za svako dijete. Dominantno je svojstvo porodice rađanje, podizanje i odgoj djece te aktivno zajedništvo njenih članova. Zbog nužde, prirodne ovisnosti djeteta o porodici, odnosno o njenim članovima, dijete ima najviše prava vezanih uz svoju porodicu, odnosno njene članove (prije svega roditelje)“ (Hrabar, 1994:264). Tako se pod pravima djece u porodici podrazumijevaju prava koja su neposredno vezana uz porodicu kao društvenu skupinu i prirodno okuženje djeteta te za ostale članove porodice s kojima je dijete u interakciji.

Promjene koje su se dogodile u društvu izazvane procesom tranzicije, ostavile su značajan trag i na porodicu, koja se suočila s brojnim izazovima, koji su je onemogućili u nastojanju da ispuni sve obaveze i očekivanja koja su joj se nametnula. Unutar porodice, roditelji su oni koji u prvome redu imaju obavezu da svojoj djeci obezbijede osnovna sredstva za život i omoguće im uspješno odrastanje, ostvarujući tako elementarna prava djeteta koja su mu zajamčena u brojnim međunarodnim dokumentima. Iako roditelji imaju druge obaveze i očekivanja koja im se nameću, ali kada je riječ o pravima djeteta, materijalno obezbjeđenje dolazi uvijek u prvi plan (Jordan, 1976., prema Obretković, 1996.) Međutim veliki broj roditelja suočava se s problemom siromaštva i financijske ranjivosti, što je glavna prepreka ostvarivanju velikoga broja socijalnih, ekonomskih, kulturnih prava koja dovodi u pitanje egzistenciju cjelokupne porodice, a posebice najosjetljivijih članova- djece.

2.5.1. Prepreke u ostvarivanju prava na životni standard djece u porodici

Trenutna ekonomska situacija u društvu, praćena financijskim i materijalnim problemima, kod velikoga broja porodica uskraćuje mogućnost za obezbjeđivanje osnovnih životnih potreba djece. Veliki broj roditelja se suočava s niskim i neredovnim primanjima, kao i nesigurnošću radnoga mjesta, uslijed čega u porodici može doći do velikih problema. Iako Konvencija o pravima djeteta naglašava obavezu roditelja da osiguraju životne uslove koji će djetetu omogućiti normalan fizički, psihički, duhovni i moralni razvoj, u današnje vrijeme to za roditelje može predstavljati veliki izazov.

Nedovoljna financijska sredstva uzrokuju brojne probleme koji nose rizike koji su u vezi sa:

- zadovoljavanjem osnovnih potreba djeteta
- zadovoljavanjem razvojnih potreba djeteta
- potrebama djeteta za socijalnom integracijom

Najmlađi članovi naše društvene zajednice tako su sve više izloženi utjecaju siromaštva, jer njihovi roditelji zbog loše ekonomске i socijalne situacije nemaju dovoljno prihoda za kućni budžet, što se odražava na cijelokupan život porodice, pa tako i njenih najmlađih članova. Siromaštvo zasigurno za sobom donosi i druge probleme, koji narušavaju porodični sistem. Mnogi roditelji tako su suočeni s nemogućnošću da svojoj djeci obezbijede adekvatnu ishranu, što može imati za posljedicu veliki broj zdravstvenih problema pa i pothranjenost. Pored toga stambeni problemi i neadekvatan smještaj također stvaraju dodatne probleme unutar porodice, što se značajno može odraziti na odgoj djeteta i ostaviti posljedice u kasnijem djetetovom socijalnom funkcioniranju. Odrastanje u siromaštvu u najranijem uzrastu znači odrastanje u uslovima koji djeci na samome početku umanjuju priliku da razviju svoje potencijale, te ograničavaju njihovo učešće u društvu, jer nedostatak materijalnih sredstava vrlo često ih sprječava u pristupu različitim uslugama. Mnoga djeca tako ostaju uskraćena za mogućnost ostvarivanja brojnih postignuća, posebice u obrazovnom planu, čime postižu lošije rezultate, te njihov kognitivni razvoj može biti ugrožen.

Sve ove situacije, djecu još dok su u razvoju dovode na margine društva i tako ih onemogućavaju u ostvarivanju elementarnih prava, što dugoročno ostavlja posljedice na razvoj djeteta, budući da im u najranijem uzrastu nije omogućen pristup i ostvarivanje onih potreba koje su ključne za njihov pravilan rast i razvoj.

Ono što bi olakšalo situaciju u porodicama koje nisu u mogućnosti obezbijediti uslove koje su primjereni potrebama njihovih najmlađih članova, jeste adekvatna društvena zaštita i pomoć. Odgovarajući sistem zaštite porodica, obilježen pružanjem socijalne pomoći i usluga, olakšao situaciju u porodicama koje se suočavaju nemogućnošću da svojoj djeci obezbijede životni standard koji je primjerен potrebama svakoga djeteta, te pomogao bi da se za dijete stvari pozitivno okruženje u kojem će dostići svoj puni potencijal, te izgraditi se u zdravu i stabilnu ličnost.

III. ZNAČAJ OBRAZOVANJA U ŽIVOTU DJETETA

Obrazovanje je temeljni dio svih društvenih aktivnosti, zagarantirano zakonima, ustavima, Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima i drugim međunarodnim dokumentima. Još od malih nogu, kada pojedinac nije svjestan važnosti ni jednog značajnog pitanja za svoj život, roditelji i učitelji nastoje ga naučiti koliko je važno biti pismen i obrazovan. Kao jedno od temeljnih ljudskih prava, obrazovanje predstavlja jedan od ključnih faktora za ostvarivanje drugih prava i pokretačka je snaga u osnaživanju djece i odraslih da sami oblikuju svoju budućnost. Ono ne daje samo znanje iz različitih oblasti i nauka, nego i priliku da se stekne iskustvo u onome za što se zanima svaki pojedinac, da se izgradi kao ličnost kao i da stekne potrebne vještine kako bi mogao obavljati različite zadatke te tako dati svoj doprinos društvenoj zajednici. Stoga je potrebno predstaviti njegov značaj u životu svakoga ljudskoga bića od najranijih dana, kada se u životu djeteta nastoji razviti svijest o važnosti obrazovanja za njegov individualni rast i razvoj, kao i za stjecanje raznih vještina koje mu omogućuju uspešan napredak u budućnosti.

3. Ostvarivanje prava na obrazovanje

Ostvarivanje prava na obrazovanje zajamčeno je brojnim dokumentima na globalnoj, europskoj i nacionalnoj razini. Prihvaćeno je stajalište da svako dijete ima pravo na razvoj koji se usaglašen s njegovim individualnim sposobnostima i mogućnostima. Povoljni uslovi za cjeloviti razvoj svakoga djeteta mogu se osigurati kroz uspješno organiziran sistem odgoja i obrazovanja, koji pored toga mogu ublažiti, otkloniti neke negativne socio-ekonomiske, kulturne, zdravstvene utjecaje u budućnosti. Pravilno kreiran sistem zasnovan na načelima brojnih konvencija, deklaracija, zakona i drugih akata treba omogućiti svakome djetetu pristup obrazovanju.

Međunarodna zajednica tako brojnim dokumentima naglašava važnost obrazovanja, kao i njegovu dostupnost za svako dijete bez diskriminacije po bilo kojem osnovu. Svrha prava na obrazovanje je da ga svi primjenjuju i uživaju neovisno o sposobnosti, rasnoj, etničkoj, vjerskoj ili bilo kojoj drugoj osnovi. Svaki od dokumenata zasigurno je veoma važan i sadrži standarde koje predstavljaju smjernice za ostvarivanje prava djeteta na obrazovanje. Zbog svoje važnosti u suvremenom svijetu pravo na obrazovanje steklo je status temelnjoga prava čovjeka.

U novijoj povijesti pravo na obrazovanje prvi put se javlja u *Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima (1948.)* u članu 26. gdje stoji da:

- 1) „Svatko ima pravo na odgoj i obrazovanje. Odgoj i obrazovanje mora biti besplatno barem na osnovnom i općeobrazovnom nivou. Osnovno obrazovanje mora biti obavezno. Tehničko i strukovno obrazovanje mora biti dostupno svima; više i visoko obrazovanje mora biti dostupno svima prema sposobnostima.“
- 2) „Odgoj i obrazovanje mora biti usmjereni punom razvoju ljudske osobe i jačati poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda. Ono mora promicati razumijevanje, snošljivost i prijateljstvo među svim narodima, rasnim i vjerskim grupama te podupirati djelatnost Ujedinjenih naroda na održanju mira.“
- 3) „Roditelji imaju pravo prvenstva u izboru obrazovanja za svoju djecu.“

Od prihvaćanja Deklaracije doneseni su brojni dokumenti koji su svojim odredbama podržali pravo na obrazovanje. Tako su neki od njih sljedeći:

- 1) *Deklaracija o pravima djeteta (1959.)*
- 2) *Konvencija protiv diskriminacije u odgoju i obrazovanju (1960.)*
- 3) *Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966.)*
- 4) *Preporuka o odgoju i obrazovanju za međunarodno razumijevanje, suradnju, mir te poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda (1974.)*
- 5) *Konvencija o pravima djeteta (1989.)*

Teorijski okvir prava na obrazovanje (Tomaševski, 2006., prema Širanović, 2012.) govori o četiri dimenzije prava na obrazovanje koje definiraju sadržaj toga prava u međunarodnim dokumentima i način na koji se poštivanje prava na obrazovanje može pratiti u praksi. Dimenzije prava na obrazovanje su:

- 1) Raspoloživost- podrazumijeva obavezu država da osnivaju i financiraju odgojno-obrazovne ustanove u cilju obrazovanja za sve, kao i obavezu da osiguraju potrebna proračunska izdavanja te ljudske i materijalne resurse za nesmetano provođenje odgoja i obrazovanja. Država je prije svega dužna osigurati dovoljan broj odgojno-obrazovnih ustanova, posebice ustanova za osnovno obrazovanje, koje mora biti obavezno i besplatno.
- 2) Dostupnost- odnosi se na obavezu država da osiguraju besplatno osnovno obrazovanje za sve, te visoko i srednje prema određenim uvjetima, što uključuje utvrđivanje i ukidanje prepreka koje vode diskriminaciji i isključivanju pojedinaca na osnovu brojnih obilježja.

- 3) Prihvatljivost- podrazumijeva obavezu država da osiguraju odgojno-obrazovnu djelatnost prema određenim standardima, odnosno određene kvalitete, što uključuje slobodan izbor obrazovanja, kvalitetne programe i sadržaje, relevantne i kulturno primjerene metode podučavanja i vrednovanja što podrazumijeva da se promiču ljudska prava svih uključenih te da se u skladu s tim provodi školska i razredna disciplina.
- 4) Prilagodljivost- dužnost države da odgoj i obrazovanje prilagode različitim grupama djece i mlađih (pripadnicima manjina, djeci s posebnim potrebama, djeci izbjeglica i drugima), što upućuje na potrebu fleksibilnosti u odgoju i obrazovanju, odnosno da se oni mogu prilagoditi različitim potrebama učenika, a ne obrnuto.

Prihvaćajući obrazovanje kao temeljno ljudsko pravo te u skladu s izgradnjom demokratskoga društva, predlagatelji Konvencije o pravima djeteta naveli su tri ključne obaveze svake države i njenih vladajućih struktura u odnosu na odgoj i obrazovanje djece (Maleš, Milanović, Stričević, 2003):

- 1) Pravo na obrazovanje- prepoznavanje obrazovanja kao ljudskoga prava za svu djeцу (uključuje dimenzije raspoloživosti i dostupnosti)
- 2) Pravo u obrazovanju- poštivanje prava djece unutar sustava obrazovanja (uključuje dimenzije prihvatljivosti i prilagodljivosti)
- 3) Pravo putem obrazovanja- pružanje obrazovanja za ljudska prava, odnosno prava djece

Konvencija o pravima djeteta postavila je temelje u shvaćanju prava na obrazovanje. Pravo djeteta na obrazovanje najbolje se obrazlaže u članovima 28. i 29. pomenute Konvencije, u kojima se govori o tome da su vlade dužne osigurati da obrazovanje bude dostupno svima bez diskriminacije, prihvatljivo s obzirom na kvalitetu, te prilagođeno različitim potrebama djece. Pored toga se ističe da svako dijete ima pravo na puni razvoj svojih potencijala, na odgoj i obrazovanje koji će ga pripremiti za odgovoran život u slobodnome društvu, te mu osigurati sustav vrijednosti koji ističe poštivanje drugoga kao i prirodnoga okoliša. Iako se ovo pravo najbolje obrazlaže u ova dva člana, ne smije se zanemariti činjenica da i sva druga prava nalaze primjenu u obrazovanju i odnose se na obrazovanje, obrazovne mogućnosti i kvalitetu obrazovanja, počevši od četiri osnovna načela i prava (načelo nediskriminacije, načelo najboljeg interesa djeteta, pravo na život i razvoj, pravo na slobodu izražavanja mišljenja) do svih drugih prava.

3.1. Pristup kvalitetu obrazovanja

Za suvremenih svijet više ne postoji dilema da li je obrazovanje važno, međutim nameće se pitanje kakvo ono treba biti kako bi najbolje odgovorilo zahtjevima suvremenog čovjeka i društva te potaknulo njihov daljnji napredak. Budući da ono u najširem smislu započinje od rođenja i nastavlja se nakon škole, izuzetno je važno da ono bude kvalitetno organizirano od najranijih dana djetetova života, kako bi kao takvo bilo dobra podloga za kasnije obrazovanje tijekom života, i to ne samo u pogledu znanja i vještina koje dijete dobiva, već i u pogledu razvijanja stavova prema obrazovanju. Dijete će razvijati pozitivne stavove ako se uvjeri da je obrazovanje korisno za njega i ako ga stječe na način koji mu nije stresan i traumičan (Hitrec, 1991:10).

U različitim pregledima načina razumijevanja kvalitete obrazovanja (Mitrović, Radulović, 2012) značajno je izdvojiti onaj koji je svoje uporište našao u Konvenciji o pravima djeteta. Tako "*Unicefov pristup kvalitetu obrazovanja*" predstavlja na pravu zasnovan pristup. Njegovo polazište čini Konvencija o pravima djeteta u kojoj se pored ostalog, zagovara podučavanje i učenje usmjereno na dijete. U Unicefovom dokumentu „Definiranje kvaliteta u obrazovanju“ (*Defining quality in education, 2000*) ističe se da je kraj dvadesetog vijeka bio u znaku globalnoga uspostavljanja kvaliteta bazičnoga obrazovanja za djecu na principima Konvencije o pravima djeteta, te da postoji potreba da se nadalje u projektima kvaliteta obrazovanja promatra i uspostavlja na širim osnovama. Pored toga se ističe da definicija kvaliteta mora da bude otvorena za promjene na osnovu novih informacija, promjena konteksta i novog razumijevanja prirode obrazovnih potreba. Polazeći od prava svakoga djeteta na opstanak, zaštitu, razvoj i participaciju- kao osnove, definirano je *pet bazičnih dimenzija kvalitete obrazovanja*. One uključuju:

- 1) Učenike
- 2) Sadržaj
- 3) Proces
- 4) Okruženje
- 5) Ishode

Prve četiri dimenzije su međusobno povezane te zajedno grade kvalitetu ishoda. Dimenzija koja se odnosi na učenike ima u svome središtu: dobro zdravlje i ishranu, učenje povjerenja i samostalnosti, redovno pohađanje nastave te ranu procjenu eventualnih dječjih nedostataka i posebnih potreba u učenju. U okviru ove dimenzije insistira se na odgovarajućem doprinosu porodice razvoju djeteta, prije svega u smislu stvaranja pretpostavki za pozitivna iskustava iz

ranoga djetinjstva, podrške porodice daljem učenju i uloge u partnerstvu porodice, škole i lokalne zajednice radi zadovoljavanja potreba djeteta.

Dimenziju kvalitete sadržaja čine odgovarajući materijali relevantni za školovanje, nastavni plan i program zasnovan na definiranim ishodima učenja, usmjeren na učenika, bez elemenata diskriminacije, koji osigurava razvoj praktičnih znanja i vještina. Kvalitetu procesa grade nastavnikove i učeničke aktivnosti, sistematsko praćenje i podrška obrazovnom procesu. U ovoj dimenziji kvalitetom se smatra pomoć i intervencija koju učenici dobiju kada im je potrebno, dovoljno vremena za bavljenje školskim obavezama i zadacima, kao i mogućnost da uče na osnovu relevantnih i na učenike usmjerenih metoda aktivnoga učešća. Pokazatelji kvaliteta obrazovnoga procesa su: profesionalne kompetencije učitelja i nastavnika, školska efikasnost i kontinuirano obrazovanje za profesiju, sposobnost za uspostavljanje kvalitetnoga odnosa s učenicima, profesionalno uvjerenje da svi učenici mogu da uče te privrženost učeničkom učenju. Kvaliteta okruženja se ogleda u fizičkim i psihosocijalnim elementima kao i servisu usluga. To podrazumijeva kvalitetan pristup školskim ustanovama, definiranu veličinu razreda, mirno i sigurno okruženje za učenike, efikasnu školsku disciplinu i drugo.

Svi pomenuti indikatori treba da zajedno doprinesu posljednjoj dimenziji, a to je kvaliteti ishoda. Nju čine izgradivanje svijesti o važnosti cjeloživotnoga učenja, mogućnosti ostvarivanja svojih prava, kao i slobode da djeca sudjeluju u odlukama koje se tiču njihova života, u skladu s razvojnim mogućnostima, te sposobnostima da prepoznaju i uvažavaju razlike.

Iz navedenoga se može reći da se kvaliteta obrazovanja shvaća vrlo široko. Na osnovu izabranih dimenzija i indikatora koji određuju kvalitetu obrazovanja, nastoji se osigurati bezbjedan i poticajan sistem koji će unaprijediti djetetov razvoj, učenje i obrazovanje. Cilj obrazovanja je da obezbijedi razvoj ličnosti u cjelini, a naročito razvoj kreativnih potencijala, samouvida i doživljaja slobode (Havelka, 1998). Sve aktivnosti u području obrazovanja potrebno je procjenjivati iz perspektive prava djeteta i prava čovjeka, te njihovih sposobnosti i poticanja kognitivnog, emocionalnoga i socijalnoga razvoja.

3.2. Važnost osnovnoškolskoga obrazovanja za daljnji napredak i nastavak obrazovanja

Polazeći od toga da je osnovno obrazovanje obavezno i besplatno za svu djecu, zasigurno je njegova uloga za daljnji život djeteta nezamjenjiva. Osnovnim obrazovanjem djeca usvajaju znanja i sposobnosti za nastavak obrazovanja. S osnovnim obrazovanjem dobivaju se temeljna znanja potrebna za život svakoga djeteta, otvaraju im se mogućnosti dalnjega školovanja te postiže se jednakost odgojno-obrazovnih mogućnosti. Pohađanjem osnovne škole sprječava se diskriminacija unutar obrazovnoga sistema i društveno marginaliziranje, te svakome djetetu se pruža prilika za napretkom i uspjehom.

Osnovnoškolsko obrazovanje odnosi se na podučavanje djece onim znanjima i na razvijanje onih kompetencija koje će im biti potrebne za obnašanje različitih uloga u odrasloj dobi, kako bi mogli da samostalno donose odluke koje se tiču njihovih života. Ono podrazumijeva primjenu najdjelotvornijih načina podučavanja onim odgojno-obrazovnim sadržajima koji su temelj za razvijanje intelektualnih, društvenih, estetskih, stvaralačkih, moralnih, tjelesnih i drugih osobnosti, kontinuirano prilagođenih razvojnoj dobi djeteta, te primjerenih njegovim predznanjima i životnim iskustvima. Stjecanjem širokoga osnovnoškolskoga obrazovanja djeca se nastoje osposobiti za razumijevanje i otkrivanje zajednice u kojoj žive te kojoj u budućnosti mogu doprinijeti svojim znanjem i iskustvom.

Osnovnoškolsko obrazovanje nastoji razviti kod djeteta osobnosti koje će ga usmjeriti prema dalnjem obrazovanju i napretku. Autorice Maleš i Stričević (2005) navode postojanje općeprihvaćenih vrijednosti koje proizilaze iz ljudskih prava a to su pravo na život i poštivanje druge osobe s posebnim naglaskom na mir, ljubav, radost, samostalnost, inicijativnost, komunikativnost, poštenje i pravednost, samopouzdanje, tolerancija i razumijevanje, odgovornost, solidarnost. Djeca će navedene vještine usvojiti ako imaju prikladno okruženje u kojem odrastaju, uključujući i školu, gdje se poštuju njihova prava i zadovoljavaju primarne potrebe. Stoga je izuzetno važno da osnovnoškolsko obrazovanje pruži svakom djetetu uslove u kojima će moći razvijati i usvajati navedene vrijednosti. Tako su osim znanja od velike važnosti temeljne ljudske vrijednosti, kao i stavovi koje dijete izražava. Osnovno obrazovanje ne ograničava se samo na usvajanje osnovnih znanja iz čitanja, pisanja i računanja, već otvara djetetu šire perspektive i mogućnosti. Na ovakav način pridonijet će se usmjeravanju i oblikovanju djetetove buduće reakcije u odnosu na zahtjeve što će ih pred njega postavljati srednja škola, roditelji, svijet rada ili društvo u cjelini.

3.3. Uloga porodice u pripremi djeteta za obrazovanje

Pripreme djeteta za obrazovanje počinje još od rođenja. Većina djece prvu godinu života, a neka i duže provode samo unutar porodice, te ona im je jedini izvor znanja. Unutar nje se razvijaju, usvajaju određeni obrasci ponašanja putem koji uspostavljaju interakcije s okruženjem izvan porodičnoga sistema. Utjecaj koji porodica ima još u ranom djetinjstvu utječe i na kasniji razvoj djeteta. Dolaskom djeteta na svijet započinje dugotrajan proces učenja kako za dijete tako i za porodicu, u prvom redu njegove roditelje. Na početku je to učenje orijentirano na to kako se međusobno prilagoditi, a kasnijim razvojem kako djetetove potrebe postaju sve kompleksnije, to učenje zahtjeva mnogo više razumijevanja, spremnosti i truda. Prve ocjene djetetova napretka daju se u krugu porodice, koja ima obavezu da mu osigura uslove u kojima će moći uspješno rasti i razvijati se.

Porodica ima zadatak da u razdoblju do polaska djeteta u školu razvije kod njega ono što mu je potrebno za samostalan život i obrazovanje. Da bi to uspjeli roditelji moraju djetetu osigurati život koji će biti ispunjen različitim aktivnostima i iskustvima iz kojih će ono moći dosta toga naučiti. Svojom brigom i povjerenjem trebaju djetetu pružiti osjećaj sigurnosti i pouzdanja u porodičnom okruženju, koji su temelji za stvaranje baznog povjerenja prema okolini i osobama s kojima se susreće. „Bazno povjerenje koje dijete razvije u toku prve godine života daje mu osjećaj snage, moći, inicijative i olakšava trpljenje frustracija u kasnjem životu“ (Hitrec, 1991;11). Tako dijete koje u krugu porodice usvoji neke od temeljnih vrijednosti bit će spremnije za obaveze i zadatke koje pred njega postavljaju kako škola kao odgojno-obrazovna institucija tako i drugi sistemi koji ga okružuju.

U pripremi djeteta za ulazak u obrazovni sistem važan je individualni pristup roditelja ali i odgojni stilovi koje primjenjuju. Tako će djeca iz porodica u kojima se primjenjuje autoritativni odgojni stil biti pripremljena za školu i školske obaveze, jer su roditelji razvijali kod njih pozitivne osobine, djeca će postati društveno odgovorna, spremna na suradnju s drugima, samopouzdana kao i spremna za učenje. Djeca iz porodica u kojima se primjenjuje autoritarni stil osjećat će se obično potištена, nesretna, nezainteresirana, neodgovorna te neće biti spremna na komunikaciju, što će im otežati prilagodbu na školsko okruženje. U porodicama u kojima se primjenjuje permisivni odgojni stil djeca su obično impulzivna i agresivna, pokazuju želju da budu u centru pažnje, te odsustvo kontrole i nizak stepen samostalnosti (Pašalić-Kreso, 2012). Roditelji koji primjene ove odgojne stilove mogu na adekvatan način pripremiti dijete za školu ili mu mogu dodatno otežati cijelokupan proces pripreme i stvoriti probleme u prilagodbi na školsko okruženje i obaveze koje mu nametne obrazovni sistem.

Veoma je važno da roditelji budu svjesni činjenice da se djeca unutar porodice međusobno razlikuju, te da svako dijete ne napreduje i ne razvija svoje sposobnosti istim tempom. U istoj porodici može da bude jedno dijete zrelo, a drugo nezrelo (Hrnjica,1982). Djeca su međusobno različita te svatko od njih porodičnu atmosferu i uslove doživljava drugačije. Ono što će doprinijeti adekvatnom sazrijevanju djeteta zasigurno su dobri odnosi između članova porodice, koji će djetetu pomoći da se bolje razvije i dostigne nivo zrelosti prilikom polaska u školu te uspješno usvaja znanja i sposobnosti za napredovanje u dalnjem obrazovanju. Da bi se dijete spoznajno bolje razvijalo „djetetu je potrebno osigurati uvjete u okolini koja će mu omogućiti razvoj procesa obrade i podataka: obraćanje i zadržavanje pozornosti, pamćenje, primjenu najučinkovitijih strategija pamćenja, učenja i rješavanja problema“ (Starc i sur., 2004;21). Prema suvremenim spoznajama za takav razvoj je potrebna sigurnost, ljubav okoline i odsustvo straha i stresa, kako bi se dijete pravilno razvijalo i steklo potrebne navike za daljnji život i aktivnosti koje će obavljati.

Iako su roditelji uglavnom zabrinuti kako će njihovo dijete funkcionirati u školskoj sredini, kako će se prilagoditi zahtjevima škole, hoće li će steći nova poznanstva, potrebno je da znaju da za sve postoji određeno vrijeme. Tako da bi se dijete uspješno prilagodilo školskom okruženju i postizalo uspjeh važno je da ga roditelji ne opterećavaju, ne vrše pritisak na njega jer u suprotnom to može stvoriti negativan stav djeteta prema školi i obrazovanju te odraziti se na njegov cjelokupan razvoj. Kako bi lakše prihvatile pravila koje nameće obrazovni sistem i škola kao institucija , dijete je potrebno postepeno učiti što mu je dopušteno a što ne smije učiniti. Tako ono stječe i osnovni pojam o svojim pravima i pravima drugih, pa će kasnije biti spremno da lakše podnese činjenicu da je sloboda svakoga čovjeka ipak ograničena društvenim zakonima i odredbama.

3.3.1. Izazovi s kojima se susreće porodica u ostvarivanju prava djeteta na obrazovanje

Krajem prošloga vijeka nepovoljne društvene promjene snažno su se odrazila na sve segmente društva, ostavljajući posljedice sve do danas. Porodica se tako našla na direktnom udaru tranzicijskih procesa, suočavajući se s brojnim izazovima koji narušavaju njenu funkcionalnost. U ovakvoj situaciji porodice sve teže obavljaju svoju ulogu i zadatke, a stare vrijednosti i norme su degradirane. Iako je obrazovanje djece jedno od fundamentalnih prava svakoga djeteta, mnoge porodice su izložene brojnim problemima koji dovode u pitanje mogućnost njegova uspješnoga ostvarivanja, te tako se djetetu uskraćuje prilika za uspješan rast i napredak u budućnosti.

Ono s čime se većina porodica u našem društvu suočava su financijski i materijalni problemi koji proizilaze uslijed siromaštva, nezaposlenosti kao i nemogućnosti ostvarivanja minimuma socijalne sigurnosti. Porodice suočene s ovim problemima postaju socijalno ugrožene te nisu u mogućnosti svojoj djeci osigurati adekvatne uslove za pravilno pohađanje škole i postizanje uspjeha te višega nivoa obrazovanja. Tako za većinu roditelja koji se suočavaju s ovim problemom, obrazovanje djece predstavlja iznimno težak i skup proces, s obzirom na njihove materijalne mogućnosti. Djeci iz ovih porodica najčešće su uskraćene prilike za kvalitetno i adekvatno obrazovanje kao i dostupnost nužnih pratećih sadržaja koji samo obrazovanje upotpunjaju. Primanja koja mjesečno ostvaruju u usporedbi s izdatcima za jedno dijete koje pohađa školu govore o tome kako je školovanje i mogućnost ostvarivanja prava na obrazovanje svakoga djeteta u današnjima okvirima našega društva u svakome smislu veliki izazov. Pored toga u koliko je u porodici broj djece koja se školiju veći, javlja se disproporcija između potreba i mogućnosti roditelja u procesu školovanja djeteta. Mnogi su roditelji tako suočeni s pritiskom da izađu na kraj s izdatcima neophodnim za školovanje djece.

Porodice u kojima su izraženi problemi nedostatka financijskih i materijalnih sredstava, uslijed čega se javlja i siromaštvo, stvaraju kod djece probleme u razvoju jezičnih, komunikacijskih i socijalnih vještina, kao i sposobnosti računanja i postizanja samokontrole, što se smatra ključnim komponentama za postizanje ranog uspjeha i spremnosti djeteta za školovanje. Ostvarivanje određenog stupnja funkciranja koji će djetetu omogućiti da primjereno odgovori na školske zahtjeve i postigne adekvatan uspjeh u ovim porodicama će biti otežano, te mnoga djeca tako mogu ostati uskraćena za mogućnost uživanja jednoga od svojih temeljnih prava.

S obzirom na to da se u današnje vrijeme veliki broj porodica suočava s ovim problemom, koji naročito ostavlja posljedice na djecu, nužno je ukazivati i na njihove moguće doprinose školskim i životnim ishodima. Štetni učinci koji proizilaze iz prilika koje vladaju u porodici, ostavljaju veliki trag u ranom razdoblju života djeteta, te presudni su za formiranje vještina i sposobnosti važnih za postignuće djeteta u školi te njegov daljnji napredak u budućnosti. Djeca iz porodica u kojima su prisutni problemi, nerijetko su ograničena već na početku svoga školovanja i teško nadoknađuju te zaostatke u postizanju i održavanju pozitivnih rezultata i uspjeha za vrijeme svoga obrazovanja.

Razlike u mogućnostima koje postoje u porodicama na početku školovanja svakoga djeteta imaju tendenciju da se nastave te tako određuju daljnji tijek djetetova obrazovanja i kasnijega razvoja. Brojna djeca nemaju pristup kvalitetnom obrazovanju i mogućnosti za postizanjem dobrog uspjeha, upravo zbog lošeg socijalnog i ekonomskog statusa njihovih porodica. Neophodno je i važno posvetiti pažnju svakome čimbeniku koji određuje prilike i status porodice i kao takav utječe na njenu spremnost da djetetu osigura uslove za ostvarivanje prava na obrazovanje i postizanje uspjeha na svim razinama školovanja.

IV. POVEZANOST SOCIO-EKONOMSKIH PRILIKA PORODICE I USPJEHA DJETETA U ŠKOLI

Porodica kao primarni faktor socijalizacije određuje cijelokupni razvoj djeteta, pa tako determinira i njegovo školsko postignuće. Ono na čemu je bio stavljen naglasak istraživanja koja su se bavila porodicom i uspjehom djeteta u školi jesu socio-ekonomske prilike porodice i njihov utjecaj na djetetov uspjeh u školi. Socio-ekonomske prilike predstavljaju tako jednu od determinanti školskoga uspjeha djeteta, budući da se u nekim državama upravo prema njima stvaraju učenici različitih profila, od onih koji imaju loš školskih uspjeh i obrnuto. Socio-ekonomske prilike predstavljaju jednu od dimenzija kojoj se sve više posvećuje pažnja u društvenim znanostima, stoga neophodno je ukazati na elemente koji ih određuju, te predstaviti njihove korelacijske odnose s uspjehom djeteta u školi. Oni zasigurno utječu na svaku etapu obrazovanja djeteta, te povezani su s mogućnostima izbora škole, školskoga programa kao i daljnog razvoja ličnosti djeteta.

4. Razumijevanje socio-ekonomskoga statusa

Socio-ekonomski status je jedan od najčešće istraživanih konstrukata u društvenim znanostima. Interes istraživača za istraživanje socio-ekonomskoga statusa izuzetno je velik, iako nikada nije postignuta suglasnost oko toga što on zapravo predstavlja. Prema nekim autorima (npr. Krieger, Williams i Moss, 1997; Lynch i Kaplan, 2000, prema Gallo i Mathews, 2003) socio-ekonomski status predstavlja mjeru definiranu razinom resursa ili prestiža u odnosu na druge. Mjere zasnovane na prihodima odnose se na materijalnu i društvenu imovinu, prihode te stupanj obrazovanja (Gallo i Mathews, 2003). Socio-ekonomski status kao kontinuirana varijabla otkriva nejednakosti u pristupu i raspodjeli resursa.

On je apstraktan pojam koji se sastoji od više elemenata, od kojih se u društvenim znanostima najčešće spominju tri sljedeće: materijalno stanje, stupanj obrazovanja i zaposlenost (Vončina, 2013:7). Materijalno stanje se može procjenjivati prema visini dohotka (prihoda od rada ili imovine, socijalni transferi) i prema bogatstvu (materijalna dobra, finansijska imovina i prava) kojim netko raspolaze. Visina dohotka značajka je osobe kao pojedinca te u velikoj mjeri proizilazi iz stupnja obrazovanja, vještina i napora koje pojedinac ulaže u ostvarivanje dohotka. S druge strane, dohodovna nejednakost značajka je društvenog sustava te proizilazi iz povjesnog, političkog i gospodarskog konteksta (Vončina, 2013:7).

Stupanj obrazovanja kao drugi elemenat socio-ekonomskoga statusa, povezan je s visinom dohotka i radnim statusom. Visokoobrazovane osobe su na tržištu rada u prednosti nad osobama s nižim stupnjem obrazovanja, rjeđe su nezaposlene, te češće su zadovoljne svojim poslom. Također u prosjeku imaju veće dohotke i veću ekonomsku sigurnost. Obrazovanje isto tako povećava društvene i psihološke resurse, uključujući i osjećaj kontrole nad vlastitim životom i sposobnost suočavanja sa životnim problemima (Vončina, 2013).

Treći elemenat socio-ekonomskoga statusa povezan s materijalnim stanjem i obrazovanje jeste radni status. On se može definirati na dva način: na temelju oblika i stupnja sudjelovanja na tržištu rada te prema vrsti zanimanja. Prema prvoj podjeli, osoba može biti stalno zaposlena, zaposlena na skraćeno radno vrijeme, kućanica, nesposobna za posao zbog invaliditeta, u procesu školovanja, u vojsci ili u ustanovi poput zatvora. Druga podjela, prema vrsti zanimanja, odnosi se na stupanj zaposlenja definiran kroz obrazovanje i visinu prihoda koje ono podrazumijeva, ali i kroz druge varijable poput stupnja fizičkoga rada, opasnosti na radu, potrebe za nadzorom te složenosti poslova koje obavljaju (Vončina, 2013).

Razlike u socio-ekonomskom statusu nastoje se objasniti različitim teorijama, među kojima su dominantne: teorija društvene mreže, materijalna teorija i obrazovna teorija (Bartley, 2004, prema Vončina, 2013). Teorija društvene mreže zasniva se na opsegu potpore i veličini društvene mreže kao glavnom pokazatelju nečijega socio-ekonomskoga stanja. Materijalna teorija u svojoj osnovi govori o tome kako je materijalno stanje glavni pokretač i uzrok nastanka nejednakosti u zdravlju, dok obrazovna teorija najveću pozornost daje upravo obrazovanju, bez obzira na materijalno stanje osobe. Razlike u socio-ekonomskom statusu složen su problem, te upravo iz toga razloga postoji sve više teorija kojima se one nastoje objasniti, a sve u svrhu smanjenja nejednakosti u socio-ekonomskom statusu.

4.1. Značaj školskoga (ne) uspjeha djeteta

Škola se shvaća kao ustanova za učenje u kojoj se nastavom i drugim formama pedagoškoga i didaktičkoga djelovanja utječe na grupu subjekata (Vrcelj, 2000), a njezina svrha jeste obrazovanje i odgajanje djece. Ona je ustanova u kojoj učenici uče i izgrađuju sebe kao osobe te od njih se očekuje postignuće određenoga uspjeha. Škola odnosno institucionalni oblici odgoja i obrazovanja tako procjenjuju učenikovu realizaciju propisanih obaveza, a ta se procjena iskazuje školskom ocjenom odnosno školskim uspjehom. On je varijabilna kategorija, te ne postoji općeprihvaćena definicija koja bi obuhvatila sve dimenzije i aspekte. Tako primjerice, Bilić (2001) smatra kako je (ne) uspjeh subjektivni doživljaj pa ne postoje dvije osobe koje ga na isti način definiraju i shvaćaju. Pod školskim uspjehom podrazumijeva se razvoj osnovnih vještina, savladavanje školskih sadržaja, te prilagođavanje učenika socijalnoj sredini (Zloković, 1998, McCoy i sur., 2005, Beabout, 2006).

Vrcelj (1996) školski uspjeh određuje učinkom, to jest odnosom između zadanoga (nastavni program) i ostvarenog (usvojeni nastavni program). Također pomenuta autorica uočava kako u mnogobrojnim definicijama školskoga uspjeha dolazi do miješanja ova dva osnovna kriterija, odnosno uzima se razina realizacije zadataka nastave ostvarenih nastavnom djelatnošću, dotičući se pritom i promjena koje se događaju kod učenika.

„Školski uspjeh i neuspjeh kao njegova suprotnost, sastoji se od niza komponenata, pretežno obrazovnog ali i odgojnog karaktera, uvjetovan je čitavim nizom faktora u biološkom, psihičkom i socijalnom biću djeteta i njegovoј okolini i samim radom škola“ (Cvijić, 1980:127).

Nadalje, uspjeh u školi se može shvatiti kako rezultat sposobnosti i snage djetetova „ja“ te količina utrošene energije odnosno učenja (Zibar-Komarica, 1993.).

Prema Vrgoč (1993) uspjeh u nastavi se shvaća kroz dva široka aspekta:

- a) kao postignuta razina ostvarivanja materijalnih, funkcionalnih i odgojnih zadaća nastave specificiranih nastavnim programom
- b) stupanj u kojem su učenici trajno usvojili propisana znanja, vještine i navike, te razvili svoje psihofizičke sposobnosti i formirali moralno spoznavanje, htijenje i djelovanje

Slično shvaćanje ima i Dimić (2001) kada za školski uspjeh raspoznaće dva kriterija:

- a) razina realizacije zadataka nastave ostvarenih nastavnom djelatnošću i stupanj promjena
- b) razina postignuća kod učenika (znanja, vještine i navike izražene ocjenom)

Školski uspjeh učenika iskazuje stupanj kvantitete i kvalitete propisanih znanja i vještina, stupanj razvijenosti sposobnosti i formiranja odgojnih vrednota usvojenih tijekom određenih razdoblja obrazovanja. Osim znanja, školski uspjeh se odnosi i na procjenu ponašanja učenika koja se izražava kroz odgojne mjere poticanja (pohvale i nagrade) i sprečavanja (opomene, ukori, opomene pred isključenje i isključenje iz obrazovnoga procesa) (Bilić, 2008:141).

Uspjeh u školi ne predstavljaju samo ocjene, nego je izuzetno važno potaknuti interes djeteta i stvoriti svijest o tome da znanje nije nešto što se mora nego želi. Stoga je izuzetno važna motiviranost za postignuće. Motivacija u školi utječe na količinu učenja, zadržavanje informacija te posljedično tome na školski uspjeh. Dijete koje je razvilo motivaciju za učenjem i obrazovanjem, uči zbog samoga učenja i stjecanja znanja. Nagrada koju dobiva iz takve aktivnosti sadržana je u toj aktivnosti, osjećaju zadovoljstva pri stjecanju znanja i povećanju vlastite kompetencije. Tako ova djeca zasigurno na pozitivan način razvijaju svoju ličnost, te imaju mogućnost za postizanjem uspjeha u budućnosti. Osobine motiviranoga učenika vrlo su jasne jer je takav učenik zainteresiran, znatiželjan, aktivan, oduševljen, uporan i ne odustaje kada naiđe na poteškoće, već misli na daljnje školovanje. Motiv postignuća jedan je od činitelja koji određuju školski uspjeh (Jakšić, 2003). Motivacija je jedan od značajnih faktora uspjeha učenika, posebice zbog toga što se ona prožima kroz sve ostale faktore koji utječu na uspjeh djeteta.

Razvoj osobne motiviranosti za postizanje pozitivnoga školskoga uspjeha utječe i na razvoj djeteta kao osobe, na to kako će vidjeti sebe i svoju kvalitetu, te pridonosi jačanju samopouzdanja i samopoštovanja kao i osjećaju vlastite vrijednost. Na ovakav način dijete će biti u stanju ostvarivati pored škole, uspjeh i u drugim područjima njegova života, koji čine sastavni dio njegova pravilnoga razvoja i funkciranja. Kada dijete na početku školovanja doživi uspjeh to mu daje osjećaj vlastite vrijednosti i kompetentnosti, a svaki uspjeh povećava vjerojatnost novoga uspjeha i omogućuje djetetu da se što spremnije suočava sa svim izazovima i neuspjesima koje može doživjeti.

4.1.1. Školski neuspjeh

Pored školskoga uspjeha, postoji i školski neuspjeh kojeg autori različito shvaćaju. Tako prema Zloković (1998) školski neuspjeh u društvu znači rasipanje materijalne i duhovne energije te gubitak ljudskih potencijala, a trajno niske/negativne ocjene govore o školskom neuspjehu. Uzrokom djetetova neuspjeha u školi često se smatra lijenost i nezainteresiranost, nedovoljno predznanje kao i druge okolnosti iz samog djetetova okruženja koje na njega utječu. Pod pojmom školskoga neuspjeha često se podrazumijevaju loše ocjene u školi s obzirom na to da je sustav ocjenjivanja i vrednovanja znanja uglavnom usmjeren na brojčano procjenjivanje akademskog postignuća (Bašić, Kranželić, 2005). Ljestvica ocjena od jedan (nedovoljan) do pet (odličan) dijeli učenike na samo dvije skupine:

- neuspješne, one čija se uspješnost ocijenjena ocjenom nedovoljan
- uspješne, one učenike na preostale četiri razine: dovoljan, dobar, vrlo dobar i odličan, među kojima razmak nije dovoljno standardiziran i poznat (Dautović, 2007)

Prvi su dakle, iznimno neuspješni, a drugi su uspješniji u nekom općenitijem smislu, a ne samo školsko-učeničkom (Čudina-Obradović, 1987, prema Dautović, 2007).

Da bi se školski neuspjeh djeteta mogao kvalitetno procijeniti, potrebno je razlikovati pojmove akademskog i školskog neuspjeha. Akademski neuspjeh se odnosi na loše ocjene u školi i uglavnom je mjerljiv objektivnim testovima, dok školski neuspjeh predstavlja subjektivnu procjenu vlastitog neuspjeha, kako na akademskom, tako i na osobnom i interpersonalnom planu (Bašić, Kranželić, 2005). Tako akademski uspjeh predstavlja rezultat složenih, međusobnom povezanih faktora te znači postizanje loših ocjena.

Prema Bilić (2001:47) neuspjeh u školi se može analizirati kroz:

- početne neuspjehe (ispoljavaju se u vidu slabijih ocjena, propusta, pa čak i neizvršavanja školskih zadataka, neophodno ih je na vrijeme učiti i otkloniti kao se ne bi dalje produbljivali)
- prikrivene neuspjehe (oni mogu biti subjektivno doživljeni ili u vidu uspjeha koji je mnogo manji od sposobnosti samih učenika)
- stvarne neuspjehe (zastupljeni najviše u školama, izražavaju se kroz učenikovo neznanje, koji ipak prelaze iz jednog razreda u drugi a da pritom ne razviju svoje vještine i ne shvaćaju da oskudno znanje nije dovoljno za daljnje školovanje)
- potpune školske neuspjehe (ispoljavaju se kao gubitak razreda, napuštanje škole)

Neuspjeh može biti duboko ukorijenjen u životu djeteta i njegove obitelji, jer na postignuće djeluju i biološki (nasljede) i psihološki (okolinski) čimbenici (Dimić, 2001). Postoje brojni rizični faktori koje se javljaju u interakciji jedan s drugim. Tako u slučaju školskoga neuspjeha, nije odgovorna samo akademska sposobnost učenika već i brojni faktori na strani učenika, škole, obitelji i širega društvenoga konteksta. Bašić i Tavra (2005) navode sljedeće faktore:

- faktori na strani učenika: nizak IQ, poteškoće u učenju, nedostatak prosocijalnog ponašanja, anksioznost, poremećaj pažnje, manjak motivacije, osjećaj odbačenosti od strane vršnjaka, nedostatna uključenost u izvannastavne aktivnosti
- faktori na strani škole: opća klima škole, vještine i znanja učitelja, edukacije, metode i tehnike podučavanja, vjerovanja i stavovi učitelja o poslu
- faktori na strani porodice: uključenost porodice u školovanje i njihovi stavovi o školovanju, komunikacija roditelja i učitelja, roditeljsko očekivanje uspjeha, discipliniranje u porodici, roditeljski nadzor. Matković (2010) navodi i važnost socio-ekonomskoga statusa porodice te naglašava i njegovu povezanost s obrazovnim postignućima djece. Boudon (1974; prema Matković, 2010) u tom pogledu spominje dva mehanizma- primarni efekt, odnosno slabiji školski uspjeh djece nižeg socio-ekonomskog statusa tijekom obaveznog obrazovanja, koji ograničava daljnje obrazovne mogućnosti te sekundarni efekt- zbog razlike u resursima i ambicijama, djeca roditelja višeg socio-ekonomskog statusa imaju veću vjerojatnost upisati viši stupanj obrazovanja
- faktori na strani društvenog konteksta: neosjetljivost plana i programa rada na različita kulturalna iskustva i stilove učenja

Vidljivo je da brojni faktori djeluju na pojavu školskoga neuspjeha, a ako djeluju u interakciji, njihov utjecaj je još snažniji. Kada govorimo o faktorima neuspjeha koji se nalaze u porodici pored socio-ekonomskoga statusa kao potencijalni uzroci neuspjeha se mogu navesti i : veličina i sastav porodice, model porodičnih odnosa, vaspitni stavovi roditelja. Svi navedeni faktori u velikoj mjeri utječu (pozitivno ili negativno), prvenstveno na razvoj djetetove ličnosti te na njegov položaj i uspjeh u školi. Kada se u porodici traže potencijalni uzroci neuspjeha, navedeni faktori se ispituju kako bi se došlo do saznanja kakve potencijale, odnosno nedostatke određena porodica ima, a koji mogu utjecati na uspeh djeteta u školi i drugim sistemima van porodičnog okruženja.

4.1.1.1. Posljedice školskog neuspjeha

Školski neuspjeh se ubraja među pojave koje mogu ostaviti mnogobrojne i štetne posljedice na djetetovu ličnost. Mialaret (1989) navodi kako su posljedice školskoga neuspjeha brojne, jer je život u situaciji neuspjeha uvijek opasan za ravnotežu ljudskoga bića, te može se urezati u život djece (ali i odraslih ljudi). Kada govorimo o pedagoškim posljedicama, one se najčešće izražavaju kao deficiti u usvajanju znanja, vještina i navika.. Nedovoljna usvojenost osnovnih znanja javlja se istovremeno kao posljedica i kao uzrok neuspjeha. Znanje neuspješnih učenika često je formalističko, manjkavo, nepotpuno, usvojeno bez dovoljno razumijevanja i neprimjenjivo u praksi (Bilić, 2008). Kada se govorи o psihološkim posljedicama školskoga neuspjeha, ono što često prati školski neuspjeh jeste poremećaj u razvoju učenikove ličnosti. Kao najčešći manifestni oblik javlja se gubitak povjerenja u vlastite mogućnosti. Djeca se mogu osjećati manje vrijednim u odnosu na ostale učenike, te smatrati sebe manje kompetentnim i uspješnim u odnosu na svoje vršnjake. Postojanje osjećaja manje vrijednosti može otežati proces djetetova učenja,a u nekim slučajevima ga može i zaustaviti. Tako se djeca mogu sve više otuđiti od škole i školskoga okruženja početi mijenjati odnos prema školi.

Školski neuspjeh kod djece često može izazvati pritisak od strane roditelja i škole, te stvoriti brojne emocionalne i ponašajne probleme čija posljedica može biti razvoj težih oblika problema a postoji i vjerojatnost da takva djeca napuste školovanje. Na proces napuštanja škole utječe niz socijalni, ekonomskih i političkih faktora koje u međusobnoj interakciji dovode do toga. Rizični faktori povezani s napuštanjem škole su:

- a) akademski faktori: slabo obrazovno postignuće mjereno testovima znanja i ocjenama, niske obrazovne aspiracije, ponavljanje razreda, neuključenost u školske aktivnosti i učenje, odnosno nedostatna privrženost školi
- b) sociodemografska obilježja i karakteristike porodice učenika: niži socio-ekonomski status, samohrane porodice, porodice niže obrazovne strukture, slaba roditeljska potpora za učenje (Hunt i sur., 2002, prema Milas, Ferić, Rihtar, 2010)

Upravo napuštanje škole jeste najdrastičnija socijalna posljedica školskoga neuspjeha, koja ima duboki psihološki korijen, te ona predstavlja rezultat nedovoljne i neefikasne pomoći koju je škola zajedno sa roditeljima trebala pružiti učenicima na slabim školskim uspjehom. Neuspjeh djeteta u školi tako može ostaviti brojne posljedice kako na njegovo opće funkcioniranje tako i na njegovu porodicu, te dovesti do problema u izvršavanju njenih funkcija i zadataka, čime porodični sistem može biti narušen.

4.2. Uloga porodičnih prilika u školskom uspjehu djeteta

Od brojnih obilježja koja određuju porodicu, socio-ekonomski status prikazan je u brojnim istraživanjima kao jedan od onih koji uveliko može odrediti uspjeh djeteta u školi a time i razvoj njegove cjelokupne ličnosti. Pašalić-Kreso (2005) izdvaja segmente socio-ekonomskog statusa porodice koji utječu na razvoj djetetove ličnosti:

- a) materijalni uslovi života vezani sa socio-ekonomski položaj
- b) profesionalni nivo roditelja
- c) kulturni nivo porodice
- d) struktura porodice
- e) promjena životne sredine
- f) nivo aspiracije porodice

Socio-ekonomski status ima značajnu ulogu u životu svake porodice, određujući njen pravac kao i kvalitetu samoga odgoja djeteta. Ovi navedeni segmenti zasigurno ostavljaju različit utjecaj na djetetov život, kao i njegovo školsko postignuće koje je od izuzetnog značaja za uspješan razvoj osnovnih životnih vještina djeteta kao i mogućnosti uspješne integracije u socijalnoj sredini.

Utjecaj socio-ekonomskog statusa na obrazovno postignuće tema je koja je inspirirala brojne znanstvenike 40-ih te posebice 60-ih godina prošloga vijeka. Značajna povezanost socio-ekonomskog statusa s obrazovnim postignućem utvrđena je brojnim istraživanjima koja se provode diljem svijeta (Gregurović, Kuti, 2010). Socio-ekonomski status utječe na školski uspjeh dvojako:

- a) direktno preko ekonomske moći
- b) indirektno preko roditeljskih postupaka

Prema Mayerovom modelu obiteljske investicije (Čudina-Obradović i Obradović, 2006) objašnjava se direktan utjecaj socio-ekonomskog statusa na uspjeh djece u školi. Ekonomski moći porodice utječe na mogućnost kupovine opreme i nastavnih materijala, osiguravanje putovanja, izleta, tečajeva i sličnih oblika dodatnog podučavanja, koji doprinose djetetovom kognitivnom razvoju, te time ostavljaju utjecaj i na njegov uspjeh u školi. Model obiteljskog stresa naglašava da ekonomske poteškoće i roditeljska percepcija tih teškoća ostavljaju utjecaj na emocionalno funkcioniranje roditelja i dovode do sukoba između njih (Conger, 2002, prema Šimić, 2010).

Tako dolazi do promjena roditeljskoga stila i odnosa, što se ponajprije očituje u pomanjkanju topline i povećavanju strogosti prema djeci, te time kod djece može doći do emocionalnih poteškoća i brojnih problematičnih ponašanja, što u konačnici može dovesti do slabijeg uspjeha u školi. Ekonomski poteškoće povezane s niskom socio-ekonomskim statusom dovode do problema u izvršavanju roditeljske uloge i zadataka, povećavaju obiteljske konflikte te vjerojatnost depresije roditelja (McNeal, 2001).

Socio-ekonomski prilike porodice imaju moderatorsku ulogu u odnosu roditeljskih ponašanja i školskog postignuća. Nizak socio-ekonomski status korespondira s neuspjehom djeteta u školi, nižim intelektualnim sposobnostima, slabijim socijalnim vještinama (Lindgren, 1980, prema Zloković, 1996).

Među brojnim istraživačima koji su u svojim analizama pronašli poveznicu između nižeg socio-ekonomskog statusa u obitelji i slabijeg uspjeha u školi. Babarović (2010) navodi kako se promatrajući obilježja učenikove porodice, prilično jasno pokazalo da djeca iz porodica nižeg socio-ekonomskog statusa u prosjeku u školi postižu slabije rezultate od djece iz obitelji višeg socio-ekonomskog statusa, iskazivano nizom pokazatelja kao što su: objektivne mјere znanja, ocjene u školi, ponavljanje razreda, manji ukupan broj školovanja i slično.

Kao rizični čimbenici školskog uspjeha u porodici javljaju se: nizak socio-ekonomski status porodice, niska razina obrazovanja roditelja, posebice majke, radni status roditelja, posebice nezaposlenost oca, loša kvaliteta interakcije u porodici, psihološka kontrola roditelja, nezadovoljstvo i osjećaj usamljenosti u porodici. U ispitivanju odnosa između socio-ekonomskih prilika porodice i uspjeha djeteta u školi kao najčešće varijable su korištene: zanimanje i zaposlenost odnosno radni status roditelja, visina mјesečnih prihoda, uvjeti stanovanja, veličina porodice. Svaka od navedenih varijabli ostavlja određeni utjecaj na dijete što se u konačnici odražava i na njegov školski uspjeh.

4.2.1. Utjecaj obrazovanja roditelja na školski uspjeh djeteta

Među različitim indikatorima socio-ekonomskih prilika porodice, obrazovanje roditelja predstavlja se kao najdosljedniji i najstabilniji pokazatelj u predviđanju obrazovnih ishoda djece. Sirin (2005) zaključuje da je to tako zato što je razina obrazovanja roditelja prisutna već u ranoj dobi djeteta i ostaje ista tijekom vremena. Djeca obrazovanih roditelja postižu u prosjeku bolje rezultate u školi (Bowey, 1995, Luster i McAdoo, 1996, Rečić, 2003, Smith i Dixon, 1995). Ova djeca pokazuju veću posvećenost školskim obavezama i zadatcima, kao i želju za napredovanjem i postizanjem uspjeha na višim razinama obrazovanja.

Obrazovanje roditelja može djelovati na školski uspjeh na više načina: preko roditeljskoga odnosa (manje obrazovani roditelji češće pokazuju autoritarni stil roditeljstva), postupaka odgoja, roditeljske uključenosti, najšire rečeno preko govornih i iskustvenih poticaja u obiteljima (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Obrazovani roditelji su u većoj mogućnosti pomagati djetetu u izvršavanju školskih obaveza i zadataka, te njihova djeca imaju veću vjerojatnost susretanja s razvojno primjerenim knjigama i drugim sadržajima koji doprinose djetetom kognitivnom razvoju. Roditelji s većim stupnjem obrazovanja nastoje svome djetetu prenijeti stav i uvjerenje o važnosti školovanja te uključenosti u proces obrazovanja. Oni postavljaju pred djecu veće zahtjeve, brže uočavaju i ispravljaju pogreške u odgoju te bolje surađuju sa školom. S druge strane, živeći u obrazovanjoj sredini, djeca su snažnije motivirana za stjecanje obrazovnih i kulturnih dobara (Bedeniković, 2009).

Kada se govori o obrazovanju roditelja, najčešće se uzima u obzir obrazovanje majke. Baranović (2014) smatra da je obrazovni status roditelja bitan prediktor uspjeha djeteta jer što je razina obrazovanja oca ili majke viša, povećava se vjerojatnost više obrazovnog uspjeha, pri čemu se ističe veći utjecaj majke. Također u velikom broju slučajeva majke su uključenije u djetetove školske aktivnosti u odnosu na očeve, češće odlaze na roditeljske sastanke, kontaktiraju s razrednicima te razgovaraju s djetetom o problemima vezanim za školu. Stoga je stupanj obrazovanja majke izuzetno važan za školski uspjeh djeteta, budući da su one u većini slučajeva više nego očevi uključene u svakodnevne školske aktivnosti djeteta.

Feinstein (2004) smatra kako obrazovanje roditelja može utjecati na veličinu kućanstva i distribuciju obrazovnih šansi između djece u porodici te na okolinu u kojoj djeca provode svoje djetinjstvo, adolescenciju. Obrazovanje roditelja u konačnici određuje i obrazovne ambicije djeteta to jest namjeru nastavka školovanja, motivaciju za postizanjem više razine obrazovanja te ostvarenu razinu obrazovanja.

4.2.2. Radni status roditelja i ekonomска stabilnost u funkciji utjecaja na školski uspjeh

Nivo obrazovanja roditelja može utjecati na njihov radni status. Tako su na tržištu rada visokoobrazovani roditelji u prednosti nad onima s nižim stupnjem obrazovanja, rjeđe su nezaposleni i zadovoljniji su svojim poslom čime imaju veću ekonomsku sigurnost da svojoj djeci osiguraju adekvatne uslove za školovanje i ostvarivanje pozitivnog školskog uspjeha. Ekonomска stabilnost porodice određena mjesecnim primanjima i prihodima utječe na mogućnost kupovine školskoga pribora i materijala koji je potreban za pohađanje nastave kao i na mogućnost da roditelji osiguraju svojoj djeci pohađanje aktivnosti koje doprinose uspješnom kognitivnom razvoju djetetu te tako i postizanju uspješnih rezultata u školi. White (1982) prihodima koje ostvaruju roditelji u porodici daje prednost naspram roditeljskog obrazovanja, ističući da ako se kao tri mjere socio-ekonomskog statusa uzmu: prihodi porodice, obrazovanje i vrsta zanimanja roditelja, daleko najbolji prediktor su prihodi.

Narušena ekonomска stabilnost porodice obično je posljedica nedostatka finansijskih i materijalnih sredstava, uslijed čega se najčešće javlja siromaštvo koje za sobom donosi niz problema koji otežavaju roditeljima pravilno zadovoljavajuće djetetovih potreba. Roditelji suočeni sa siromaštvom izloženi su brojnim egzistencijalnim problemima poput: nedostatka novca, život u malom prostoru, neadekvatna ishrana i slično, što utječe i na njihovo ponašanje prema djeci. Opterećeni tim brigama roditeljima je onemogućeno da se uključe u probleme svoje djece i da im pruže podršku, tako da djeca obično budu prepuštena sama sebi i postižu slab uspjeh u školi, okreću se nekim drugim vrijednostima te postaju agresivna (Pašalić-Kreso, 2004:305).

Ponekada prihodi koje porodica ostvaruje iz redovnog radnog odnosa, posebice u koliko je samo jedan roditelj zaposlen, nisu dovoljni za osnovne potrebe njihova domaćinstava te roditelju su prinuđeni na dodatni rad čime se njihova zauzetost poslom dodatno povećava. S jedne strane to se može pozitivno odraziti na budžet porodice i potrebe za koje im nisu bili dovoljni prihodi iz redovnog radnoga odnosa, ali može dovesti i do problema u samim odnosima između članova porodice i njihovoj interakciji. Smanjuje se vrijeme koje zajednički provodi u porodici, manje je komunikacije između roditelja i djece, kao i između samih supružnika, djeca su prepuštena sama sebi jer je smanjena roditeljska kontrola, dolazi do slabljenja porodične kohezije, te umanjuju se vaspitni efekti (Šolaja, 2007:88). Sve navedeno može utjecati na djetetovo izvršavanje školskih obaveza i zadataka, jer ako je život djeteta obilježen ovakvim porodičnim prilikama, njegova motivacija za školovanjem i napredovanjem bit će na niskoj razini, što u konačnici rezultira lošim školskim uspjehom.

4.2.3. Utjecaj veličine porodice na uspjeh djeteta u školi

Porodicama s većim brojem djece izazov je uskladiti poslovne i privatne obaveze. Mnoge od njih suočavaju s problemom financija, nemogućnosti osiguravanja adekvatnih stambenih uslova za život svojih članova kao i s teškoćama oko pronašlaska posla i nerazumijevanja poslodavaca. Ovakvi uvjeti se mogu nepovoljno odraziti na život njihove djece, posebice u obrazovnom smislu. Rezultati nekih istraživanja ukazuju na lošiji školski uspjeh djece u mnogobrojnim porodicama (npr. Eijck i De Graf, 1995, Jaeger, 2009, prema Matković, 2010). Jedno od objašnjenja nudi teorija smislene obiteljske poticajnosti (Blake, 1981, prema Jurkin, 2013) prema kojoj djeca s više braće i sestara dobivaju manje razvojnih poticaja od jedinaca ili djece koja imaju samo jednog brata ili sestru. U porodicama u kojima ima više od troje djece, roditelji zasigurno nisu u mogućnosti svakome djetetu posvetiti jednaku pažnju u pogledu pomoći oko izvršavanja školskih obaveza i zadataka, što se može nepovoljno odraziti na njihov uspjeh u školi kao i na cjelokupni rast i razvoj djeteta. Tako se djeca mogu osjećati zapostavljeno i manje vrijedno, te ispoljavati određene probleme u ponašanju.

Generalno gledajući djeca iz manjih porodica postižu bolje rezultate na testovima inteligencije, postižu viši nivo obrazovanja i imaju veće samopouzdanje (Blake, 1989). Jedan od razloga je taj što u porodicama u kojima ima više djece, roditelji imaju manje mogućnosti i vremena da se posvete svakome djetetu posebno, za razliku u porodicama s manjim brojem djece. Kada u porodici ima više djece, dinamika porodičnog života se obogaćuje, a time i obaveze i zahtjevi postaju sve veći. Drugi razlog je da roditelji brojnijih porodica imaju više finansijskih problema, više rade, više su izloženi stresu, te nisu u stanju svojoj djeci da pruže podjednako kvalitetno roditeljstvo kao oni u malobrojnim porodicama (Pašalić-Kreso, 2004:184). Ekonomski stres smanjuje kvalitetu roditeljstva, roditeljsku tjelesnu i emocionalnu dostupnost i sudjelovanje u djetetovim problemima (Blažeka-Kokorić i sur., 2010). Obično je veći broj djece u porodici povezan s nižim materijalnim statusom porodice, čime ove porodice nisu u mogućnosti svojoj djeci osigurati sav potreban školski pribor i materijal, jer više djece u porodici zahtjeva i veću potrošnju za knjige i ostale školske sadržaje.

Obrazovne mogućnosti djece iz porodica s većim brojem članova tako mogu biti dovedene u nepovoljan položaj, budući da se njihovi roditelji suočavaju s velikim izazovima, te zbog toga ne mogu posvetiti dovoljno pažnje svakome djetetu pojedinačno, pružajući mu pomoći oko učenja i izvršavanja školskih obaveza, što u konačnici za rezultat može dati loš uspjeh djeteta u školi i manjak motivacije za školovanje.

4.3. Podrška u školovanju djece iz porodica s nepovoljnim socio-ekonomskim prilikama

Situacija u oblasti društvene zaštite djece u Bosni i Hercegovini predstavlja refleksiju lošeg ekonomskog razvoja, negativnih političkih utjecaja, neujednačene i manjkave zakonske regulative kako na državnom tako i na entitetskim i kantonalnim nivoima, što ima za posljedicu nedovoljno razvijenu zaštitu najmlađe kategorije stanovništva. Posebno otežavajući faktor u zaštiti najmlađih predstavlja siromaštvo, zapravo generacijska reprodukcija siromaštva koja iz godine u godinu postaje sve izraženija. Jedan od najefikasniji načina borbe protiv siromaštva i nepovoljnih socio-ekonomskih prilika jeste investicija u obrazovanje, što zahtjeva da se osiguraju svi mogući mehanizmi koji će povećati obuhvatnost obrazovanjem, posebice kada je u pitanju predškolsko i osnovnoškolsko obrazovanje. Prema UN Konvenciji o pravima djeteta (član 28.) pravo na obrazovanje predstavlja jedno od osnovnih prava svakog djeteta i važan je preduvjet za pravilan društveni i individualni razvoj. Kada je u pitanju pristup obrazovanju među posebno osjetljivu kategoriju socijalno isključene djece ubrajaju su i djeca iz materijalno neobezbjedenih porodica, koje imaju nizak socio-ekonomski status te nisu u mogućnosti svojoj djeci osigurati uvjete za uspješno školovanje. Većina roditelja iz ovih porodica se suočava s brojnim izazovima, nastojeći pronaći prilike za bolju pripremu djece na očekivanja koja nosi budućnost i praktično brinu lično i finansijski o razvoju djece jer gube povjerenje u sisteme podrške u obrazovanju.

Da bi dijete iz porodica s nepovoljnim socio-ekonomskim statusom bilo uključeno u sistem obrazovanja i ostvarivalo uspješne rezultate te tako imalo koristi od njega neophodno je da postoje mjere različitih sistema koje moraju biti koordinirane. Kao primarno nadležni sistemi za pitanje obrazovanja djece iz ovih porodica jesu sistem obrazovanja i socijalne zaštite. Međutim budući da se radi od najosjetljivijoj kategoriji stanovništva potreban je angažman i aktivno uključivanje institucija svih nivoa nadležnih za socijalnu politiku, zdravstvenu, ekonomsku kao i politiku lokalnih samouprava.

Država kroz svoje sisteme treba da pruži pomoć porodicama u prevazilaženju nepovoljnih socio-ekonomskih prilika i školovanju njihove djece. Prije svega bi trebala da poboljša mjere osnovne podrške kojima se osigurava neophodna materijalna pomoć porodicama i njihovoj djeci počevši prvenstveno od unapređenja dodatka na djecu, ishrane, odjeće i obrazovnih troškova. U našem društvu dječji dodatak predstavlja socijalnu mjeru a ne pravo djeteta i ulaganje države u budućnost ove zemlje. Program dječjeg dodatka trebalo bi da se unaprijedi kako bi bolje odgovorio na potrebe većeg broja djece i njihovih porodica za ovom mjerom, jer kriteriji i zakonske procedure ne bi smjele biti prepreka za ostvarivanje ovoga prava.

Kao izrazito važna mjera javlja se i subvencioniranje troškova obrazovanja, jer djeca iz ovih porodica su pod veliki rizikom da napuste školovanje i da posljedično nemaju prosperitetno zaposlenje. Subvencioniranjem troškova obrazovanja mogu se prevazići prepreke kao što su nedostatak udžbenika, školskoga pribora i materijala, problemi prijevoza kao i drugih sadržaja neophodnih za realizaciju školskih obaveza i zadataka. Stoga je važno da pomoć koja se pruža porodicama kroz ove mјere bude na nivou koji je primјeren potrebama svake porodice, te tako im se pruži podrška u ostvarivanju jednog od osnovnih prava svakoga djeteta a to je pravo na obrazovanje.

Za učinkovitu podršku i pomoć porodicama u školovanju djece potreban je zajednički i aktivni angažman svi institucija u čijem je središtu zaštita i najbolji interes djeteta. Planiranje zajedničkih aktivnosti usmjerenih na pomoć i osiguravanje dostupnosti školovanja svakome djetetu zahtjeva izradu plana i programa koji će biti usmjereni na podizanje svijesti o važnosti školovanja i postizanja dobrog školskoga uspjeha, razvijanje motivacije za školovanjem i ostvarivanjem napretka tako da svako dijete bez obzira na materijalno stanje i prilike u porodici bude uključeno u sistem obrazovanja i ostvaraće rezultate koji doprinose razvoju i jačanju njegove ličnosti.

Sistemska briga o potrebama djece i njihovih roditelja zahtjeva tako suradnju svih institucija unutar odgojno-obrazovnog kao i međusektorsku suradnju. Pomoć i podrška djeci uključuje pravovremenu, stručnu i interdisciplinarnu pomoć i podršku roditeljima da bi se podigla kvaliteta roditeljstva kao i kvaliteta življjenja djece u porodici. Potrebno je poći od škole, kao institucije u kojoj djeca nakon porodičnog okruženja provode najviše vremena, te koja kroz zajedničku suradnju prije svega s roditeljima pa onda i ostalim institucijama unutar države može pružiti pomoć i podršku u školovanju te rješavanju brojih problema kako materijalne tako i finansijske prirode s kojima se susreću porodice u nepovoljnem socio-ekonomskom položaju.

V. SURADNJA PORODICE I ŠKOLE

Socijalizacija i razvoj djetetove ličnosti ostvaruje se u brojnim odgojnim sredinama, a među najvažnijim su porodica i škola koje ostvaruju značajan doprinos u djetetovom cjelokupnom rastu i razvoju. Porodica kao prirodna životna i odgojna sredina u kojoj započinje proces formiranja djetetove ličnosti, te škola kao profesionalna ustanova društva koja ima zadatak da svakome ljudskom biću pruži mogućnost obrazovanja i ostvarivanja potencijala u skladu sa svojim mogućnostima, upućene su na zajedničko djelovanje i razvijanje ravnopravnih partnerskih odnosa. Za ostvarivanje partnerskoga odnosa između porodice i škole potrebno je međusobno uvažavanje, razumijevanje kao i kontinuirana komunikacija te zadovoljstvo u zajedničkom radu koje treba biti obostrano. Njihova međusobna suradnja i uspješno stvaranje partnerskih odnosa, usmjereni su prema istom cilju- uspješnom odgoju i obrazovanju djeteta. Stoga je za djetetov razvoj u odgojno obrazovnom procesu važno da se u suživotu nađu porodica, u prvom redu roditelji te škola odnosno učitelji, nastavnici te ostali stručni suradnici u školi koji mogu doprinijeti uspješnoj suradnji.

5. Potreba za suradnjom i važnost partnerstva porodice i škole

Porodica kao i škola imaju veliku i važnu ulogu u životu svakoga djeteta. Dijete svoje zadovoljstvo ili nezadovoljstvo, različite oblike ponašanja iskazuje upravo u ove dvije sredine: porodici i školi, koje predstavljaju najvažnije faktore koji djeluju na razvoj djeteta i odgajaju ga u skladu s društvenim normama i vrijednostima. Stoga su porodica i škola upućeni na zajedničko djelovanje a kako trebaju surađivati moraju stalno komunicirati, uspostavljati ravnopravne partnerske odnose, što bolje se upoznati te razraditi metodiku odgojnih postupaka (Rosić, Zloković, 2003). Pod suradnjom porodice i škole podrazumijeva se proces međusobnoga informiranja, savjetovanja, učenja, dogovaranja i druženja a sve to radi dijeljenja odgovornosti za dječji razvoj u porodici i školi. Cilj suradnje porodice i odgojno-obrazovane ustanove jeste dobrobit djeteta (Maleš, 2003). Uspješnom suradnjom se želi ostvariti kontinuitet u odgoju i obrazovanju te svakome djetetu omogućiti razvoj u sredini unutar koje će se osjećati prihvaćeno i voljeno te koja će poticati razvoj djetetovih potencijala i voditi brigu o njegovim specifičnostima, uvažavajući sve potrebe i razlike svakoga djeteta. Važnost suradnje između škole, pedagoga i roditelja očituje se i u boljem razumijevanju djece te uklanjanju razilaženja između porodice i škole, što može negativno djelovati na dijete i djetetov razvoj (Lukaš, Gazibara, 2010).

Tako kada roditelji i škola odnosno nastavnici dijele suprotna gledišta o njihovom donosu ili ga oboje gledaju negativno, manje je vjerojatno da će komunicirati i zajedno težiti ostvarivanju ciljeva koji su važni za dijete, što može otežati funkcioniranje djeteta. Njihova suradnja treba prvenstveno teži ostvarivanju onih ciljeva koji su u interesu djeteta, a potrebno je da se bazira na iskrenosti i otvorenosti obje strane. Značajne interakcije između porodice i škole pogoduju višestrukim aspektima dječjeg funkcioniranja, uključujući njihovu akademsku, socijalnu i ponašajnu prilagodbu (Christenson, Sheridan, 2001, prema Moorman, Minke et al., 2012).

Kako bi se ostvarila dobra suradnja porodice i škole, potrebno je da obje strane imaju mnogo individualnih kontakata, da poznaju načine funkcioniranja jedni drugih, te između ostalog da imaju dovoljno vremena i strpljenja, kao i to da su spremni na suradnju sa stručnjacima različitih usmjerenja. Zajednički kontinuirani rad omogućit će stjecanje kompetentnije slike o djetetu čime će roditelji kao i škola, odnosno nastavnici dobiti informacije o ponašanju djeteta u školskoj/porodičnoj sredini, motivima (potrebe, interesi, želje) djeteta, sposobnostima, radnim navikama kao i načinu učenja i stjecanja znanja. Suradnja porodice i škole omogućuje roditeljima uvid u ono što škola radi, te koliko joj je i kako moguće pomoći. Glavne prednosti uspostavljenog partnerstva školske zajednice i roditelja su:

- a) Povoljan utjecaj na učenje te bolji uspjeh i ponašanje
- b) Stalno praćenje rada i razvoja učenika
- c) Zajedničko i uspješnije sagledavanje i otklanjanje eventualnih poteškoća koje usporavaju razvoj
- d) Sprječavanje raznih oblika predelinkventnih i delinkventnih ponašanja (Pašalić-Kreso, 2012)

Suradnja bi trebala rezultirati razvojem i napredovanjem svakog pojedinog djeteta. U toj suradnji roditelji i škola trebaju razviti partnerski odnos u kojem trebaju biti jednak (dijele informacije, obaveze i ciljeve), trebaju biti aktivni (obje strane imaju aktivnu ulogu) i odgovorni (obje strane imaju prava i dužnosti) (Pugh i De'Ath, prema Maleš, 1996:85). Zajedničkom aktivnošću oni trebaju pridonijeti boljem školskom uspjehu djeteta, boljem razumijevanju školskog rada, razvoju svijesti roditelja za odgoj djeteta, boljoj komunikaciji i interakciji između djeteta, roditelja i škole, kao i većoj povezanosti škole i šire društvene zajednice. Motiviranost za partnerstvom i suradnjom obje strane doprinosi usvajanju znanja o tome kako potaknuti dijete da bude marljivo i pažljivo prema školskom radu i da se ne zadovoljava osrednjim uspjehom, te kako razviti radne navike kod djeteta kao i osjećaj sigurnosti i povjerenja u školi i obiteljskom okruženju.

5.1. Značaj rada s roditeljima

Kako bi se ostvarila uspješna suradnja, porodica odnosno roditelji zajedno sa školom trebaju stvoriti jedinstveni stil rada koji se temelji na zajedničkim ciljevima, interesima i potrebama. „Svaki oblik rada s roditeljima je dobar ako pridonosi općem razvoju djeteta“ (Rosić, Zloković, 2003). Dijete tako promatrajući suradnju svoje porodice i škole, sukladno tome ostvaruje rezultate u školi, prema svojim mogućnostima. Osnovna zadaća škole kao odgojno-obrazovne institucije kada je u pitanju suradnja s roditeljima jeste približavanje roditelja školi, pomoći u ciljevima i zadaćama odgoja, suradnja za rješavanje svih problema i pitanja, postizanje skladnog odgojnog rada s porodičnim kao i davanje uputa za njihovo djelovanje.

Rad s roditeljima zahtjeva od škole i njenih uposlenika prije svega nastavnika, pedagoga i socijalnih radnika, stručno i znanstveno pristupanje postavljenim zadacima, dobro poznavanje škole, prilika u porodici, kao i dotadašnje tradicije u suradnji s roditeljima. Škola kao institucija tako pored poznavanja učenika, treba da poznaje i porodicu iz koje učenici dolaze. Potrebno je da ima uvid o tome kakvi su odnosi između roditelja kao i njihov odnos prema djetetu. Od porodice, odnosno roditelja se očekuje da su otvoreni za suradnju i zajednički rad, te da školu vide kao instituciju koja je uvijek spremna pružiti pomoći, a sve to radi najboljeg interesa djeteta. Međutim potrebno je da škola i njeni stručni suradnici budu svjesni toga, kako je ponekad teško uspostaviti suradnju s roditeljima. Razlozi tome mogu biti različiti, poput negativnog stava roditelja prema školi i nastavniku, gdje roditelji iskazuju nepovjerenje i ne želi da im se pruži pomoći oko djeteta, do toga da roditelji polaskom djeteta u školu svu odgovornost za daljnji odgoj i obrazovanje prebacuju na školu, smatrajući da je to sada obaveza škole. Roditelji tako ne shvaćaju važnost svoje uloge u životu djeteta za vrijeme njegova obrazovanja, pa ne znaju što učiniti ili promijeniti te gube motivaciju za zajedničkom suradnjom.

Jedan od načina na koji se ovakve situacije mogući izbjegći jeste razgovor, gdje škola treba imati uvid u sve uvjete i interes roditelja, odnosno porodice, budući da djeca dolaze iz porodica različitih ekonomskih situacija, pa tako se uvjeti u porodici kao i interesi samih roditelja međusobno razlikuju. Poznavanje strukture i funkciranja porodice važno je za njeno razumijevanje i uspostavljanje suradnje porodice i škole (Rosić, Zloković, 2003). Stoga je obaveza škole da kroz kvalitetno osmišljen pristup ostvari kontakt s roditeljima, te kroz komunikaciju i suradnju s njima stekne uvid o porodičnim prilikama u kojima dijete odrasta kako bih zajedno s roditeljima razumjela dijete i njegov život u porodici te mogla mu pružiti pomoći.

5.1.1. Motivacija roditelja za uključivanje u školski život djece

Roditeljska posvećenost školovanju djeteta i ostvarivanje uspješne suradnje sa školom daje doprinos pozitivnom školskom postignuću djeteta, a uvjetovana je faktorima koji motiviraju praksu roditeljske uključenosti. Način na koji roditelji percipiraju svoju ulogu i zadatke unutar porodice, utječe na njihovo shvaćanje djetetova odgoja i razvoja kao i važnosti njihove uloge u okviru djetetova obrazovanja. Generalno roditelji koji imaju konstrukciju svoje uloge više su uključeni u obrazovanje svoje djece od roditelja koji imaju manje aktivna vjerovanja vezana za svoju ulogu (Hoover-Dempsey et al., 2005).

Nekoliko kvaliteta školskih okruženja (struktura, klima, prakse upravljanja..) povezane su s pojačanom roditeljskom uključenošću (Griffith, 1998, prema Green et a., 2007). Pozivi upućeni od strane škole i želja za suradnjom dobar su faktor u kreiranju prihvatajuće školske atmosfere od strane roditelja, kao i školske prakse koja osigurava roditeljima da su dobro informirani o postignuću svoga djeteta, školskim zahtjevima i događajima. Specifični pozivi učitelja, nastavnika koji su prenosioci znanja u okviru odgojno-obrazovne institucije također se mogu identificirati kao jedan od faktora koji doprinosi motivaciji roditeljske uključenosti u školski život djeteta. Naime pozivi učitelja, nastavnika više su utjecajni na motivaciju roditeljske uključenosti zbog toga što ističu njihovo vrednovanje roditeljskoga doprinosa djetetovom obrazovnom uspjehu.

Motivacija roditelja također je određena i njihovom percepcijom ostalih obaveza koje im se nameću od porodičnih do poslovnih. Roditelji čije je zaposlenje relativno zahtjevno i nefleksibilno imaju tendenciju biti manje uključeni od roditelja čiji su poslovi i životne okolnosti fleksibilnije (Weiss et al., 2003) i roditelji s više djece ili proširenim porodičnim obavezama također mogu biti manje uključeni, a osobito u aktivnostima povezanim sa školom (Hoover-Dempsey et al., 2005). Također roditelji s većim stupnjem obrazovanja posjeduju veću motivaciju za učešće u školskom životu djeteta i shvaćaju važnost suradnje sa školom radi dobrobiti djeteta i ostvarivanja dobrog školskog uspjeha. Tako kao značajan faktor u motivaciji roditeljske uključenosti jesu i socio-ekonomski prilike porodice koje su određene upravo radnim statusom roditelja, brojem djece u porodici, obrazovanjem roditelja te utječu na roditeljsku posvećenost obrazovanju djeteta a u konačnici i na djetetov uspjeh u školi. Kada su porodici prisutne nepovoljne prilike obilježene niskim socio-ekonomskim statusom, roditeljska pažnja zasigurno će više biti posvećena osiguravanju materijalnih i finansijskih resursa neophodnih za život porodice, nego angažmanu i posvećenosti školskom životu djeteta, što zasigurno u konačnici ostavlja utjecaj na djetetov uspjeh u školi.

5.2. Stavovi škole i porodice o važnosti međusobne suradnje

Škola i njeni uposlenici prije svega nastavnici te ostalo stručno osoblje (socijalni radnici, pedagozi, psiholozi) uglavnom vjeruju u zajednički rad s roditeljima, te mnogi od njih ostvaruju zapažene rezultate u uključivanju roditelja u rad škole. Međutim uvjek postoje izuzetci, pa tako postoje i one kategorije uposlenika koje žele roditelje zadržati na odgovarajućoj distanci, što zasigurno ne pogoduje djetetovom razvoju i obrazovnom postignuću. Zbog toga kvalitetni programi koji omogućavaju građenje partnerstva s porodicom, imaju obavezu da zadovolje niz nužnih pretpostavki kako bi se u sadašnjim uvjetima razvili, dugoročno opstali i dali pozitivne rezultate. Proces stvaranja uspješnih programa zahtjeva vrijeme i strpljenje, ali prije svega nastojanje da se dođe do jedinstvenog djelovanja i preklapanja sva tri segmenta djetetova života: obitelj, škola i zajednica. Izuzetno je važno prepoznavanje i uvažavanje uloge roditelja kao prvi i najvažnijih odgajatelja djece i najvažnijeg resursa u odgojno-obrazovnom procesu, kao i vjerovanje da roditelji trebaju biti ravnopravni partneri u procesu odgoja i obrazovanja njihove djece.

Kreiranje dugotrajne strategije i plana razvijanja partnerstva na razini cijele škole pa i društvene zajednice te pokretanje niza različitih aktivnosti kako bi svi roditelji imali priliku da se osjete uključenim i dobrodošlim bez obzira na porijeklo, stupanj obrazovanja, nacionalnu i religijsku pripadnost važno je za uspješnost procesa stvaranja kvalitetne suradnje. Kako bi suradnja i partnerstvo bili uspješni, trebaju se temeljiti „na obostranom poštovanju, na opredjeljenju za suradnju i konsenzusu o odgojnim ciljevima, na zajedničkom planiranju, podjeli odgovornosti i kontinuiranoj komunikaciji u pozitivnom ozračju“ (Buljubašić-Kuzmanović i sur., 2015). Tako uposlenici odgojno-obrazovnih ustanova koji nastoje osigurati uvjete da svaka aktivnost, metoda i oblik rada s porodicom oslikava poštovanje, prihvatanje, otvorenost i spremnost na dijalog, zasigurno su zauzeli stav da su partnerstvo i suradnja izuzetno važni za uspjeh i opću dobrobit djeteta.

Proces izgradnje kvalitetnog partnerstva zahtjeva i postojanje uvjerenja o važnosti formiranja stručnog tima koji bi pružao potporu, dalje razvijao strategiju i evoluirao proces stvaranja partnerstva, kao i permanentno obrazovanje nastavnika i drugih profesionalaca za primjenu različitih metoda i oblika rada s roditeljima, razvoj vještina komunikacije i obrazovanja odraslih. Sadržajno bogata i planski usmjerena suradnje škole i porodice može dati pozitivne rezultate u ostvarivanju školskoga uspjeha i razvoju djetetovih obrazovnih, stvaralačkih i slobodnih osobnosti.

5.3. Primarni izazovi koji utječu na uspješnu suradnju porodice i škole

Škole kao jedne od institucija u okviru odgojno-obrazovnog sistema nastoje istaknuti važnost roditeljske uključenosti u obrazovanje njihove djece, predstavljajući je kao jednu od temeljno važnih odrednica školskog uspjeha djeteta. Unatoč pretpostavci da sudjelovanje i suradnja roditelja sa školom ostvaruje pozitivne obrazovne rezultate, na tom putu suradnje, škola i roditelji često nailaze na prepreke koje mogu značajno ometati njihova nastojanja da uspostave uspješnu suradnju.

Ponekad se ne vodi računa o činjenici da su mnoge porodice zbog fizičkih, ekonomskih i socijalnih poteškoća preopterećene zbog čega im je teško uključiti se i brinuti o odgojno-obrazovnoj dobrobiti njihove djece. Longo (2005) ističe kako su roditelji jedan od najvrednijih, a najmanje cijenjenih školskih resursa. Problemi u suradnji tako se javljaju zbog općeg negativnog stava škole prema roditeljima i sumnje u sposobnost roditelja da pronađu rješenje kada se pojavi problem. Nedostatak povjerenja jedna je od najčešćih prepreka, a posljedica nje su strahovi, prijetnje identitetu, moći, statusu, vrijednosnom sustavu škole i porodice. Programi i politike za uključivanje roditelja koji se provode u odgojno-obrazovnim ustanovama, gradovima ili na razini države nisu dovoljno fleksibilni i primjereni stvarnim potrebama roditelja. Tako se obično javlja suprotnost između onoga što je osmišljeno i ponuđeno te onoga što porodice trebaju i žele, pa je vrlo vjerojatno kako su odgojno-obrazovne ustanove te kojima se teško pristupa, a ne roditelji. Neki od mogućih faktora koji se tiču roditelja a utječu na nedovoljnu suradnju:

- a) Nekim roditeljima je potrebno ohrabrenje da dođu u školu
- b) Neki od roditelja dolaze samo po pozivu
- c) Neki roditelji sa sobom nose negativna iskustva iz razdoblja vlastitoga školovanja, što stvara atmosferu u kojoj je nemoguće razviti partnerski odnos
- d) Neki roditelji smatraju da im nastavnici ne pružaju dovoljno pozornosti (Pašalić-Kreso, 2012:370).

Nesklonost suradnji imat će tako roditelji koji su imali negativno iskustvo sa školom te će izbjegavati školsko okruženje. Od škole i njenih stručnih suradnika u takvim situacijama se očekuje uvažanje razloga roditelja za takav pristup te da odnos s roditeljima ne preslikavaju na vlastiti odnos s djetetom. Pored toga trenutna društveno-ekonomska situacija, nepovoljno se odražava na veliki broj porodica, pa se one tako suočavaju i na nemogućnošću usklađivanja privatnih i porodičnih obaveza, što može imati za posljedicu nemogućnost uspostavljanja kvalitetne suradnje sa školom, budući da roditelji u nastojanju da svojoj porodici obezbijede

ekonomsku sigurnost, nisu u mogućnosti dovoljno se posvetiti školovanju djeteta, što može odraziti izrazito nepovoljno na djetetov uspjeh i sveopće funkcioniranje.

Djeca, porodice i sustavi školovanja bolje funkcioniraju, kada porodica i škola pružaju djeci podudarne poruke o važnosti učenja (Weiss i Edwards, 1992). Nasuprot tome postoje visokorizične, izvanredne okolnosti kada se djeca suočavaju sa sukobljenim vrijednostima, motivima ili ciljevima iz značenja poruka koje su isporučene kod kuće a rezultiraju u školi. Te poruke podjednako se odnose na sustave vrijednosti kao i na uspjeh u učenju. Kada se pojave problemi s djetetom u školi, često se krivica prebacuje na same roditelje za neuspjeh učenika. Međutim problem se nalazi na granici porodičnog i školskog sistema. Zbog toga je potrebno djelovanje oba sistema kako bi se unaprijedila djetetova akademska, socijalna i emocionalna znanja, pružila mu se podrška i pomoći obje strane u svim školskim obavezama.

Suradnja porodice i škole predstavlja dio uobičajne školske prakse preko koje se pruža potpora djeci i ujedno poboljšava njihov školski uspjeh, te bi tako na razini cijele škole trebalo razvijati kulturu uspjeha svih sudionika u obrazovanju. Poticanje učenja putem razvijanja kompetencija kod djece u porodici i školi, postavlja se kao cilj zajedničke suradnje i doprinosi stvaranju podjednake odgovornosti s obje strane. Dijete i porodica čine jedinstvenu cjelinu koja zbog dobrobiti djeteta mora biti na pozitivan način suočena sa školskim sustavom. Kvaliteta porodično-školskih odnosa predstavlja zajedničku interakciju stvorenu u svrhu poticanja dječjeg uspjeha u školi.

5.4. Suradnja porodičnog i školskog sistema kao faktor prevencije neuspjeha djeteta

Porodica je uzor i model djetetu za usvajanje društveno-socijalnih oblika ponašanja i izgradnje osnovnih crta ličnosti. Škola je najvažnija institucija gdje se ti oblici produbljuju i šire, pa iz toga proizilazi da je suradnja između porodice i škole imperativ za uspjeh i napredak djeteta. Sve ono što porodica potiče i razvija kod djeteta, škola treba da produbljuje, a sve ono što se u školi razvija porodica treba da potiče. Jedino tako djetetova dobrobit i razvoj neće biti dovedeni u pitanje.

Škola kao institucija treba da pored poznavanja djeteta, upozna i porodicu iz koje dijete dolazi. Materijalne prilike porodice, njihova socijalna sredina i međusobni odnosi uveliko mogu se odraziti na djetetovo ponašanje i sposobnost izvršavanja školskih obaveza i zadataka. Stoga škola upoznaje porodične uslove i odnose u porodici, kao i odnose prema djetetu. Ovaj zadatak obično se prepušta pored nastavnika i ostalim stručnim suradnicima poput socijalnih radnika, pedagoga, koji posjeduju potreba znanja i vještine o načinu pristupanja i stjecanja uvida o porodičnim prilikama u kojima odrasta svako dijete. Upoznavajući uvjete u kojima dijete odrasta, škola je u stanju pratiti razvojne promjene djeteta, te u slučaju problema pravovremeno djelovati te pružiti pomoć. Za uspješno praćenje razvoja djeteta, njegova postignuća kao i poteškoća koje se javljaju a koje treba otkloniti, potrebno je da škola i porodica ostvaruju uzajamni odnos kao dvije institucije u kojima se odvija najznačajniji dio socijalizacije djetetove ličnosti.

Za uspješno partnerstvo škole i porodice kao faktora prevencije neuspjeha djeteta važno je da se u situacijama školskog neuspjeha, škola ne postavi superiorno u odnosu na porodicu, te da joj tako pripiše uzrok neuspjeha djeteta, a da sama ne pruži pomoć roditeljima u takvoj situaciji. Ovakav način samo može dovesti do slabljenja suradnje, gdje roditelji mogu doživjeti djetetov školski neuspjeh kao svoj neuspjeh, te osjećajući se krivim zbog toga izbjegavati suradnju sa školom. Ovo zasigurno ne pogoduje djetetovu razvoju i općem uspjehu, te se od škole zahtjeva spretnost i sposobnost ispravnog djelovanja.

Veliki broj autora (Maleš, 1995, 1996, 2003, Kunstek, 200, Vizek-Vidović i sur., 2003, Epstein i Salinas, 2004, Jurić, 2004, Radenović i Smiljanić, 2007) koji se bave problematikom suradnje odgojno-obrazovne ustanove i porodice naglašavaju da od dobre suradnje imaju koristi svi: dijete, roditelji, nastavnici i ostali stručni suradnici, jer kvalitetna suradnja pridonosi u prvom redu boljem školskom uspjehu djeteta, poticanju i motivaciji roditelja da djeluju odgojno i time bolje razumijevaju školski rad, kao i obrazovanju roditelja za odgojnu funkciju, razvijanju bolje komunikacije i interakcije između svih sudionika odgojno-obrazovnog procesa, a time se stvara i veća povezanost škole i šire društvene zajednice.

5.5. Uloga socijalnog radnika kao stručnog suradnika u školi

Škola kao odgojno-obrazovna institucija ima obavezu da ulaže velike napore u području socijalizacije učenika kako bi odgojno-obrazovni ishodi bili što uspješniji. Međutim škola se suočava s brojnim izazovima u pružanju potrebne podrške učenicima kao i njihovim roditeljima u otklanjanju prepreka uspješnom, obrazovnom, odgojnom i socijalizacijskom procesu učenika. Jedna od prepostavki uspjeha odgojno-obrazovnih institucija jeste suradnja sa stručnjacima koji ne sudjeluju neposredno u nastavnom procesu, ali imaju veliki značaj za rezultat cijelovitog odgojno-obrazovnog procesa. Postojanost brojnih socijalnih problema koji se vezuju uz porodične situacije učenika nameće potrebu stručne pomoći radi pravovremenog, holističkog i multidisciplinarnog rješavanja svih problema te preventivnog djelovanja.

Struka socijalnog rada je jedan od korisnih partnera sustavu odgoja i obrazovanja u učinkovitoj procjeni socijalnih rizika i provedbi preventivnih i interventnih aktivnosti u svrhu smanjivanja djelovanja rizika i rješavanja aktualnih problema. Praksa školskog socijalnog rada zahtjeva široki spektar vještina koje uključuju interaktivni timski rad, posebno s učiteljima, učenicima i njihovim porodicama (Constable, 2006). Socijalni radnik u školi ima obavezu da se bavi procjenom socijalnog statusa i mogućih rizika učenika i njegove porodice, da kreira programe i aktivnosti podrške i prevencije za učenika, surađuje s institucijama i ustanovama te organizira aktivnosti podrške učenicima iz porodica slabijeg imovinskog statusa kao i da pruži pomoć roditeljima u ostvarivanju prava s područja socijalne i zdravstvene zaštite.

Constable i sur. (2006) govoreći o socijalnom radu u odgojno-obrazovnim institucijama navode da je to specijalno područje prakse unutar socijalnog rada, koje zahtjeva široki spektar vještina koje uključuju interaktivni timski rad s nastavnicima, učenicima i njihovim porodicama. Aktivnosti socijalnih radnika kao stručnih suradnika u okviru odgojno-obrazovnog sistema odvijaju se tako na tri razine:

- a) Prva je razina škole kao institucije u kojoj socijalni radnik svoju djelatnost ostvaruje u timskom radu, kao član ili voditelj tima, u radu s nastavnicima na prepoznavanju i rješavanju problema povezanih s pojedinim učenicima ili drugih problema nastavnika proizašlih iz odgojno-obrazovnog rada, kao i u radu s pojedinim učenicima i čitavim razrednim zajednicama i školskim osobljem.
- b) Druga je razina porodica, gdje je funkcija socijalnog radnika da upoznавanjem porodičnog sistema u kojem dijete odrasta doprinosi rješavanju problema učenika povezanih s funkcioniranjem porodice te time utječe na stvaranje mehanizama samopomoći odnosno na podizanje kvalitete života.

- c) Treća razina je rad u lokalnoj zajednici. Općenito govoreći funkcija socijalnog radnika je poticanje i ostvarivanje suradnje između institucija, udruga i inicijativa koje se odvijaju na prostoru jedne lokalne zajednice a značajne su za normalno funkcioniranje škole, odnosno unapređenje školskog sustava.

Kako bi socijalni radnici u okviru odgojno-obrazovnog sistema uspješno izvršavali svoje zadatke potrebna je izrada cjelovitog programa koji bi odredio ciljeve socijalne djelatnosti škole. Prije svega potrebno je da program svoju djelatnost temelji na praćenju uslova života učenika u porodici kako bi se pravovremeno zaštitili učenici iz porodica s nepovoljnim socio-ekonomskim statusom, gdje su roditelji nezaposleni, ostvaruju niska mjesečna primanja, žive u teškim životnim uslovima, imaju veći broj djece te suočavaju se s brojnim drugim problemima koji narušavaju pravilno funkcioniranje porodičnog sistema, a kod djece mogu ostaviti posljedice na opći uspjeh i razvoj. Stoga je potrebno posvetiti pažnju ovim porodicama i učenicima koji zbog takvih porodičnih prilika ostvaruju loš školski uspjeh te nastojati pružiti im pomoć u savladavanju školskog gradiva, organiziranjem dopunskih nastava koje će biti prilagođene takvim učenicima te koje će u konačnici rezultirati boljim školskim uspjehom.

Socijalni radnik se može pojaviti u funkciji svojevrsnog ombudsmana ili odvjetnika promjena u školi ili u širem društvu (Kennedy, 1974). Stoga se može reći da profesija socijalnog rada unutar odgojno-obrazovnog sistema predstavlja specijaliziranu djelatnost usmjerenu na pomoć učenicima u postizanju dobrog školskog uspjeha, suradnju škole, porodice i lokalne zajednice radi opće dobrobiti i uspjeha djeteta. U tom smislu partnerstvo odgojno-obrazovnog sistema i profesije socijalnog rada čini dodatnu vrijednost u kreiranju osnažujućih uvjeta za ostvarivanje ciljeva i pozitivnih ishoda socijalizacijskog procesa svakog učenika. Sva aktivnost i djelatnost svih sistema u kojima dijete provodi svoj život i odrasta trebaju težiti zaštići i ostvarivanju najboljeg interesa djeteta.

VI. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Za potrebe ovog istraživanja proveden je anketni upitnik sastavljen od 19 pitanja, formuliranih u skladu i sa zahtjevima naslova teme istraživanja: „Utjecaj socio-ekonomskih prilika porodice na uspjeh djece u školi“. Anketni upitnik je obuhvatio uzorak od 50 ispitanika. Ispitanike su sačinjavali roditelji učenika VI-og i VII-og razreda i to 25 roditelja čija djeca pohađaju VI razred, te 25 roditelja čija djeca pohađaju VII razred.

Istraživanje je provedeno na području općine Usora, među roditeljima učenika VI i VII razreda koji pohađaju Osnovnu školu „Ivana fra Frane Jukića“.

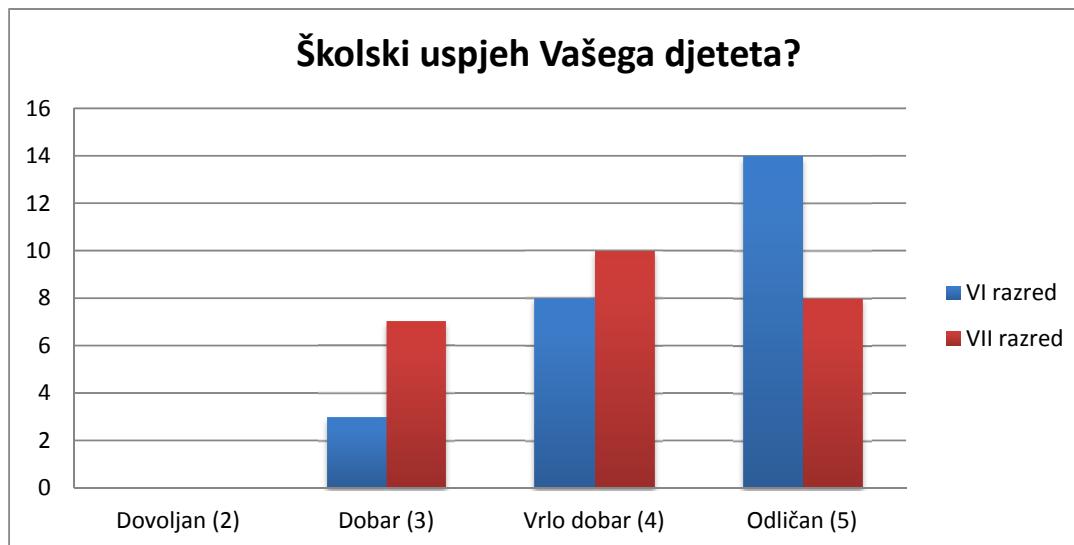
Pored ankete kao tehnike metode ispitivanja, korišten je i intervju kao jedna od tehnika spomenute metode. Intervju je proveden sa socijalnom radnicom zaposlenom u Osnovnoj školi „Ivana fra Frane Jukića“, koja je u skladu sa svojim znanjem i kompetencijama dala odgovore na određeni broj pitanja vezanih za temu istraživanja. Točnije broj pitanja u okviru koji je proveden intervju iznosio je 11.

Odgovori roditelja na pitanja postavljena u anketnom upitniku, kao i odgovori socijalne radnice s kojom je proveden intervju potrebno je detaljno izložiti i predstaviti u okviru ove cjeline pod nazivom: REZULTATI ISTRAŽIVANJA.

6.1. Rezultati anketnog upitnika provedenog među roditeljima

Na grafikonu br.1 prikazani su usporedni rezultati školskog uspjeha učenika VI-og i VII-og razreda

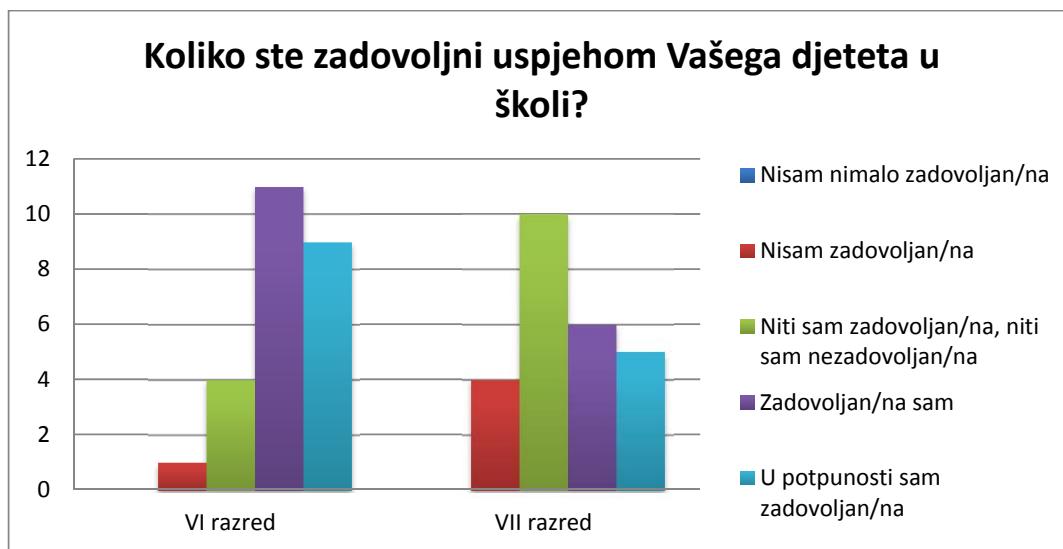
Grafikon br. 1- Školski uspjeh djeteta

Na osnovu prikazanog grafikona možemo vidjeti da u oba razreda nema učenika koji ostvaruju dovoljan (2) školski uspjeh. Broj učenika koji ostvaruju dobar (3) školski uspjeh veći je u VII-om razredu, točnije njih 7 (28%) od ukupnog broja anketiranih za ovaj razred, dok u VI-om razredu 3 (12%) učenika ostvaruju dobar (3) školski uspjeh. Vrlo dobar (4) školski uspjeh u VI-om razredu ima 8 (32%) učenika, dok je u VII-om razredu nešto veći broj učenika koji ostvaruju vrlo dobar školski uspjeh, točnije njih 10 (40%). Broj učenika koji ostvaruju odličan školski uspjeh veći je u VI-om razredu, gdje 14 (56%) njih ima odličan školski uspjeh od ukupnog broja anketiranih za ovaj razred, a u VII-om razredu 8 (32%) učenika ima odličan školski uspjeh. Tako možemo reći da učenici VI-og razreda na osnovu prikazanog ostvaruju bolje obrazovne rezultate, odnosno školski uspjeh od učenika VII-og razreda.

Nakon predstavljanja rezultata o školskom uspjehu kojeg djeca ostvaruju, naredni grafikon (br.2), predstavlja rezultate o tome koliko su roditelji učenika VI-og i VII-og razreda zadovoljni uspjehom djeteta u školi. Njihovo zadovoljstvo uveliko može utjecati na odgojni stil koji primjenjuju kao i na suradnju s odgojno-obrazovnim institucijama.

Grafikon br. 2- Zadovoljstvo ispitanika uspjehom koje dijete ostvaruje u školi

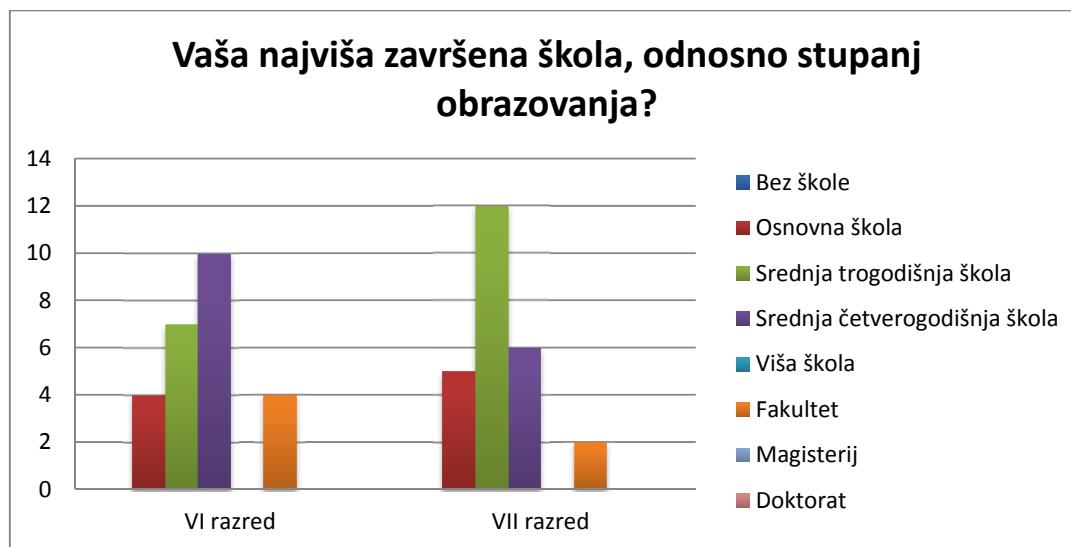
Na osnovu prikazanog grafikona možemo vidjeti da su roditelji čija djeca pohađaju VI razred zadovoljniji uspjehom svoga djeteta, od roditelja učenika VII-og razreda, što je i očekivano budući da je na prethodnom grafikonu (br.1) prikazano da učenici VI-og razreda ostvaruju u konačnici bolji školski uspjeh od učenika VII-og razreda. Tako 11 (44%) roditelja učenika VI-og razreda od ukupnog broja anketiranih za ovaj razred (25) je zadovoljno uspjehom svoga djeteta, dok 9 (36%) je u potpunosti zadovoljno.

Dok kod učenika VII-og razreda 6 (24%) roditelja je zadovoljno uspjehom djeteta, a 5 (20%) roditelja je u potpunosti zadovoljno, te možemo reći da ove procente obuhvaćaju zasigurno roditelji čija djeca ostvaruju vrlo dobar i odličan školski uspjeh.

Ono što je vidljivo na osnovu prikazanog grafikona jeste da se najveći broj roditelja čija djeca pohađaju VII razred, opredijelilo za odgovor da je niti zadovoljno, niti nezadovoljno uspjehom djeteta, točnije njih 10 (40%), budući da u cjelini učenici VII-og razreda ostvaruju slabiji uspjeh. U VI-om razredu tek 4 (16%) roditelja opredijelilo se za ovaj odgovor. Broj roditelja koji nisu zadovoljni uspjehom djeteta u školi također je veći u VII-om razredu, gdje je 4 (16%) njih nezadovoljno uspjehom koje dijete ostvaruje u školi. Ovaj broj manji u VI-om razredu, gdje je tek 1 roditelj nezadovoljan uspjehom djeteta, što procentualno iznosi 4% od ukupnog broja roditelja čija djeca pohađaju VI razred, te na osnovu analize rezultata to je roditelj čije dijete ostvaruje dobar školski uspjeh.

Jedna od odrednica socio-ekonomskog statusa porodice, koja može utjecati na uspjeh djeteta u školi jeste obrazovni nivo roditelja, koji se predstavlja kao najdosljedniji i najstabilniji pokazatelj u predviđanju obrazovnih ishoda djeteta, budući da je stupanj obrazovanja roditelja prisutan od najranijih dana djetetova života. Tako naredni grafikon (br.3) predstavlja rezultate o stupnju obrazovanja roditelja-ispitanika.

Grafikon br. 3- Stupanj obrazovanja roditelja-ispitanika

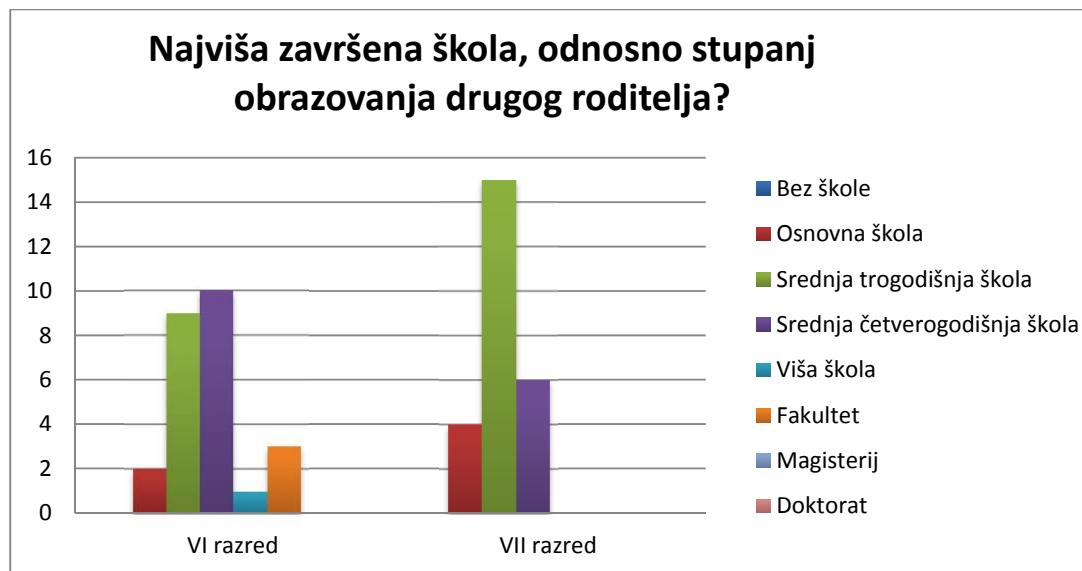

Analizirajući odgovore roditelja o njihovom stupnju obrazovanja, iz navedenog grafikona možemo vidjeti da roditelji čija djeca pohađaju VI razred imaju veći stupanj obrazovanja od roditelja čija djeca pohađaju VII razred. Među roditeljima učenika VI-og razreda prisutno je 4 (16%) roditelja koja imaju završen fakultet od ukupnog broja (25), 10 (40%) roditelja ima

srednju četverogodišnju školu, 7 (28%) roditelja ima srednju trogodišnju školu, te 4 (16%) roditelja imaju samo osnovnu školu. Iz prikazanog možemo vidjeti da je jednak broj roditelja, učenika VI-og razreda koji imaju završen fakultet, te onih koji imaju samo osnovnu školu. Među ovim roditeljima, nema oni koji su bez škole, ali niti onih koji su magistri ili doktori nauka. Kada govorimo o roditeljima učenika VII-og razreda, najveći je broj onih koji imaju srednju trogodišnju školu, njih 12 (48%) od ukupnog broja ispitanih roditelja čija djeca pohađaju VII razred. Broj roditelja koji imaju završenu četverogodišnju školi manji je kod učenika VII-og razreda, gdje 6 (24%) roditelja imaju završenu četverogodišnju školu, dok završen fakultet ima tek dvoje (8%) roditelja. Među ovim roditeljima, nema također onih koji su bez škole, kao niti onih koji su magistri ili doktori nauka, dok 5 (20%) roditelja ima završenu samo osnovnu školu.

Pored saznanja o stupnju obrazovanja roditelja ispitanika koji se sudjelovao u anketnom upitniku, željelo se doći i do saznanja od stupnju obrazovanja drugoga roditelja, kako bi u konačnici dobili uvid o tome koliko doista obrazovni nivo oba roditelja može utjecati na uspjeh djeteta u školi. Tako naredni grafikon (br.4), predstavlja rezultate o stupnju obrazovanja drugog roditelja.

Grafikon br. 4- Stupanj obrazovanja drugog roditelja

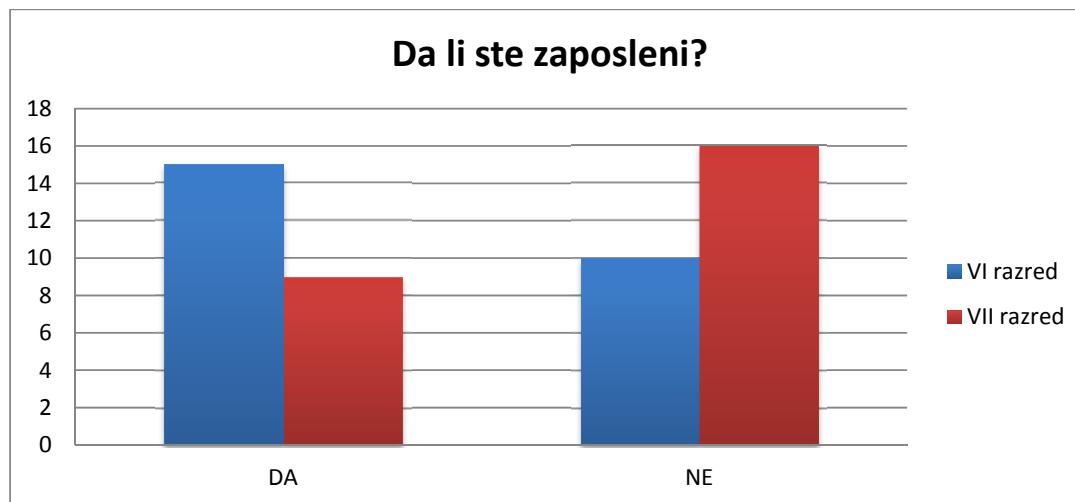
Analizirajući prikazani grafikon br. 4, te na osnovu prethodno prikazanog grafikona br. 3, možemo zaključiti da oba roditelji čija djeca pohađaju VI razred imaju približno isti stupanj obrazovanja. Najviše je onih koji imaju završenu četverogodišnju školu, te taj broj je jednak kao i u prethodnom grafikonu, odnosno 10 (40%) njih.

Kada govorimo o završenom fakultetu, 3 (12%) njih imaju završen fakultet, te 1 (4%) roditelj ima završenu višu školu. Srednju trogodišnju školu ima 9 (36%) roditelja od ukupnog broja ispitanih za VI razred, dok su samo 2 (8%) roditelja sa završenom osnovnom školom. Stupanj obrazovanja drugog roditelja, kod učenika VII-og razreda je nešto niži. Iz prikazanog grafikona možemo vidjeti, da kod njih nema niti jednoga roditelja sa završenim fakultetom, a dominantno je najveći broj onih koji imaju završenu srednju trogodišnju školu, čak njih 15 (60%) od ukupnog broja roditelja čija djeca pohađaju VII razred. Završenu samo osnovnu školu ima 4 (16%), te na osnovu grafikona možemo vidjeti da je taj broj veći nego kod roditelja učenika VI-og razreda. Kada je u pitanju najviša završena škola drugog roditelja, kod učenika VI-og razreda je najveći broj onih roditelja sa završenom četverogodišnjom školom, dok kod učenika VII-og razreda 6 (24%) roditelja ima završenu četverogodišnju školu.

Na osnovu prikazanih grafikona (br.3 i 4) i iznošenja brojčanih rezultata, možemo reći kako roditelji čija djeca pohađaju VI razred u konačnici nakon svega predstavljenog imaju veći stupanj obrazovanja. Ono što je potrebno naglasiti jeste, da stupanj obrazovanja može utjecati na svijest roditelja o važnosti školovanja i na njegova nastojanja da svome djetetu prenese stav o tome koliko je njegova uključenost u proces obrazovanja važna za daljnji rast i razvoj kao i napredak u budućnosti.

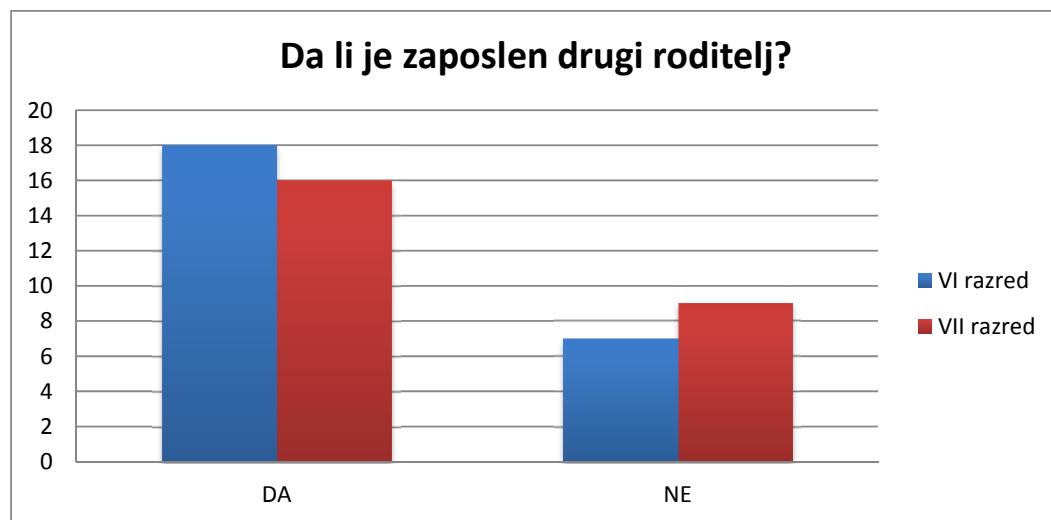
Ono s čime zasigurno možemo povezati nivo obrazovanja roditelja jeste radni status. Na tržištu rada tako su u prednosti roditelji s većim stupnjem obrazovanja te rjeđe su nezaposleni. Naredni grafikon (br.5) predstavlja upravo rezultate o radnom statusu roditelja- ispitanika.

Grafikon br. 5- Radni status roditelja- ispitanika

Iz prikazanog grafikona možemo vidjeti kako roditelji učenika VI-og razreda ostvaruju veći nivo zaposlenosti od roditelja učenika VII-og razreda. Tako je 15 (60%) roditelja je zaposleno dok u VII-om razredu njih 9 (36%) je zaposleno od ukupnog broja ispitanih za VII razred. (25). Nezaposlenih roditelja kod učenika VI-og razreda ima 10 (40%), dok je kod učenika VII-og razreda taj broj veći i iznosi 16 (64%) njih. Pored podatka o radnom statusu roditelja-ispitanika,došlo se i do saznanja o radnom statusu drugog roditelja. Naredni grafikon (br. 6) predstavlja tako rezultate o radnom statusu drugog roditelja.

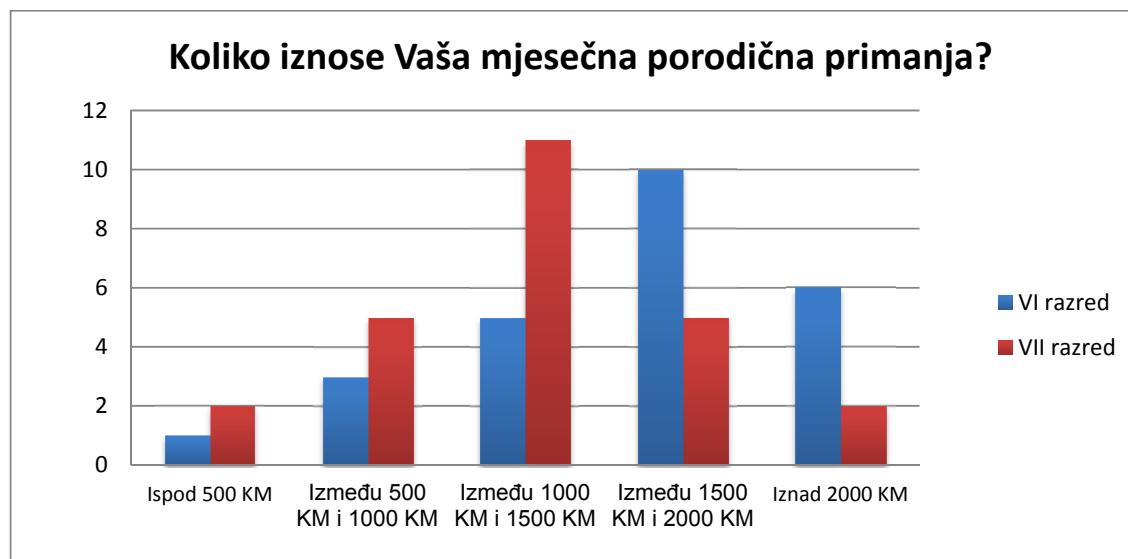
Grafikon br. 6- Radni status drugog roditelja

Na pitanje da li je zaposlen drugi roditelji, 18 (72%) njih čija djeca pohađaju VI razred odgovorilo je s DA, dok je 7 (28%) njih odgovorilo s NE. Tako na osnovu rezultata prikazanih na prethodnom grafikonu (br. 5) i na osnovu rezultata s grafikona br.6 možemo doći do zaključka da su kod učenika VI-og razreda uglavnom su oba roditelja zaposlena. Kod učenika VII-og razreda primjetno je veća zaposlenost kod drugog roditelja, gdje je 16 (64%) odgovorilo da je drugi roditelj zaposlen, dok je 9 (36%) njih odgovorilo kako drugi roditelji nije zaposlen.

Radni status roditelja utječe i na visinu mjesecnih primanja u porodici, a samim tim i na mogućnost roditelja da osiguraju svojoj djeci uvjete za pravilan rast i razvoj njihove ličnosti. Naredni grafikon (br.7) predstavlja rezultate o visini mjesecnih primanja porodica čija djeca pohađaju VI i VII razred.

Grafikon br. 7- Mjesecna primanja u porodici

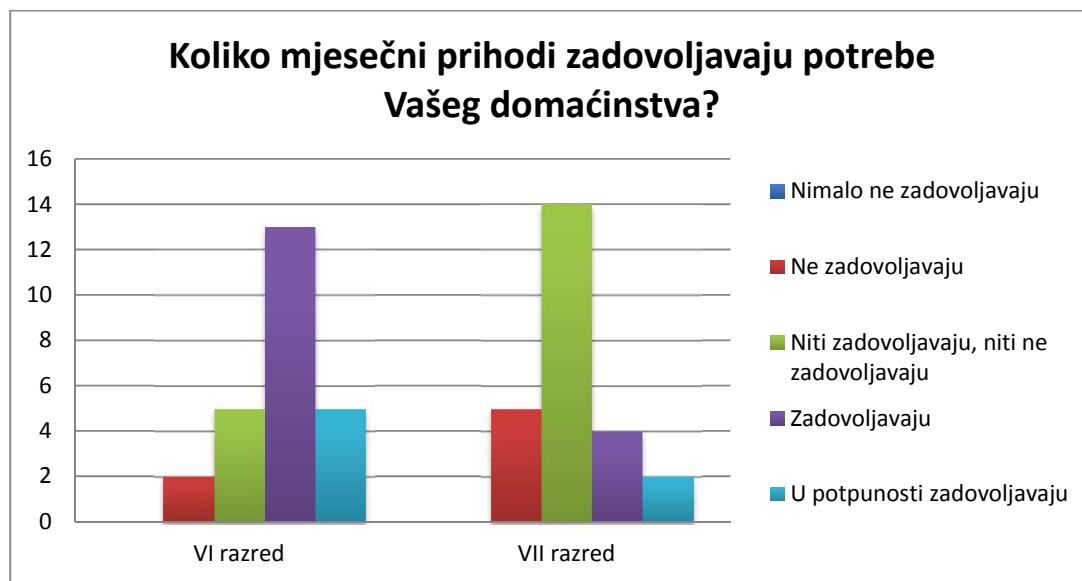

Kada su u pitanju mjesecna primanja koja ostvaruju porodice, odnosno roditelji učenika VI-og i VII-og razreda, iz prikazanog grafikona možemo vidjeti da veće mjesecne prihode ostvaruju porodice čija djeca pohađaju VI razred. Tako 10 (40%) porodica ostvaruje mjesecna primanja između 1500 KM i 2000 KM, a 6 (24%) porodica ostvaruje mjesecne prihode iznad 2000 KM. Ovi rezultati su očekivani budući da je kod učenika VI-og veći broj porodica u kojima su oba roditelja zaposlena. Mjesecna primanja u rasponu od 1000 KM do 1500 KM ostvaruje 5 (20%) porodica, od ukupnog broja anketiranih roditelja čija djeca pohađaju VI razred, dok 3 (12%) porodice ostvaruje mjesecne prihode od 500 KM do 1000 KM. Među porodicama učenika VI-og razreda na osnovu prikazanog grafikona, možemo vidjeti da samo jedna porodica je navela kako ostvaruje prihode ispod 500 KM.

Kada su u pitanju porodice, čija djeca pohađaju VII razred, možemo vidjeti da najveći broj porodica njih 11 (44%) ostvaruje mjesečne prihode u između 1000 KM i 1500 KM, dok je jednak broj porodica koje ostvaruju prihode iznad 2000 KM i onih koji imaju prihode ispod 500 KM, to jeste 2 (8%) porodice ostvaruju mjesečne prihode iznad 2000 KM a isto toliko njih ostvaruje prihode ispod 500 KM mjesečno. Nešto je veći broj porodica koje imaju mjesečne prihode u iznosu od 1500 KM do 2000 KM, točnije njih 5 (20%) od ukupnog broja ispitanih roditelja čija djeca pohađaju VII razred, a isto toliko porodica ostvaruje mjesečne prihode u iznosu od 500 KM do 1000 KM.

Ekonomска stabilnost porodice određena upravo visinom mjesečnih primanja koje porodica, odnosno roditelji ostvaruju, utiče na mogućnost zadovoljavanja potreba unutar domaćinstva, gdje naravno ubrajamo i obrazovne potrebe djeteta. Naredni grafikon (br.8) tako sačinjavaju rezultati koji predstavljaju stav roditelja o tome koliko mjesečni prihodi koje ostvaruju, zadovoljavaju potrebe njihova domaćinstva.

Grafikon br.8- Stav ispitanika o tome koliko mjesečni prihodi mogu da zadovolje potrebe njihovog domaćinstva

Kada govorimo o tome koliko mjesečni prihodi zadovoljavaju potrebe domaćinstva porodica čija djeca pohađaju VI i VII razred, na osnovu rezultata prikazanih u grafikonu br.8, možemo vidjeti kako najveći broj roditelja, čija djeca pohađaju VI razred smatra da mjesečni prihodi zadovoljavaju potrebe njihova domaćinstva, čak njih 13 (52%) se opredijelilo za ovaj odgovor, dok je u potpunosti zadovoljno 5 (20%) roditelja. Ovakav rezultat je očekivajući, budući da kod porodica učenika VI-og razred, veći broj roditelja ostvaruje mjesečne prihode između 1500 KM i 2000 KM, kao i onih koji ostvaruju iznad 2000 KM. Samo 2 (8%)

roditelja je se opredijelilo za odgovor da ne zadovoljavaju, dok je 5 njih odnosno (20%) navelo kako mjesecni prihodi niti zadovoljavaju, niti ne zadovoljavaju potrebe njihova domaćinstva, gdje možemo pretpostaviti da su to roditelji čija se mjesecna primanja kreću do 1000 KM, dok nema onih roditelja koji smatraju da mjesecni prihodi nimalo ne zadovoljavaju potrebe njihova domaćinstva. Kod učenika VII-og razreda najveći broj roditelja se opredijelio za odgovor da mjesecni prihodi niti zadovoljavaju, niti ne zadovoljavaju potrebe njihova domaćinstva, odnosno njih 14 (56%), dok je onih koji smatraju da prihodi zadovoljavaju potrebe njihova domaćinstva tek 4 (16%), a onih čiji prihodi u potpunosti zadovoljavaju potrebe domaćinstva je samo dvoje, odnosno tek njih 8% se opredijelilo za ovaj odgovor. Oni koji su se opredijelili za odgovore da mjesecni prihodi zadovoljavaju i u potpunosti zadovoljavaju, zasigurno su one porodice, odnosno roditelji čija mjesecna primanja se kreću između 1500 KM i 2000 KM, te iznad 2000 KM. Roditelja koji smatraju da mjesecni prihodi ne zadovoljavaju potrebe njihova domaćinstva je 5 (20%), dok ni među ovim razredom nema onih koji se naveli da mjesecni prihodi nimalo ne zadovoljavaju.

Ono što je opravdano očekivati jeste da će porodice, odnosno roditelji koji ostvaruju niža mjesecna primanja, te tako dovode u pitanje mogućnost osiguravanja svi potrebnih uslova za uspješno funkcioniranje i razvoj svoje djece, smatrati da prihodi koje ostvaruju nisu dovoljni kako bi zadovolji sve potrebe unutar domaćinstva, prvenstveno potrebe koje su važne za djetetov rast i napredak. Mjesecna primanja tako utječu i na mogućnost kupovine školskog pribora i materijala (udžbenika, radnih bilježnica i sl.), kao i mogućnost pohađanja aktivnosti koje doprinose uspješnom kognitivnom razvoju djeteta te tako i postizanju uspješnih rezultata u školi.

Naredni grafikon (br.9), predstavlja rezultate o tome na koji način roditelji obezbijede djeci knjige i radne bilježnice na početku školske godine.

Grafikon br. 9- Kako ispitanici obezbjeđuju školske knjige i radne bilježnice djeci na početku školske godine

Na pitanje na koji način obezbjeđuju svojoj djeci knjige i radnje bilježnice na početku školske godine, najveći broj roditelja u oba razreda opredijelilo se za odgovor da uglavnom uzimaju od prijašnjih generacija i to 16 (64%) roditelja čija djeca pohađaju VI razred, te 17 (68%) njih čija djeca pohađaju VII razred. Tako možemo vidjeti da je skoro jednak broj roditelja u oba razreda, koji svojoj djeci uzimaju od prijašnjih generacija školske knjige i radne bilježnice. Nešto je veći broj roditelja učenika VI-og razreda, koji svojoj djeci na početku školske godine kupuju nove knjige i radne bilježnice, točnije njih četvero (16%) je navelo ovaj odgovor, dok kod učenika VII-og razreda, dvoje roditelja to jest njih 8% je opredijelilo se za ovaj odgovor. Broj roditelja koji većinu knjiga svome djetetu kopira u VI-om razredu iznosi 5 (20%) od ukupnog broja ispitanika za VI razred (25), a u VII-om razredu taj broj je za jedan veći, to jest 6 (24%) roditelja je navelo taj isti odgovor.

Pored mogućnosti roditelja da svojoj djeci obezbijede školske knjige te ostali pribor i materijal koji je potreban za pohađanje nastave i ostvarivanje uspješnih rezultata u školi, ono što zasigurno može dati doprinos rastu i razvoju djeteta, a time i napredovanju u obrazovnom smislu jesu dodatne vanškolske aktivnosti te kursevi, tečajevi koji itekako mogu ostaviti pozitivan utjecaj na djetetovo sveopće funkcioniranje i napredak, kako u obrazovnom smislu tako i na drugim područjima njegova života.

Naredni grafikon (br.10) predstavlja rezultate o tome da li su roditelji u mogućnosti obezbijediti djeci pohađanje raznih tečajeva i drugih vanškolskih aktivnosti.

Grafikon br. 10- Mogućnost ispitanika da svome djetetu obezbijedi pohađanje tečajeva i drugih vanškolskih aktivnosti

Na osnovu prikazanog grafikona možemo vidjeti da se u oba razreda najveći broj roditelja opredijelio za odgovor pod b (Ovisno od toga koliko koštaju tečajevi i vanškolske aktivnosti). Tako je u VI-om razredu 18 (72%) roditelja, zaokružilo ovaj odgovor, dok je u VII-om razredu taj broj nešto veći, gdje je njih 20 (80%) od ukupnog broja roditelja čija djeca pohađaju VII razred zaokružilo isto ovaj odgovor. U VI-om razredu niti jedan roditelj nije zaokružio odgovor pod c), to jeste da nije u mogućnosti djetetu obezbijediti pohađanje tečajeva i vanškolskih aktivnosti, dok je u VII-om razredu tek 2 (8%) roditelja dalo ovaj odgovor. Kod učenika VI-og razreda, 7 (28%) roditelja je navelo da je u mogućnosti obezbijediti djetetu tečajeve i vanškolske aktivnosti, dok kod učenika VII-og razreda taj broj je nešto manji, gdje su tek 3 (12%) roditelja opredijelila se za ovaj odgovor.

Na osnovu onih rezultata koje smo do sada predstavili, naročito onih vezanih za mjesecna primanja, možemo vidjeti da visina mjesecnih primanja koje ostvaruje porodica utječe i na mogućnost roditelja da djeci omoguće pohađanje tečajeva i vanškolskih aktivnosti. Tako pri odluci da svome djetetu to obezbijede, većina roditelja se vodi troškovima tih tečajeva i vanškolskih aktivnosti.

Za djetetov uspješan rast i razvoj, pored ovoga, važno je i okruženje to jeste vršnjaci s kojima treba da provodi vrijeme. A jedan od načina na koji može veći dio vremena provesti u društvu vršnjaka jesu školski izleti i putovanja, gdje u zajedništvu s njima, dijete se može osjećati sretnije i ispunjenije, a time imati i veću motivaciju za školovanjem i postizanjem uspjeha u

školi. Tako naredni grafikon (br.11) predstavlja rezultate o tome da li djeca VI-og i VII-og razreda čiji su roditelji sudjelovali u anketnom upitniku, idu na školske izlete i putovanja.

Grafikon br. 11- Odlazak na školske izlete i putovanja

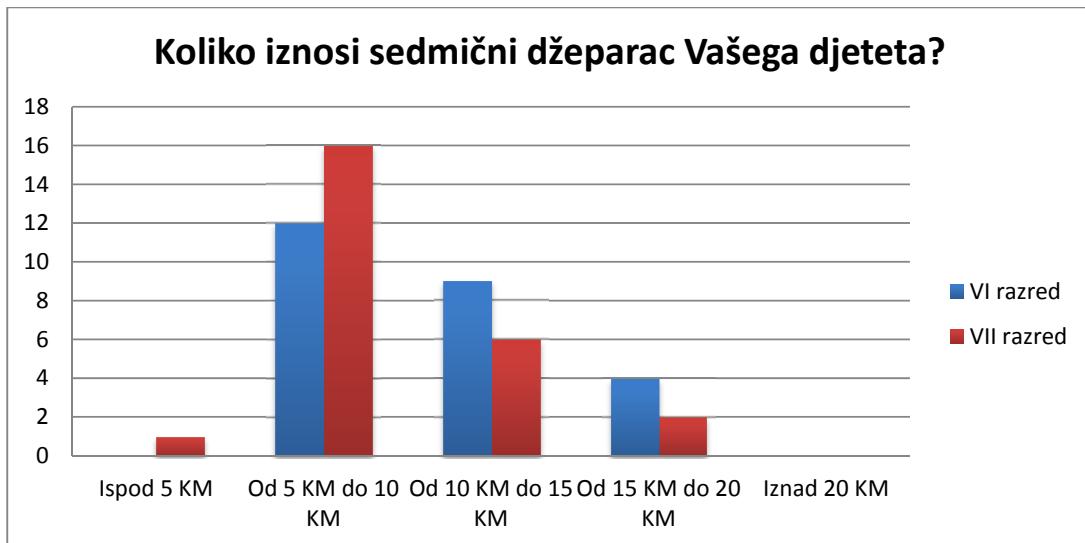

Na osnovu prikazanog grafikona možemo vidjeti da se kao i u prethodnom pitanju najveći broj roditelja u oba razreda opredijelio za isti odgovor. Tako je 15 (60%) roditelja čija djeca pohađaju VI razred navelo kako dijete ponekad ide na školske izlete i putovanja, ovisno od troškova izleta i putovanja, dok je u VII-om razredu taj broj nešto veći, gdje je 17 (68%) njih dalo isti odgovor. U VI-om razredu niti jedan roditelj se nije zaokružio odgovor pod b), to jeste da njegovo dijete ne ide na školske izlete i putovanja, dok su u VII-om razredu 2 (8%), roditelja navela kako njihovo dijete ne ide na školske izlete i putovanja. Broj roditelja koji je odgovorio s da, to jeste da njihova djeca idu na školske izlete i putovanja veći je u VI-om razredu, gdje njih 10 (40%) dalo ovaj odgovor, dok u VII-om razredu njih 6 (24%) je odgovorilo s da.

Ono što možemo vidjeti kao i u prikazanim rezultatima na prethodnom grafikonu (br. 10), da se većina roditelja u oba razreda za školske izlete i putovanja na koje bi njihova djeca išla, opredjeluju na osnovu samih troškova koje trebaju izdvojiti za izlete i putovanja.

U narednom grafikonu (br.12), predstavljeni su rezultati odgovora roditelja o iznosu sedmičnog džeparca koje ima njihovo dijete. Navedeni iznosi se odnose na količinu novca koju učenici VI-og i VII-og razreda dobiju od svojih roditelja u toku radne sedmice za hranu, školske časopise kao i za određene aktivnosti u toku vikenda.

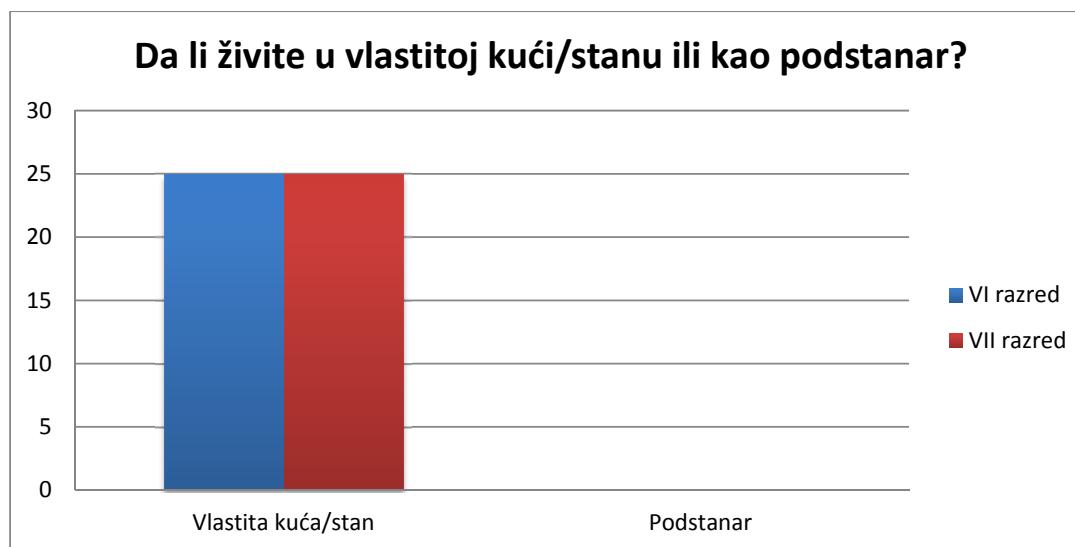
Grafikon br. 12- Sedmični džeparac djeteta

Kada govorimo o visini sedmičnog džepara kojeg roditelji učenika VI-og i VII-og razreda daju svojoj djeci, na osnovu rezultata prikazanih na grafikonu može vidjeti da približno jednak broj roditelja u oba razreda, daje svojoj djeci sedmični džeparac u iznosu od 5 KM do 10 KM, što je i očekivano budući da je u oba razred riječ o djeci manjeg uzrasta, pa se zasigurno i roditelji pored ostalog (mjesečnih primanja, ocjena i sl.) i na osnovu toga odlučuju za visinu sedmičnog džeparaca, nastojeći da ga dijete na pravilan način koristi, prije svega na hranu pa onda ostalo. Tako 12 (48%) roditelja čija djeca pohađaju VI razred daje svojoj djeci sedmični džeparac u ovom iznosu, dok je u VII-om razredu 16 (64%) njih koji daju ovaj iznos. Sedmični džeparac u iznosu od 10 do 15 KM u VI-om razredu svojoj djeci daje 9 (36%) roditelja, dok je u VII-om razredu taj broj manji, gdje 6 (24%) njih daje džeparac u ovom iznosu. Najmanji broj roditelja u oba razreda daje svojoj djeci sedmični džeparac u iznosu od 15 KM do 20 KM, i to u VI-om razredu 4 (16%) roditelja, a VII-om razredu 2 (8%) roditelja. Kao što možemo vidjeti da niti jedan roditelj u oba razreda ne daje svome djetetu džeparac veći od 20 KM, a u VII-om razredu samo 1 (4%) roditelj je odgovorio da svome djetetu daje ispod 5 KM sedmično za džeparac.

Naredni grafikon predstavlja rezultate odgovora roditelja o njihovom stambenom statusu, budući stambeni objekat i njegova opremljenost, odnosno uslovi stanovanja kao jedna od odrednica socio-ekonomskih prilika porodice mogu utjecati na djetetov razvoj te tako se odraziti i na njegov uspjeh u školi.

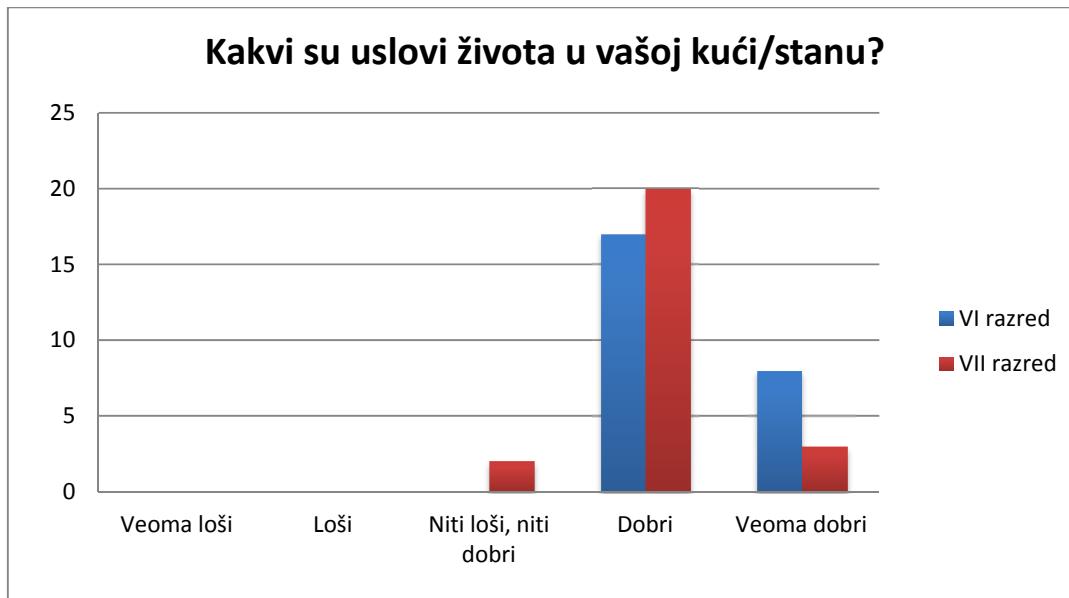
Grafikon br. 13- Stambeni status

Na osnovu prikazanog grafikona možemo vidjeti da svi ispitanici u oba razreda imaju riješeno stambeno pitanje. Budući da je riječ o ispitanicima s područja općine Usora, koja predstavlja pretežito ruralnu sredinu gdje su kuće kao stambeni objekti na 90% područja zastupljene, možemo sa sigurnošću reći da skoro pa svi ispitanici žive u vlastitoj kući.

Kao što je navedeno da uslovi života unutar stambenog objekta mogu utjecati na djetetov život i njegovo obrazovno postignuće, u narednom grafikonu (br.14) su predstavljeni tako rezultati odgovora roditelja o tome kako ocjenjuju uslove života u svojoj kući/stanu.

Grafikon br. 14- Stav ispitanika o uslovima života u kući/stanu

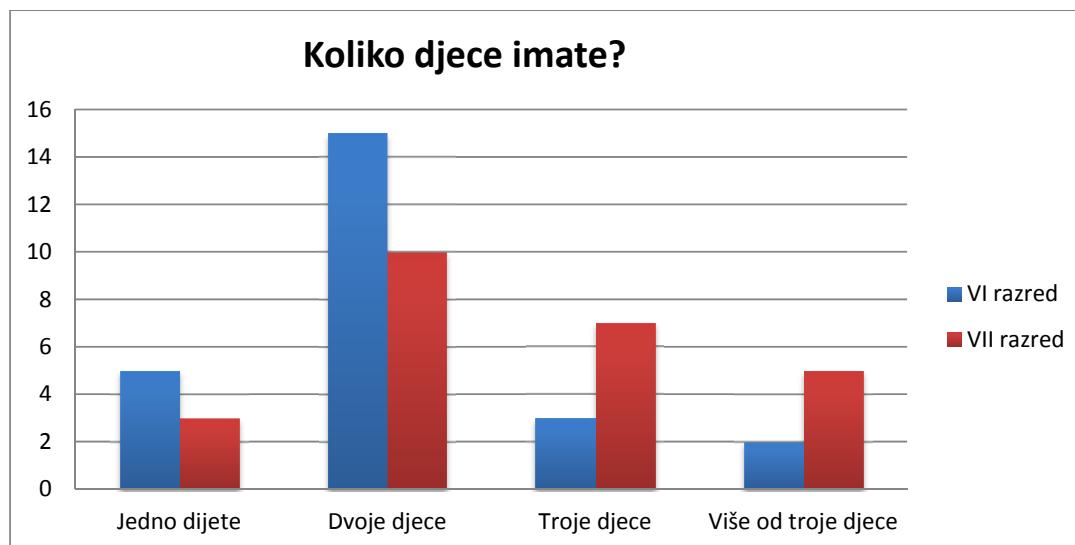

Kada govorimo o ocjeni uslovi života u kući/stanu, na osnovu rezultata prikazanih na grafikonu, možemo vidjeti da je većina ispitanika u oba razreda smatra da su uslovi života u njihovom stambenom objektu dobri i veoma dobri. Kod učenika VI-og razreda, 17 (68%) roditelja od ukupnog broja roditelja čija djeca pohađaju VI razred, smatra da su uslovi života u kući/stanu dobri, dok je kod učenika VII-og razreda taj broj nešto veći, gdje 20 (80%) roditelja od ukupnog broja ispitanih za VII razred smatra isto. Kod učenika VI-og razreda veći je broj roditelja koji smatraju da su uslovi života u kući/stanu veoma dobri, točnije njih 8 (32%) je ocijenilo ih kao veoma dobre, dok kod učenika VII-og razreda tek 3 roditelja (12%) smatra da su uslovi života u njihovoј kući/stanu veoma dobri. Ono što još možemo vidjeti na osnovu prikazanog grafikona jeste to da kod učenika VII-og razred samo 2 (8%) roditelja smatraju da su uslovi života niti loši, niti dobri. Kod učenika VI-og takvih roditelja nema, a u oba razreda nema onih koji smatraju da su uslovi života u kući/stanu veoma loši.

Izuzetno je važno da dijete odrasta u uslovima koji su pogodni za njegov socio-emocionalni razvoja i sveopći napredak. Nedostatak prostora za učenje, loša prehrana, rjeđe interakcije s odraslima kao i nedostatak igračaka i drugih sadržaja za djecu mogu dovesti do toga da djeca još u ranoj dobi počinju zaostajati u kognitivnom i socio-emocionalnom razvoju, što se odražava i na njihov uspjeh u školi.

U porodicama u kojima je veći broj djece a socio-ekonomski status nizak, uslovi života mogu biti nepovoljni, budući da se većina tih porodica suočava s nedostatkom prostora u kojima bih njihova djeca izvršavala školske obaveze i zadatke od učenja, pisanja zadaće i slično. U narednom grafikonu (br.15) predstavljeni su rezultati odgovora ispitanika o tome koliko djece imaju.

Grafikon br. 15- Broj djece u porodici

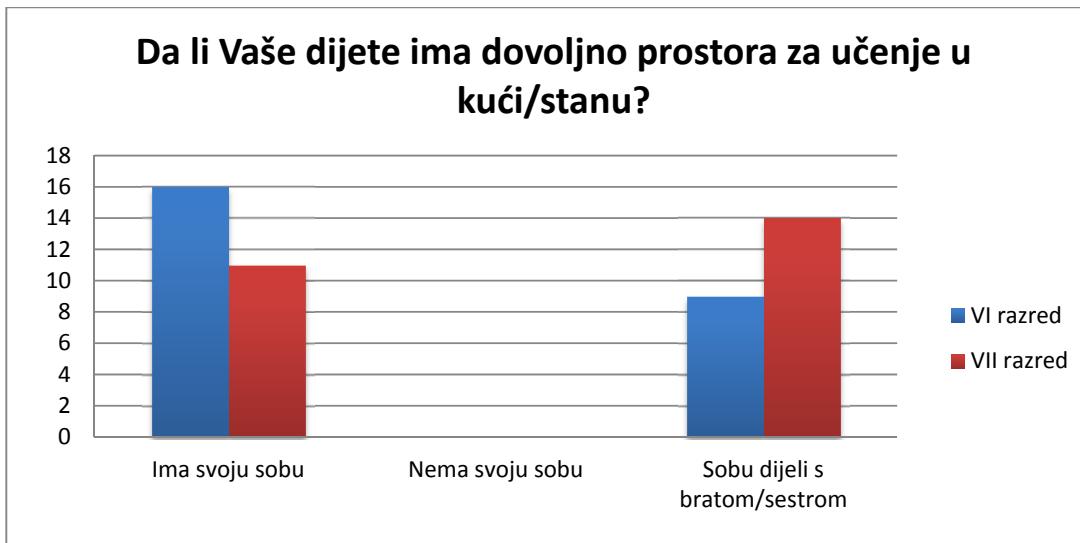
Iz prikazanoga grafikona možemo vidjeti da u oba razreda broj roditelja koji imaju dvoje djece je najveći. U VI-om razredu taj broj je veći, budući da je 15 (60%) roditelja ukupnog broja ispitanika čija djeca pohađaju VI razred je navelo da imaju dvoje djece, dok u VII-om razredu 10 (40%) roditelja od ukupnog broja anketiranih roditelja učenika VII-og razreda navelo da ima isto toliko djece. Također u VI-om razredi veći je broj onih roditelja koji imaju samo jedno dijete, točnije njih 5 (20%), dok u VII-om razredu 3 (12%) roditelja su navela da imaju samo jedno dijete. Roditelja s troje djece i više, kao što možemo vidjeti iz prikazanog grafikona više je u VII-om razredu, gdje njih 7 (28%) ima troje djece, a 5 (20%) njih ima više od troje djece, dok u VI-om razredu 3 (12%) roditelja su zaokružila da imaju troje djece a samo 2 (8%) roditelja je zaokružilo da ima više od troje djece.

Kada u porodici ima više djece, dinamika porodičnog života se obogaćuje, a time i obaveze i zadatci postaju sve veći, a roditelji nisu u mogućnosti zasigurno svakome djetetu posvetiti jednaku pažnju. Obično je veći broj djece u porodici povezan s nižim materijalnim statusom porodice, čime one nisu u mogućnosti obezbijediti svojoj djeci adekvatne uslove za obrazovanje. Počevši prije svega od stambenih uslova gdje veći broj djece zahtjeva i više

prostora za učenje, odnosno dječjih soba, što zasigurno porodicama s nepovoljnim socio-ekonomskih statusom može predstavljati problem.

Naredni grafikon (br.16) predstavlja rezultate odgovora roditelja o tome da li njihova djeca imaju dovoljno prostora za učenje u kući/stanu.

Grafikon br.16- Posjedovanje prostora za učenje u kući/stanu

Na osnovu rezultata odgovora prikazanih u grafikonu, vidljivo je da je kod učenika VI-og razreda veći broj onih koji imaju svoju sobu, točnije njih 16 (64%) od ukupnog broja čiji su roditelji ispitani (25), dok kod učenika VII-og razreda 11 (44%) njih od ukupnog broja (25) imaju svoju sobu. Kod oba razreda nema onih učenika koji nemaju svoju sobu, a broj učenika koji sobu dijeli s bratom/sestrom veći je u VII-om razredu, gdje 14 (56%) njih dijeli sobu s bratom ili sestrom dok u VI-om razredu 9 (36%) učenika dijeli sobu također s bratom ili sestrom. Rezultati odgovora na ovo pitanje su očekivani budući da je generalno na osnovu rezultata na prethodnom grafikonu (br.15) veći broj djece u porodicama učenika VII-og razreda, pa tako veći broj njih dijeli sobu s bratom/sestrom što zasigurno može utjecati i na ishode postignutih rezultata u školi.

Ambijent u kojem dijete živi ima veliki utjecaj na djetetov intelektualni razvoj, gdje je posebno za djecu važno da imaju prikladan prostor za učenje, kao i odgovarajuću atmosferu. Prostor u kojem dijete izvršava svoje školske obaveze i zadatke je bitan za uspješno učenje, jer o njemu ovise i sposobnost djeteta da pažljivo, usmjereno i bez prekidanja posveti pažnju svojim školskim obvezama. Tako je porodicama s većim brojem djece, koja uglavnom dijele sobu, teško stvoriti djetetu ove navedene uvjete, koji bi zasigurno doprinijeli pozitivnom školskom uspjehu.

Roditeljska uključenost u školski život djeteta izuzetno je važna za školsko postignuće i relativnu osobnu kompetenciju djeteta. Uključenost roditelja kod kuće obično podrazumijeva interakciju između djeteta i roditelja, gdje roditelji svoju pažnju usmjeravaju na ponašanje, stavove ili strategije djeteta u učenju. Tako je izuzetno važno za djetetov uspjeh, da roditelji budu uključeni u njegovo obrazovanje, pokazujući zanimanje za djetetove školske obaveze i zadatke, te pružajući pomoć djetetu kada mu je potrebna. Naredni grafikon (br.17) predstavlja rezultate odgovora ispitanika to tome da li razgovaraju s djetetom o školskim obavezama i zadatcima.

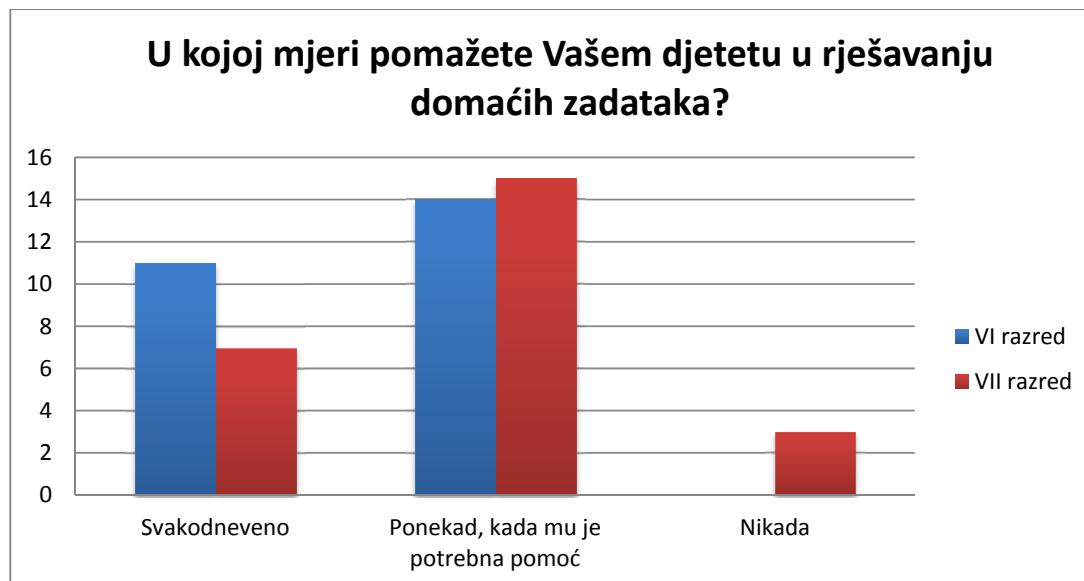
Grafikon br. 17- Učestalost razgovora roditelja s djetetom o njegovim školskim obavezama

Na osnovu rezultata prikazanih na grafikonu, možemo vidjeti u oba razreda većina roditelja razgovara svakodnevno sa svojim djetetom o školskim obavezama i zadatcima. Taj broj kao što vidimo iz prikazanih rezultata, veći je kod VI-og razreda gdje 18 (72%) roditelja od ukupno njih 25 čija djeca pohađaju VI razred a koji su sudjelovali u anketnom upitniku, svakodnevno razgovara sa svojim djetetom o tome kako je bilo u školi i da li imaju kakvih školskih obaveza koje moraju izvršiti, dok tako ponekad razgovara njih tek 7 (28%). Kada je u pitanju VII razred, 14 (56%) roditelja također svakodnevno razgovara o ovome sa svojim djetetom, dok ponekad razgovara tako njih 11 (44%) što vidimo i na prikazanom grafikonu. Svakodnevni razgovor s djetetom o školskim obavezama i zadatcima, svakako će značiti i veći poticaj za dijete, te veću motivaciju za školovanjem i ostvarivanjem pozitivnog školskog uspjeha.

Roditelji također imaju obavezu da pomognu djeci u izvršavanju školskih obaveza i zadataka, ako dijete ima problema oko toga te potrebna mu je pomoć. Pomoć roditelja zasigurno utječe na ishode učenja jer nudi pojačanje i poduku koji podupiru razvoj znanja i ponašanja koji su povezani s uspješnom izvedbom u školi, to jeste ostvarivanjem pozitivnog školskog uspjeha. Naredni grafikon (br.18) predstavlja rezultate odgovora roditelja o tome koliko pomažu djeci u rješavanju domaćih zadataka.

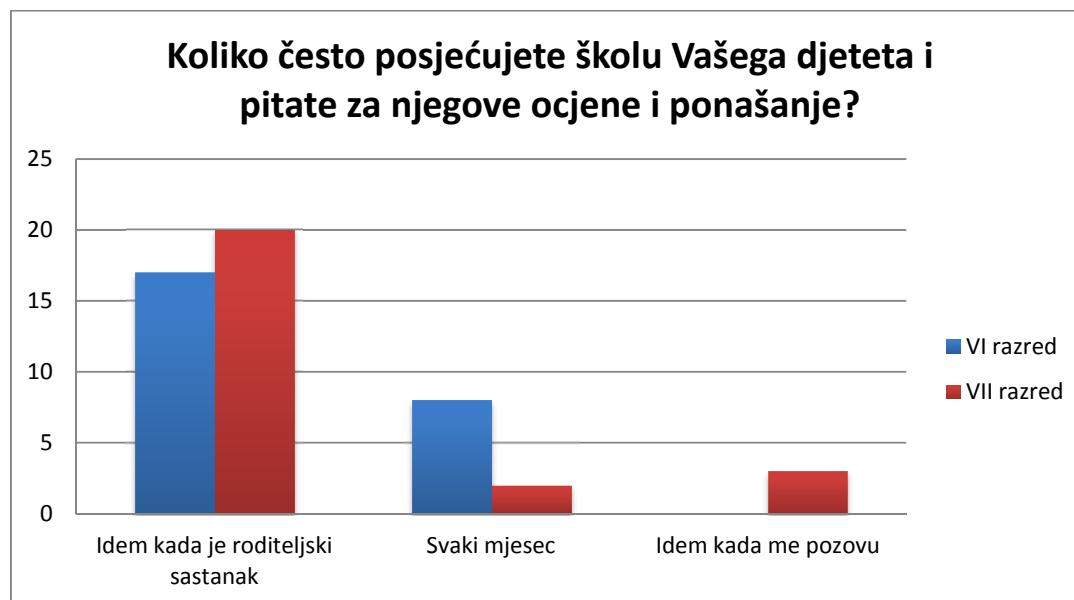
Grafikon br. 18- Uključenost roditelja u rješavanje domaćih zadataka djeteta

Rezultati prikazani na grafikonu pokazuju da je veći broj roditelja koji svakodnevno pružaju pomoć svojoj djeci oko domaćih zadataka i ostalih obaveza u VI-om razredu, što je bilo i očekivano budući da na osnovu rezultata prikazanih na grafikonu br.17, više njih i razgovara svakodnevno sa svojom djecom o školskim obavezama. Tako 11 (44%) njih od ukupnog broja ispitanika čija djeca pohađaju VI razred svakodnevno pomažu svojoj djeci, kako bi uspješno izvršili svoje zadatke, dok u VII-om razredu od ukupnog broja ispitanih roditelja čija djeca pohađaju ovaj razred, 7 (28%) njih pomaže djeci svakodnevno. U VII- om razredu također su 3 (12%) roditelja navela da nikada ne pomažu svojoj djeci u rješavanju domaćih zadataka, a budući da je na osnovu rezultata na grafikonu br.15 vidljivo da u VII-om razredu je veći broj porodica koje imaju troje i više djece, zasigurno da ima roditelja koji nikada ne mogu pružiti pomoć djetetu oko školskih zadataka i obaveza, što se odražava i na njegov uspjeh u školi. U oba razreda skoro pa jednak je broj roditelja koji ponekad pomažu svojoj djeci, kada im je potrebna pomoć i kada roditelji uvide da to djeca ne mogu sama riješiti, a to je najčešće pomoć oko rješavanja matematičkih zadataka. Tako je u VI-om razredu njih 14 (56%) a u VII-om njih 15 (60%).

Kada govorimo o roditeljskoj uključenosti u obrazovanje djeteta, pored pružanja pomoći oko izvršavanja školskih obaveza i zadataka, za djetetov uspjeh važna je i suradnja roditelja sa školom, koja može rezultirati razvojem i napredovanjem svakoga djeteta. Zajednička suradnja će zasigurno doprinijeti boljem školskom uspjehu djeteta, kao i boljoj interakciji između djeteta, roditelja i škole. Pored toga partnerstvo i suradnja obje strane doprinijet će i usvajanju znanja o tome kako potaknuti dijete da bude marljivo prema školskim obavezama i zadatcima, da se ne zadovoljava srednjim uspjehom te razvijanju radnih navika kod djeteta. U narednom grafikonu (br.19) koji ujedno predstavlja i rezultate odgovora na posljednje pitanje koje je sadržano u anketnom upitniku, a koje se odnosi upravo na suradnju roditelja i škole, to jeste koliko često roditelji posjećuju školu kako bi dobili informacije o njegovim ocjenama i ponašanju.

Grafikon br.19- Učestalost posjećivanja škole od strane roditelja

Kada je u pitanju učestalost posjećivanja škole od strane roditelja, na osnovu rezultata prikazanih na grafikonu možemo vidjeti da u oba razreda, najveći broj roditelja ide u školu kada je roditeljski sastanak, budući da tada obično se iznose informacije o ocjenama i ponašanju djece. Tako u VI-om razredu 17 (68%) roditelja od ukupnog broja anketiranih roditelja čija djeca pohađaju ovaj razred ide tada u školu, a u VII-om razredu taj broj je nešto veći, gdje je njih 20 (80%) od ukupnog broja anketiranih za ovaj razred, dalo isti ovaj odgovor. Kao što možemo vidjeti na grafikonu, da je u VI-om razredu veći broj roditelja koji idu svaki mjesec u školu i informiraju se o svome djetetu i njegovim ocjenama, točnije njih 8 (32%) od ukupnog broja anketiranih za ovaj razred, dok u VII-om razredu tek 2 (8%) roditelja

ide isto svaki mjesec, a 3 (12%) roditelja čija djeca pohađaju VII razred ide u školu samo kada dobije poziv, da li od razrednika, ravnatelja ili neke druge stručne osobe koje je uposlena u školi i smatra da je potrebno da roditelj dođe.

Spremnost i motivacija roditelja za suradnju sa školom, u smislu posjećivanja škole i dijeljenja zajedničke odgovornosti za djetetovo odgojno-obrazovno postignuće, određena je i percepцијом ostalih obaveza koje moraju ispuniti roditelji, počevši prvenstveno od porodičnih, poslovnih pa onda ostalih. Tako roditelji koji imaju zahtjevniji i nefleksibilan posao, zasigurno neće imati mogućnosti potpuno se uključiti u školski život djeteta i ostvariti suradnju sa školom, kao i roditelji koji imaju veći broj djece, što se nažalost može odraziti na djetetov školski uspjeh i motivaciju za školovanjem. Dijete i porodica predstavljaju jedinstvenu cjelinu koja zbog dobrobiti djeteta i njegova uspjeha mora biti u pozitivnoj korelaciji sa školskim sustavom.

6.2. Rezultati intervjeta sa socijalnom radnicom

U okviru cjeline pod nazivom: REZULTATI ISTRAŽIVANJA, kao što je već navedeno, pored anketnog upitnika, kao jedne od tehnika metode ispitivanja, za potrebe ovog istraživanja proveden je i intervju sa socijalnom radnicom zaposlenom u Osnovnoj školi „Ivana fra Frane Jukića“ u općini Usora, koja je u skladu sa svojim znanjem i kompetencijama dala odgovore na postavljena pitanja. Socijalna radnica je dala odgovore na 11 postavljenih pitanja, koja će u nastavku zajedno sa odgovorima biti predstavljena i analizirana.

Prvo pitanje u okviru intervjeta vezano je za stupanj obrazovanja roditelja i uspjeh djeteta u školi, gdje smo socijalnu radnicu pitali na koji način po Njenom mišljenju stupanj obrazovanja može utjecati da djetetov uspjeh u školi. Odgovor koji smo dobili na to pitanje glasi: „*Stupanj obrazovanja roditelja može utjecati na djetetov uspjeh u školi. Prvenstveno ako roditelji nemaju nikakav stupanj obrazovanja ili imaju samo osnovnu školu, to se može odraziti na djetetov školski uspjeh. Roditelji koji nisu imali mogućnost da se školiju i steknu veći nivo obrazovanja, teško mogu pomoći svojoj djeci u školovanju, počevši od pružanja pomoći oko izvršavanja školskih zadataka i obaveza pa nadalje, kao i u razvijanju svijesti djeteta o važnosti školovanja.*“

Na osnovu prikazanog odgovora možemo vidjeti da socijalna radnica s kojom je proveden intervju također smatra da postoji povezanost između stupnja obrazovanja roditelja i školskog uspjeha djeteta, gdje niži stupanj obrazovanja roditelja može ostaviti utjecaj na djetetov uspjeh u školi i stvoriti poteškoće roditeljima u pružanju pomoći djeci oko školskih obaveza i zadataka ali i utjecati na stav djeteta o važnosti školovanja.

Druge pitanje se odnosilo na stupanj obrazovanja roditelja i ekonomsku sigurnost, odnosno da li visokoobrazovani roditelji imaju veći ekonomsku sigurnost da svojoj djeci obezbijede uslove za školovanje. Odgovor koji smo dobili na ovo pitanje glasi: „*Gledajući s ekonomске strane, ti roditelji imaju veće mogućnosti da svojoj djeci obezbijede bolje uslove za školovanje jer obično je veći broj njih u radnom statusu za razliku od onih roditelja s nižim stupnjem obrazovanja. Međutim ono što se može ponekada uvidjeti da djeca, čiji su roditelji ekonomski bolje situirani znaju imati jako loš pogled prema školi i obrazovanju, iako imaju veće mogućnosti od ostalih svojih vršnjaka, jednostavno ne žele da prihvate školu kao nešto dobro i što doprinosi njihovu napretku.*“

Na osnovu odgovora možemo konstatirati da socijalna radnica smatra da visokoobrazovani roditelji imaju veću ekonomsku sigurnost da svojoj djeci osiguraju uvjete za uspješno školovanje a samim tim i pozitivan školski uspjeh, jer su na tržištu rada u prednosti nad onima s nižim stupnjem obrazovanja, međutim socijalna radnica navodi kako ponekad upravo djeца ovih roditelja mogu pokazivati odbojan stav prema školovanju i nezainteresiranost.

Treće pitanje se odnosilo na povezanost mjesečnih primanja i prihoda u porodici i uspjeha djeteta u školi, gdje smo od socijalne radnice nastojali dobiti mišljenje o tome: na koji način mjesečna primanja i prihodi u porodici mogu utjecati na uspjeh djeteta u školi? Odgovor koji smo dobili na ovo pitanje glasi: „*Mjesečna primanja mogu utjecati na djetetov uspjeh u školi jer roditelji koji ostvaruju niska mjesečna primanja mogu biti u problemima oko osiguravanja školskih knjiga i ostalog materijala potrebnog za školu, budući da u današnje vrijeme cijene nekih knjiga i ostalih stvari potrebnih djetetu kako bi uspješno se školovao, zahtijevaju izdvajanje većeg iznosa novca. Međutim postoje slučajevi, gdje su porodice slabijeg ekonomskog stanja, imala odlične učenike, koji su kroz osnovnu školu pokazali jako zadivljujuće uspjehe.*”

Iz navedenog odgovora možemo zaključiti kako socijalna radnica smatra da porodice u kojima se ostvaruju niska mjesečna primanja mogu biti u problemima oko nabavke knjiga i ostalog materijala koji je djetetu potreban za uspješno pohađanje nastave i ostvarivanje pozitivnog školskog uspjeha, međutim ono što možemo vidjeti iz odgovora jeste da postoje i učenici koji unatoč niskim mjesečnim primanjima koje ostvaruju njihove porodice, postižu odlične rezultate u školi.

Četvrto pitanje se odnosilo na povezanost uslova stanovanja i uspjeha djeteta u školi, gdje smo od socijalne radnici nastojali dobiti mišljene o tome: da li uslovi stanovanja mogu ostaviti utjecaj na djetetov uspjeh u školi? Odgovor koji smo dobili glasi: „*Mogu ali i ne moraju. Kao što sam već ponovila u prethodnom pitanju, čak i djeца iz porodica slabijeg ekonomskog statusa gdje su pored mjesečnih primanja i uslovi stanovanja nepovoljni mogu imati odličan uspjeh u školi. Čak se ta djeça znaju jako potruditi da svojim roditeljima i svojim vršnjacima pokažu da mogu uspjeti u svemu.*”

Na osnovu prikazanog odgovora, možemo zaključiti kako je socijalna radnica istoga mišljenja kao u prethodnom pitanju, to jeste da smatra da uslovi stanovanja mogu utjecati na djetetov uspjeh u školi, ali da ima i djece iz porodica u kojima su socio-ekonomske prilike nepovoljne (od mjesečnih primanja, uslova stanovanja i sl.) koji postižu odlične rezultate u školi i pokazuju motivaciju za uspjehom i napretkom.

Peto pitanje u okviru intervjuja se odnosilo na poznavanje porodičnih uslova, odnosno koliko socijalna radnica poznaje porodične uslove u porodicama iz kojih učenici dolaze. Odgovor na ovo pitanje glasi: „*Jako dobro poznajem porodične uslove učenika s kojima radim, zahvaljujući socijalnim kartama koje se svake godine rade posebno za svakog učenika.*“

Budući da je socijalna radnica navela da poznaje porodične uslove u porodicama zahvaljujući socijalnim kartama koje se rade svake godine posebno za svakog učenika, tako smo nastojali dobiti informaciju o tome što podrazumijevaju socijalne karte, to jeste kakve podatke sadrže. Tako smo saznali da jedna socijalna karta koja se radi za učenika sadrži: osnovne podatke (ime i prezime, datum i godinu rođenja učenika), podatke o roditeljima, njihovom obrazovanju, radnom statusu odnosno zaposlenju, podatke o tome da li djeca dolaze iz potpunih ili nepotpunih porodica, te da li porodica ostvaruje neki vid socijalne pomoći. Na osnovu onoga što je socijalna radnica navela da je sadržano u socijalnim kartama, možemo reći da je sasvim očekivano da socijalna radnica u Osnovnoj školi „Ivana fra Frane Jukića“ poznaje porodične uslove u porodicama iz kojih učenici dolaze, budući da se u socijalnim kartama nalaze značajne informacije koje mogu doprinijeti poznavanju porodičnih uslova.

Šesto pitanje se odnosilo na povezanost broja djece u porodici i uspjeha djeteta u školi, gdje smo od socijalne radnici nastojali dobiti mišljenje o tome: na koji način broj djece u porodici može imati utjecati na uspjeh djeteta u školi? Odgovor koji smo dobili na ovo pitanje glasi: „*Recimo imamo sedmo članu porodici, gdje su roditelji nezaposleni ili samo jedan roditelj radi, pa tako nemaju redovna mjesecna primanja ili ona nisu zadovoljavajuća za potrebe njihova domaćinstva, zasigurno da ta porodica nije u mogućnosti svojoj djeci obezbijediti sva potrebna školska sredstva za školovanje, počevši od udžbenika te ostalog materijala, što može djetetu stvoriti poteškoće u pohađanju nastave. Pored toga u koliko je veći broj djece u porodici, roditelji ne mogu se svakom djetetu posvetiti jednak i voditi računa o izvršavanju dječjih školskih obaveza i zadataka, što za posljedicu može imati upravo loše ocjene u školi, jer djeca ne dobivaju u potreboj mjeri pomoći od roditelja.*“

Iz prikazanog odgovora možemo zaključiti da socijalna radnica smatra kako broj djece u porodici može utjecati na djetetov uspjeh, jer porodice s većim brojem djece pored toga što se obično suočavaju s niskim materijalnim primanjima te tako nisu u mogućnost djeci osigurati sav potreban školski pribor i materijal izloženi su i drugim problemima. Prije svega roditelji s većim brojem djece, zasigurno nisu u mogućnosti pružiti jednaku pažnju i pomoći svakom djetetu u razdoblju školovanja, što se može odraziti na djetetovo obrazovno postignuće i kod djeteta razviti osjećaj da je manje vrijedno od svojih braće i sestara, te dovesti do ispoljavanja određenih problema u ponašanju koji ne pogoduju dobrom uspjehu u školi.

Sedmo pitanje vezano je za utjecaj socio-ekonomskog statusa porodice na stav djeteta prema školovanju, gdje smo od socijalne radnice nastojali dobiti mišljenje o tome: da li nepovoljan socio-ekonomski status porodice može kod djeteta stvoriti odbojan stav prema školovanju i na koji način? Odgovor koji smo dobili glasi: „*Dosta toga zavisi i od roditelja, te od škole i školske sredine u kojoj se dijete školuje. Roditelji su tu na prvom mjestu, koji bi trebali svoje dijete poticati na učenje i na završetak škole, te objasniti koliko je škola važna za život, te da unatoč svim problemima uz trud i motivaciju mogu ostvariti pozitivne rezultate u školi. Ako porodica na ovakav način od najraniji dana djetetova školovanja predstavlja važnost školovanja i dobroga uspjeha, smatram da čak i u slučaju nepovoljnih socio-ekonomskih prilika koje mogu zadesiti jednu porodicu, djetetov stav o školovanju se neće promijeniti. Nakon toga, škola je na drugom mjestu, koja treba učenike usmjeriti na pravi put, pružiti im pomoć u učenju, savladavanju poteškoća, pružanju psihosocijalne podrške.*”

Na osnovu prikazanog odgovora može shvatiti kako socijalna radnica stavlja naglasak na roditelje, odnosno da njihov način razmišljanja može utjecati na djetetov stav o školovanju, te da čak i u slučaju da se porodica suočava s niskom socio-ekonomskim statusom, ako su roditelji kod djeteta razvili svijest o važnosti školovanja i postizanja dobrih obrazovnih rezultata, dijete će i u takvim uslovima biti svjesno toga koliko je školovanje važno za njegov uspjeh i napredak. Pored porodice socijalna radnica je navela školu koja također ima obavezu kao odgojno-obrazovna institucija da djetetu pruži pomoć u svemu, kao i da zajedno s roditeljima radi na razvijanju svijesti djeteta o važnosti školovanja.

Osmo pitanje se odnosilo na moguće uzroke lošeg uspjeha djeteta u školi, gdje smo od socijalne radnice nastojali dobiti mišljenje o najčešćim uzrocima lošeg uspjeha djece u školi. Odgovor koji smo dobili na to pitanje glasi: „*Najčešći uzroci lošeg uspjeha djece u školi jeste nebriga roditelja, odnosno odbijanje suradnje sa školom i njenom pedagoškom službom. Djeca su tada prepuštena samo školi, znaju da im roditelji neće dolaziti na informacije te to najčešće dovodi do lošeg uspjeha u školi. Nemaju dovoljno kontrole od strane roditelja.*”

Na osnovu prikazanog odgovora, može se zaključiti da socijalna radnica kao najčešći uzrok lošeg školskog uspjeha smatra nezainteresiranost roditelja, u smislu toga da ne ostvaruju suradnju sa školom i njenim službama. Ne prisustvovanje roditeljskim sastancima kao i ne sudjelovanje u aktivnostima koje nastoje doprinijeti povezivanju dva sistema u kojima dijete najviše vremene provodi, to jeste porodice i škole može se odraziti na djetetov uspjeh. Kao što je socijalna radnica navela, djeca čiji roditelji tako postupaju, znaju da roditelji neće posjećivati školu i pitati za njihove ocjene, pa obično i ne brinu za loše školske ocjene.

Deveto pitanje se odnosilo na poznavanje same porodice, to jeste roditelja čija djeca pohađaju Osnovnu školu „Ivana fra Frane Jukića”, gdje smo od socijalne radnice nastojali dobiti odgovor o tome: koliko kao uposlenik odgojno-obrazovne ustanove poznaje porodice iz kojih učenici dolaze? Odgovor na ovo pitanje tako glasi: „*Kao uposlenik odgojne-obrazovne ustanove, poznajem dobro porodice svojih učenika zahvaljujući socijalnim kartama i razgovorom s učenicima, održanih radionica, te najviše prijateljskog odnosa s učenicima.*”

Na osnovu prikazanog odgovora može se zaključiti kako socijalna radnica kroz razgovor i prijateljski odnos s učenicima, kao i kroz brojne radionice nastoji što bolje upoznati porodice iz kojih učenici dolaze. Ono što je zasigurno važno za što bolje poznavanje porodica, jeste upravo iskren i prihvaćajući odnos u kojem se može stvoriti atmosfera povjerenja obje strane, gdje će roditelji i učenici omogućiti stručnim suradnicima zaposlenim u školi, poput socijalnih radnika da upoznaju njihovu porodicu.

Deseto pitanje se odnosilo na učestalost obraćanja i ostvarivanja suradnje roditelja sa socijalnom radnicom, gdje smo nastojali dobiti odgovor na to: da li se roditelji često obraćaju za pomoć i ostvaruju suradnju? Odgovor koji smo dobili glasi: „*Postoje roditelji koji su spremni na suradnju i koji mi se obraćaju za pomoć, ali često dobijem i negativnih odgovora gdje roditelji imaju averziju prema socijalnom radniku, te odbijaju suradnju iako znaju da je sve to za dobrobit njihove djece. Ipak na kraju kada dijete ne pokazuje nikakvih pomaka u svom ponašanju i uspjehu, roditelji se obraćaju školi za pomoć.*”

Kada govorimo o spremnosti roditelja na suradnju sa socijalnim radnikom, iz odgovora možemo vidjeti kako ima onih roditelja koji su otvoreni za suradnji i u koliko ne mogu sami riješiti neki problem vezan za njihovo dijete obraćaju se socijalnoj radnici za pomoć, kako bi zajedno pronašli rješenje, a sve to ponajprije radi dobrobiti djeteta. Međutim iz odgovora vidimo kako ima i onih roditelja koji zauzimaju odbojan stav prema ovoj suradnji, odbijajući bilo kakvu vrstu suradnje i pomoći. Ali ipak kada određeni problem dosegne ozbiljne razmjere, takvi roditelji obično povlače taj stav i ipak se odlučuju obratiti za pomoć. Za djetetov obrazovni napredak neminovna je suradnja oba sistema, kako bi se postigli uspješni rezultati.

Jedanaesto pitanje, koje je ujedno i posljednje pitanje u okviru intervjuja, odnosi se na važnost suradnje roditelja i škole, gdje smo nastojali dobiti mišljenje socijalne radnici o tome: da li je važna suradnja roditelja i škole za vrijeme školovanja djeteta, te zbog čega? Odgovor koji smo dobili glasi: „*Suradnja roditelja i škole je jako bitna. Mi kao škola dajemo sve od sebe, da ostvarimo punu suradnju s roditeljima, dobro da upoznamo samu porodicu, strukturu porodice, te naravno i djecu. Kada dijete ima problema u školi, prvenstveno zbog uspjeha, jako je bitna suradnja s roditeljima, povratna informacija koja se traži, jer su roditelji ipak ti koji imaju najviše utjecaja na svoje dijete. Zajedničkom suradnjom nastojimo djelovati za dobrobit djeteta, pružajući mu u obje sredine uvjete za pravilno odrastanje i razvoj, kako bi mogao ostvarivati uspješne rezultate u svom školovanju.*“

Značaj suradnje porodice i škole, naglašen je i u prikazanom odgovoru. Socijalna radnica smatra da je suradnja jako značajna za djetetov život i njegovo obrazovno postignuće, jer kroz komunikaciju i suradnju, može se doprinijeti boljem upoznavanju porodičnog sistema a tako i djelotvorno postupiti u slučaju da se pojavi određeni problem koji ima veze s djetetom. Dobro osmišljena suradnja porodice i škole može dati doprinos pozitivnim rezultatima u ostvarivanju školskog uspjeha kao i razvoju djetetovih sposobnosti i potencijala.

ZAKLJUČAK

Porodica je uz školu, mjesto najsnažnije izloženosti socijalizacijskim utjecajima i sistem prijenosa vrijednosti, stavova, znanja i vještina. Ona stoga ima zadatak da u razdoblju do polaska djeteta u školu razvije kod njega što mu je potrebno za uspješno funkcioniranje i postizanje uspjeha u školskom okruženju, kao i da kroz djetetovo školovanje prenosi djetetu stavove o važnosti školovanja i postizanja dobrog školskog uspjeha. Brojni faktori unutar porodičnog sistema utječu na mogućnost porodice da uspješno ostvari jedno od djetetovih osnovnih prava a to je pravo na obrazovanje a samim time i postizanje dobrog školskog uspjeha koji pridonosi jačanju samopouzdanja kao i osjećaju vlastite vrijednosti kod djeteta.

Od brojnih obilježja koji određuju porodicu, socio-ekonomski status kao što je navedeno i u teorijskom dijelu našeg istraživanja, predstavlja jedan od faktora koji uveliko može utjecati na uspjeh djeteta u školi i time dovesti u pitanje mogućnost porodice da uspješno omogući ostvarivanje jednog od osnovnih prava djeteta a to je upravo pravo na obrazovanje. S obzirom na to da obrazovanje predstavlja temelj za uspješan razvoj svakog ljudskog bića i jedno od fundamentalnih prava djeteta, cilj našeg istraživanja bio je da utvrđimo povezanost između socio-ekonomskih prilika u porodici i uspjeha djeteta u školi, kako bi stekli saznanje o tome koliko socio-ekonomske prilike doista određuju djetetovo obrazovno postignuće i daljnji napredak u budućnosti. Kao varijable kojima smo nastojali u empirijskom dijelu istraživanja ispitati utjecaj socio-ekonomskih prilika porodice na uspjeh djeteta u školi korištene su sljedeće odrednice socio-ekonomskog statusa jedne porodice: stupanj obrazovanja roditelja, radni status, visina mjesecnih primanja, uvjeti stanovanja te broj djece u porodici, smatrajući da svaka od njih ostavlja određeni utjecaj na dijete, što se u konačnici može odraziti i na njegov uspjeh u školi.

Stupanj obrazovanja roditelja kao jedna od odrednica socio-ekonomskih prilika porodice utječe na djetetov uspjeh u školi, što je potvrđeno i u rezultatima istraživanja. Djeca čiji roditelji imaju niži stupanj obrazovanja, ostvaruju niži školskih uspjeh od djece čiji roditelji imaju veći nivo obrazovanja. Roditeljima s nižim stupnjem obrazovanja teže je da pruže pomoć djetetu u savladavanju školskog gradiva i izvršavanju školskih zadataka i obaveza, jer sami nemaju dovoljan nivo znanja putem kojeg bi pomogli pomoći svome djetetu.

Kada govorimo o radnom statusu roditelji, na osnovu rezultata možemo zaključiti kako roditelji koji imaju veći stupanj obrazovanja su češće zaposleni od onih s nižim stupnjem obrazovanja, te djeca s boljim školskim uspjehom uglavnom dolaze iz porodica u kojima su oba roditelja zaposlena.

Položaj roditelja na tržištu rada utječe na ekonomsku stabilnost porodice a samim tim i mogućnost da osiguraju djecu uslove za školovanje, kako bi djeca ostvarivala uspješne rezultate u školi. Međutim iz rezultata istraživanja vidimo kako ima i one djece koja potječu iz ekonomski stabilnih porodica a imaju loš školski uspjeh i negativan stav prema obrazovanju.

Visina mjesečnih primanja u porodici zasigurno određuje mogućnost osiguravanja školskog materijala i ostalih pratećih sadržaja koji su potrebni za djetetovo školovanje i ostvarivanje uspjeha. Tako roditelji školske knjige i radne bilježnice za svoju djecu uglavnom kupuju od prijašnjih generacija ili kopiraju, a procenat onih koji kupuju svake školske godine veći je u porodicama gdje su oba roditelja zaposlena i tako ostvaruju veća mjesečna primanja. Međutim iz rezultata istraživanja i ovdje je evidentno postajanje onih učenika koji unatoč niskim primanjima koje ostvaruje porodica postižu odlične rezultate u školi. Kada govorimo o mogućnosti roditelja da svojoj djeci obezbijede pohađanje tečajeva i ostalih vanškolskih aktivnosti kao i mogućnosti da djeca idu na školske izlete, veliki broj njih se za to odlučuje na osnovu iznosa troškova navedenih aktivnosti. Porodice u kojima su niska mjesečna primanja zasigurno neće biti u mogućnosti svojoj djeci obezbijediti tečajeve i odlazak na školske izlete.

Uvjete stanovanja možemo dovesti u vezu s brojem djece u porodici, gdje iz prikazanih rezultata vidimo da uglavnom djeca koja imaju više braće i sestara dijele sobu i radni prostor s njima što u konačnici se odražava i na njihov uspjeh u školi. Prostor u kojem dijete izvršava svoje školske obaveze i zadatke je bitan za uspješno učenje, jer o njemu ovisi i sposobnost djeteta da pažljivo, usmjereno i bez prekidanja posveti pažnju svojim školskim obavezama. Broj djece u porodici utječe i na mogućnost roditelja da svakom djetetu pruže podjednaku pažnju i pomoć oko izvršavanja školskih obaveza i zadatka kao i na mogućnost da svakom od njih osiguraju nove školske knjige i pribor na početku školske godine, što je evidentno i u rezultatima istraživanja.

Ono što pored navedenih varijabli također ostavlja utjecaj na djetetov uspjeh u školi jeste suradnja roditelja i odgojno-obrazovnog sistema. Na osnovu onoga što smo prikazali u rezultatima možemo reći kako u suštini najveći broj roditelja ide u školu kada je roditeljski sastanak, te da ima i onih koji pokazuju odbojan stav prema suradnji sa školom i njenim stručnim osobljem, što obično ima za posljedicu to da djeca ne mare za svoje loše ocjene znajući da roditelji ne posjećuju školu.

U konačnici možemo reći da nakon svega predstavljenoga i analiziranoga, socio-ekonomiske prilike sa svojim odrednicama utječu u određenoj mjeri na djetetovo školsko postignuće koje ostvaruje unutar odgojno-obrazovnog sistema. Stoga je namjera i ovog istraživanja bila da se ukaže na postojanje ovog problema, kako bi se razvila svijest društva o važnosti pravovremenog djelovanja u cilju rješavanja ovog problema, kako ne bih došlo do posljedica koje nisu pogodne za razvoj djeteta u uspješnu ličnost, te ugrožavaju jedno od osnovnih prava djeteta. Zajednička suradnja prije svega porodičnog i odgojno-obrazovnog sistema, kao i povezivanje s drugim sistemima unutar društvene zajednice treba da teži tome da djetetovo pravo na obrazovanje, odnosno postizanje uspješnih obrazovnih rezultata ne bude određeno socio-ekonomskim prilikama koje obilježavaju porodicu, nego da svako dijete može nesmetano kroz svoj period obrazovanja ostvarivati dobre rezultate, steći potrebne vještine kako bi u budućnosti ostvarivalo napredak i dalo svoj doprinos da ovaj svijet postane bolje mjesto za život, jer jedini pravi pokretač napretka i opstanka civilizacije jeste upravo obrazovanje.

LITERATURA

Knjige:

1. Cvijić, Z. (1980), *Motivacija učenika u samoupravnoj školi*, Otokar Keršovani, Rijeka
2. Bećirović, F. (2001), *Suvremenih pedagoški modeli suradnje obitelji i škole*, Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet, Sarajevo
3. Bilić, V. (2001), *Uzroci i posljedice prevladavanja školskoga neuspjeha*, Pedagoško-knjjiževni zbor, Zagreb
4. Brkić, M. (1990), *Odgojno-obrazovni sistem u novim prilikama*, Šahinpašić, Sarajevo
5. Buljubašić-Kuzmanović, V., Simel, S., Gazibara, S., Rengel, K. (2015), *Partnerstvo u odgoju i obrazovanju*, Sveučilište J.J. Strossmayera, Osijek
6. Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2006), *Psihologija braka i obitelji*, Golden Marketing-Tehnička knjiga, Zagreb
7. Dervišbegović, M. (2003), *Socijalni rad- teorija i praksa*, Zonex ex Libris, Sarajevo
8. Fočo, S. (2003), *Sociologija odgoja i obrazovanja*, Dom štampe, Zenica
9. Hitrec, G. (1991), *Kako pripremiti dijete za školu*, Školska knjiga, Zagreb
10. Hrnjica, S. (1982), *Zrelost ličnosti*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
11. Janković, J. (2008), *Obitelj u fokusu*, Etcetera, Zagreb
12. Janjić-Komar, M., Obretković, M. (1996), *Prava deteta-prava čoveka*, Dosije, Beograd
13. Jovanović, B. (2005), *Škola i vaspitanje*, Eduka, Beograd,
14. Klarin, M. (2006), *Razvoj djece u socijalnom kontekstu*, Naknada Slap, Jastrebarsko
15. Krneta, Lj. (2000), *Faktori školskoga uspjeha*, Grafid, Banja Luka
16. Maleš, D., Milanović, M., Stričević, I. (2003), *Živjeti i učiti prava-Odgoj za ljudska prava u sustavu predškolskoga odgoja*, Filozofski fakultet, Istraživačko-obrazovni centar za ljudska prava i demokratsko građanstvo, Zagreb
17. Mialaret, G. (1989), *Uvod u edukacijske znanosti*, Školske novine, Zagreb
18. Pašalić-Kreso, A. (2012), *Koordinate obiteljskoga odgoja*, Filozofski fakultet, Sarajevo

19. Potkonjak-Orlović, M. (1960), *Razvijanje dječje samostalnosti u porodici*, Rad, Beograd
20. Rosić, V., Zloković, J. (2003), *Modeli suradnje obitelji škole*, Tempo, Đakovo
21. Šadić, S. (2017), Čitanka za studente socijalnog rada *Socijalni rad s porodicom*
22. Šadić, S. (2014), Ljudska prava i socijalni rad, Fakultet političkih nauka, Sarajevo
23. Tomaševski, K. (2006), *Human Rights Obligation in Education-: The 4-a Scheme*, Wolf Legal Publishers, Nijmegen, the Netherlands
24. Termiz, Dž. (2009), *Metodologija društvenih nauka*, II izdanje, NIK „Grafit“, Lukavac
25. Vukasović, A. (1998), *Pedagogija*, Hrvatski katolički zbor „Mi“, Zagreb
26. Zibar-Komarica, V. (1993), *Neuspjeh u školi*, Školska knjiga, Zagreb
27. Zloković, J. (1998), *Školski neuspjeh-problem učenika, roditelja i učitelja*, Filozofski fakultet, Odsjek za pedagogiju, Rijeka

Članci i internet izvori:

1. Epstein, J. L., Salinas, K. C. (2004), *Partnering with Families and Communities*, Educational Leadership, 61 (8), str. 12-18
2. Baranović, B., Jugović, I., Pužić, S. (2014), *Važnost obiteljskog podrijetla i roda za uspjeh iz matematike i odabir srednje škole*, Revija za socijalnu politiku, 21 (3), str. 285-307,
3. Baucal, A. (2012), *Uticaj socio-ekonomskoga statusa na obrazovna postignuća: direktni i indirektni uticaji*, Odjeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet-Beograd, str 5-24,
4. Bradley, R., Cowbyn, R. (2002), *Socioeconomic status and child development*, Center for Applied Studies in Education , University of Arkansas at Little Rock
5. Čudina- Obradović, M., Obradović, J. (1995), *Utjecaj bračnog emocionalnog sklada roditelja na školski uspjeh i ponašanje djece*, Društvena istraživanja, 4 (4-5), str. 627-639
6. Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2003), *Potpore roditeljstvu: Izazovi i mogućnosti*, Revija za socijalnu politiku, 10 (1), str. 45-68
7. Dautović, S. (2007), *Relacije između školskog uspjeha i stavova o sukobima*, Odgojne znanosti, 9 (1), str. 107-117

8. Gallo, L.C., Matthews, K.A. (2003), *Understanding the association between socioeconomic status and physical health: do negative emotions play role?*, Psychological Bulletin, 129 (1), str. 10-51
9. Gregurović, M., Kuti, S. (2009), *Učinak socioekonomskog statusa na obrazovno postignuće učenika: Primjer PISA istraživanja, Hrvatska 2006*, Revija za socijalnu politiku, 17 (2), str. 179-196
10. Havelka, N. (1998), *Prilog razvijanju koncepcije uloge nastavnika i uloge učenika u osnovnoj školi* u: Naša osnovna škola budućnosti, Zajednica učiteljskih fakulteta Srbije, Beograd, str. 99-164
11. Hrabar, D. (1994), *Prava djece u obitelji*, Revija za socijalnu politiku, 1(3), str. 263-267, Zagreb
12. Jakšić, J. (2003), *Motivacija, psihopedagoški pristup*, Kateheza, 25 (1), str. 5-16
13. Kranželić, V., Bašić, J. (2005), *Školski uspjeh i napuštanje škole*, Dijete i društvo: časopis za promicanje prava djeteta, 7 (1), str. 15-28
14. Lukaš, M., Gazibara, S. (2010), *Modaliteti suradničkih odnosa školskog pedagoga i roditelja*, Život i škola, 24 (2), str. 210-229
15. Maleš, D. (2003), *Afirmacija roditeljstva* u: Puljiz, V., Bouillet, D. (ur), Nacionalna obiteljska politika, Državni zavod za zaštitu obitelji, str. 275-302, Zagreb
16. Matković, T. (2010), *Obrazovanje roditelja, materijalni status i rano napuštanje školovanja u Hrvatskoj: trendovi u proteklom desetljeću*, Društvena istraživanja-časopis za opća društvena pitanja, 19 (4-5), str. 643-667, Zagreb
17. McNeal , R. B. (2001), *Differential effects of parental involvement on cognitive and behavioral outcomes by socioeconomic status*, Journal of Socio-Economics, 30 (2), str. 171-179
18. Milas, G., Ferić, I. (2009), *Utječe li produljenje obaveznog školovanja na smanjenje stope ranog prekidanja školovanja*, Društvena istraživanja-časopis za opća društvena pitanja, 18 (4-5), str. 649-671
19. Sirin, S. R. (2005), *Socioeconomic status and academic achievement: A meta-analytic review of research*, Review of Educational Research, 75 (3), str. 417-453
20. Šimić-Šašić, S., Klarin, M., Proroković, A. (2011), *Socioekonomske prilike obitelji i kvaliteta obiteljske interakcije kao prediktori školskog uspjeha srednjoškolaca u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Makedoniji* , Ljetopis socijalnog rada, 18 (1), str. 31-36

21. Širanović, A. (2012), *Pravo na obrazovanje između zakonske regulative i prakse u: Nikolić, M. (ur.), Unapređenje kvalitete života djece i mladih, Udruženje za podršku i kreativni razvoj djece i mladih-Tuzla, str.63.-73,*
22. Vrgoč, H. (1993), *Uspjeh i neuspjeh u odgojno-obrazovnom radu*, Napredak, 134 (3), str. 322-327, Zagreb
23. Vukoje, J. (2012). *Osnovne funkcije savremene porodice*, SVAROG br.4, str 137-144
24. Zloković, J. (1996) , *Uloga obitelji u postizanju školskog uspjeha učenika*, Napredak, 137 (4), str. 415-422

Internet izvori:

1. Bilten, „Je li novac usitinu važan za školski uspjeh djece? ” 2017, dostupno na: <http://www.bilten.org/?p=21241>, (datum pristupa: 12.2.2019)
2. Bilten, „Obrazovanje u BiH: podijeljeno ali u istim problemima” 2015, dostupno na: <http://www.bilten.org/?p=9063> , (datum pristupa: 12.2.2019)
3. Buka, „Zašto je obrazovanje tako važno? ” 2017, dostupno na: <https://6yka.com/novosti/zasto-je-obrazovanje-tako-vazno>,(datum pristupa: 10.4.2019)
4. Diskriminacija, „Obrazovanje u BiH: Besplatno, a skupo”2017, dostupno na: <http://www.diskriminacija.ba/teme/obrazovanje-u-bih-besplatno-skupo> , (datum pristupa: 12.2.2019)
5. DW, „Sve više učenika u BiH prekida školovanje?” 2012, dostupno na: <https://www.dw.com/bs/sve-vi%C5%A1e-u%C4%8Denika-u-bih-prekida-%C5%A1kolovanje/a-16440638> , (datum pristupa 10.4.2019)
6. Istraži me, „Suradnja učitelja i roditelja” 2013, dostupno na: <https://6yka.com/novosti/zasto-je-obrazovanje-tako-vazno>, (datum pristupa: 13.3.2019)
7. „Kada zbog siromaštva dijete ni u školu ne možeš poslati” 2017, dostupno na: <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/kad-zbog-siromastva-dijete-ni-u-skolu-ne-mozes-poslati> , (datum pristupa: 12.2.1019)
8. Save the Children, „Poduzetni roditelji za bolje obrazovanje svoje djece” 2018, dostupno na: <https://nwb.savethechildren.net/bs/news/poduzetni-roditelji-za-bolje-obrazovanje-svoje-djece> , (datum pristupa: 10.4.2019)
9. Službena stranica Općine Usora, dostupno na: <http://www.usora.com/>, (datum pristupa 20.5.2019)

PRILOZI

Prilog br. 1- Anketni upitnik

Anketni upitnik namijenjen je roditeljima učenika VI-og i VII-og razreda Osnovne škole „Ivana fra Frane Jukića“ u općini Usora. Anketni upitnik je dio magistarskoga rada na temu „UTJECAJ SOCIO-EKONOMSKIH PRILIKA PORODICE NA USPJEH DJECE U ŠKOLI“, koji se realizuje u okviru II ciklusa studija (MA studija) na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu. Upitnikom se nastoji doprinijeti razumijevanju utjecaja socio-ekonomskih prilika porodice na uspjeh djece u školi. Anketni upitnik je sastavljen od seta pitanja formuliranih za potrebe ovoga istraživanja s unaprijed ponuđenim odgovorima, a dobijeni podatci će biti korišteni isključivo u naučno-istraživačke svrhe.

Stoga Vas molimo poštovani roditelji da svojim sudjelovanjem u anketi doprinesete izradi ovoga magistarskoga rada, tako što će te zaokružiti neki od unaprijed ponuđenih odgovora na postavljena pitanja. Hvala Vam unaprijed na suradnji i iskrenim odgovorima.

1. Školski uspjeh Vašega djeteta?

- a) Dovoljan (2)
- b) Dobar (3)
- c) Vrlo dobar (4)
- d) Odličan (5)

2. Koliko ste zadovoljni uspjehom Vašega djeteta u školi?

- a) Nisam nimalo zadovoljan/na
- b) Nisam zadovoljan/a
- c) Niti sam zadovoljan/na, niti sam nezadovoljan/na
- d) Zadovoljan/na sam
- e) U potpunosti sam zadovoljan/na

3. Vaša najviša završena škola, odnosno stupanj obrazovanja?

- a) Bez škole
- b) Osnovna škola
- c) Srednja trogodišnja škola
- d) Srednja četverogodišnja škola
- e) Viša škola
- f) Fakultet
- g) Magisterij
- h) Doktorat

4. Najviša završena škola, odnosno stupanj obrazovanja drugoga roditelja?

- a) Bez škole
- b) Osnovna škola
- c) Srednja trogodišnja škola
- d) Srednja četverogodišnja škola
- e) Viša škola
- f) Fakultet
- g) Magisterij
- h) Doktorat

5. Da li ste zaposleni?

- a) DA
- b) NE

6. Da li je zaposlen drugi roditelj?

- a) DA
- b) NE

7. Kolika iznose Vaša mjesecačna porodična primanja?

- a) Ispod 500 KM
- b) Između 500 KM i 1000 KM
- c) Između 1000 KM i 1500 KM
- d) Između 1500 KM i 2000 KM
- e) Iznad 2000 KM

8. Koliko mjeseci prihodi zadovoljavaju potrebe Vašega domaćinstva?

- a) Nimalo ne zadovoljavaju
- b) Ne zadovoljavaju
- c) Niti zadovoljavaju, niti ne zadovoljavaju
- d) Zadovoljavaju
- e) U potpunosti zadovoljavaju

9. Na koji način početku svake školske godine, Vašem djetetu obezbijedite školske knjige i radne bilježnice?

- a) Kupujemo svake školske godine nove knjige i radne bilježnice
- b) Uglavnom uzimamo od prijašnjih generacija
- c) Većinu knjiga kopiramo

10. Da li ste u mogućnosti Vašem djetetu obezbijediti pohađanje raznih tečajeva (poput stranih jezika) i drugih vanškolskih aktivnosti ?

- a) Da
- b) Ovisno od toga koliko koštaju tečajevi i vanškolske aktivnosti
- c) Ne

11. Da li Vaše dijete ide na školske izlete i putovanja?

- a) Da
- b) Ne
- c) Ponekad, ovisno od troškova izleta i putovanja

12. Koliko iznosi sedmični džeparac Vašega djeteta?

- a) Ispod 5 KM
- b) Od 5 KM do 10 KM
- c) Od 10 KM do 15 KM
- d) Od 15 KM do 20 KM
- e) Iznad 20 KM

13. Da li živite u vlastitoj kući/stanu ili kao podstanar?

- a) Vlastita kuća/stan
- b) Podstanar

14. Kakvi su uslovi života u vašoj kući/stanu?

- a) Veoma loši
- b) Loši
- c) Niti loši niti dobri
- d) Dobri
- e) Veoma dobri

15. Koliko djece imate?

- a) Jedno dijete
- b) Dvoje djece
- c) Troje djece
- d) Više od troje djece

16. Da li Vaše dijete ima dovoljno prostora za učenje u kući/stanu?

- a) Ima svoju sobu
- b) Nema svoju sobu
- c) Sобу dijeli s bratom/sestrom

17. Da li svakodnevno razgovarate s Vašim djetetom o školskim obavezama?

- a) Da
- b) Ne
- c) Ponekad

18. U kojoj mjeri pomažete Vašem djetetu u rješavanju domaćih zadataka?
- a) Svakodnevno
 - b) Ponekad, kada mu je potrebna pomoć
 - c) Nikada
19. Koliko često posjećujete školu Vašega djeteta i pitate za njegove ocjene i ponašanje?
- a) Idem kada je roditeljski sastanak
 - b) Svaki mjesec
 - c) Idem kada me pozovu
- Prilog br.2- Intervju**
1. Na koji način po Vašem mišljenju stupanj obrazovanja roditelja može utjecati na uspjeh djeteta u školi?
 2. Po Vašem mišljenu da li visokoobrazovani roditelji imaju veću ekonomsku sigurnost da svojoj djeci obezbijede uslove za školovanje?
 3. Na koji način po Vašem mišljenju mjeseca primanja i prihodi u porodici mogu utjecati na uspjeh djeteta u školi?
 4. Po Vašem mišljenu da li uslovi stanovanja kao odrednica socio-ekonomskih prilika porodice mogu utjecati na uspjeh djeteta u školi i na koji način?
 5. Koliko dobro poznajete kakvi su porodični uslovi u porodicama iz kojih učenici dolaze?
 6. Po Vašem mišljenju na koji način broj djece u porodici može imati utjecati na uspjeh djeteta u školi?
 7. Smatrate li da nepovoljan socio-ekonomski status porodice može kod djeteta stvoriti odbojan stav prema školovanju i na koji način?
 8. Koji su po Vašem mišljenju najčešći uzroci lošega uspjeha djece u školi?
 9. Koliko kao uposlenik odgojno-obrazovne ustanove poznajete porodice iz kojih učenici dolaze?
 10. Da li Vam se roditelji često obraćaju, te ostvaruju suradnju s Vama?
 11. Da li je po Vašem mišljenju za vrijeme školovanja važna suradnja roditelja i škole, te ako jeste zbog čega?

IZJAVA O PLAGIJARIZMU

Kao student magistarskog studija na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu potpisujem izjavu da sam upoznat sa Zakonom o visokom obrazovanju Kantona Sarajevo i Etičkom kodeksu Univerziteta u Sarajevu. Ovom izjavom potvrđujem da sam magistarski rad napisao samostalno i koristeći se isključivo navedenom bibliografijom, te da ovaj rad nije korišten pri bilo kakvom drugom ocjenjivanju. Saglasan sam da jedan primjerak mog rada bude javno dostupan preko biblioteke Fakulteta političkih nauka.

Mjesto/datum _____

Potpis _____